

VIVES studiegebied sociaal-agogisch werk
Doorniksesteenweg 145
B-8500 Kortrijk
Tel.:056 26 41 50

*Met Kleur Grenzen Stellen: De Toepassing van het Vlaggensysteem in de voorziening
"Schoonderhage VZW".*



Opleiding: Bachelor orthopedagogie afstandsonderwijs

Student: Elke Vermeiren

Studentennummer: r0767458

Bachelorproefbegeleider: Luk Gheysen

Academiejaar: 2024-2025

Inhoud

Voorwoord	4
Inleiding.....	5
1. Literatuurstudie.....	8
1.1 Kennismaking met Schoonderhage VZW	8
1.1.1 Visie en Missie	9
1.2 Verstandelijke beperking.....	11
1.3 Ontwikkeling.....	14
1.3.1 Cognitieve ontwikkeling	14
1.3.2 Emotionele ontwikkeling	16
1.3.3 Hechtingsdraad (theorie van Došen).....	19
1.3.4 Ontwikkelingsprofiel.....	23
1.4 Seksuele ontwikkeling	26
1.4.1 Normale seksuele ontwikkeling:.....	26
1.4.2 Seksuele ontwikkeling van personen met een verstandelijke beperking:.....	26
1.5 Begeleidingsmodellen	29
1.6 Seksualiteit en relaties	32
1.6.1 Seksualiteit en relaties bij personen met een beperking	33
1.6.2 Seksuele vorming.....	36
1.7 Hermeneutische cirkel	38
1.7 Grensoverschrijdend gedrag	40
1.8 Op onderzoek, welke methodieken bestaan er reeds?.....	43
1.9 Vlaggensysteem.....	47
1.9.1 De zes criteria van het vlaggensysteem zijn als volgt:	48
1.9.2 Inschatten en beoordelen van gedrag.....	49
1.9.3 Pedagogische interventies en reacties	52
1.9.4 Wanneer de gebruikelijke aanpak niet voldoende is.....	53
1.9.5 Specifieke aandachtspunten per vlag voor personen met een verstandelijke beperking:.....	53
1.9.6 Normatieve lijst	53
1.9.7 Hoe reageer je bij een disharmonisch profiel?.....	54
1.9.8 Implementatie binnen een organisatie	55
2. Bevestigingen.....	58
2.1 Interviews: een bijzondere kijk in de gesprekken met de bewoners en begeleiding van de voorziening Schoonderhage.....	59
2.2 Gluren over de muren, als voorbereiding op mijn implementatie binnen het dagcentrum.....	60
2.2.1 Ervaring implementatie vlaggensysteem	61

2.3 Rol van de begeleider	65
3. Implementatie van mijn project binnen de voorziening Schoonderhage VZW (dagcentrum Muylem)	69
3.1 Vorming voor de begeleiding	69
3.2 Vorming voor de bewoners	69
3.3 Ontwikkeling van ondersteunende materialen	70
3.3.1 Het verhaal	70
3.3.2 Het kaartenspel	71
3.4 Evaluatie en feedback.....	72
4. Resultaten en beantwoording van de onderzoeksvraag en deelvragen:	76
5. Algemene conclusie	81
6. Literatuurlijst	85
7. Bijlagen.....	92

Voorwoord

Met trots en dankbaarheid presenteer ik mijn bachelorproef, het resultaat van maanden onderzoek, samenwerking en verwerking. Dit werk zou niet mogelijk zijn geweest zonder de steun en begeleiding van verschillende personen en organisaties, die ik hierbij heel graag wil bedanken.

Allereerst wil ik mijn docent bedanken voor de waardevolle feedback, begeleiding en ondersteuning doorheen mijn proces. Uw inzichten en aanmoediging hebben mij geholpen om mijn onderzoek verder te verfijnen en te verdiepen.

Daarnaast wil ik de begeleiding en de bewoners van voorziening Schoonderhage VZW bedanken voor de kans om dit project binnen hun organisatie uit te werken. Hun openheid, betrokkenheid en bereidheid om mee te werken hebben bijgedragen aan de praktische toepassing en relevantie van dit onderzoek.

Een speciaal woord van dank gaat ook uit naar ADITTI en INOA, dit voor hun medewerking aan mijn project. Hun expertise en ondersteuning hebben een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de materialen en inzichten binnen deze bachelorproef.

Ik wil mijn huidige werkplek oprecht bedanken voor de geboden kansen, waardevolle ervaringen en blijvende steun tijdens mijn opleiding. Hun vertrouwen en educatieve begeleiding hebben een wezenlijke bijdrage geleverd aan mijn professionele groei.

Tot slot wil ik mijn gezin oprecht bedanken voor hun voortdurende steun en aanmoediging. Dankzij hun begrip en vertrouwen heb ik de kracht gevonden om dit traject succesvol af te ronden.

Dank aan iedereen die op welke manier dan ook heeft bijgedragen aan dit onderzoek. Ik hoop dat de resultaten van deze bachelorproef een betekenisvolle inbreng kunnen leveren, aan het ondersteunen van personen met een beperking bij het herkennen en aangeven van hun grenzen.

Inleiding

Personen met een verstandelijke beperking ervaren vaak moeilijkheden bij het herkennen en aangeven van grenzen op het vlak van relaties, vriendschap en seksualiteit. Deze uitdagingen hebben een grote impact op hun dagelijkse leven en kunnen leiden tot miscommunicatie, onduidelijkheid en in sommige gevallen, kan dit zelf leiden tot grensoverschrijdend gedrag. Mensen met een verstandelijke beperking worden vaak geconfronteerd met beperkte seksuele voorlichting en onvoldoende ondersteuning bij het ontwikkelen van gezonde relaties. Dit kan hen kwetsbaar maken voor ongewenste of schadelijke situaties. Dit probleem is niet alleen een zorg voor de betrokkene, maar ook voor zorgverleners, die vaak niet de juiste tools of methodieken hebben om deze onderwerpen effectief te bespreken.

Binnen onze samenleving blijken personen met een verstandelijke beperking vaak ondervertegenwoordigd, wanneer het gaat om seksuele educatie en het aangaan van sociale relaties. Dit kan leiden tot een gebrek aan zelfvertrouwen en onzekerheid over hun eigen grenzen en rechten. Gezien de uitdagingen die deze groep ervaart, is het van cruciaal belang dat zorgvoorzieningen methodieken implementeren die hen ondersteunen bij het ontwikkelen van zelfbewustzijn en het communiceren van grenzen en wensen op een begrijpelijke en veilige manier. Het is niet alleen noodzakelijk voor hun welzijn, maar ook om hen te beschermen tegen situaties van grensoverschrijdend gedrag of misbruik.

Binnen zorgvoorzieningen zoals Schoonderhage VZW, een voorziening voor personen met een mentale beperking in Ninove, werd opgemerkt dat de bewoners onvoldoende kennis hebben over gezonde seksualiteit en relaties. Bovendien beschikken de begeleiders over beperkte methoden om deze onderwerpen effectief aan te kaarten en te ondersteunen. Dit gebrek aan tools en kennis creëert een situatie waarin bewoners niet in staat zijn om hun grenzen op een veilige en begrijpelijke manier aan te geven. Het resultaat is een verhoogd risico op miscommunicatie en ongemakkelijke of grensoverschrijdende situaties.

Schoonderhage VZW heeft daarom de vraag gesteld of het Vlaggensysteem, een methodiek ontwikkeld door Sensoa, kan worden geïmplementeerd binnen hun dagcentrum. Dit om bewoners te ondersteunen bij het herkennen van hun grenzen en het communiceren van seksuele behoeften. Het Vlaggensysteem biedt een gestructureerde en visuele aanpak om grensoverschrijdend gedrag te herkennen en bespreekbaar te maken door middel van kleurcodes. Deze methodiek heeft zich in andere contexten bewezen en biedt een concrete tool voor zowel bewoners als begeleiders om op een begrijpelijke manier grenzen te communiceren.

De centrale onderzoeksvraag van mijn bachelorproef luidt dan ook:

"Hoe kan het Vlaggensysteem effectief worden geïmplementeerd binnen Schoonderhage VZW om personen met een verstandelijke beperking te ondersteunen in het herkennen van hun grenzen en het communiceren van seksuele behoeften?"

Het belang van dit onderzoek ligt in het creëren van een veiligere en beter gestructureerde begeleiding voor bewoners, met als doel het verbeteren van hun zelfbewustzijn en het verminderen van het risico op grensoverschrijdend gedrag. Het onderzoek biedt niet alleen inzicht in hoe het Vlaggensysteem een meerwaarde kan zijn, bij het verbeteren van de communicatie en het herkennen van grenzen, maar onderzoekt ook hoe het bijdraagt aan het versterken van de rol van zorgverleners binnen deze processen. Onvoldoende kennis van gezonde relaties en seksualiteit kan leiden tot ernstige gevolgen, zoals misbruik of ongewenste situaties, en het is essentieel dat zorginstellingen

hun medewerkers ondersteunen met de juiste middelen om deze thema's op een verantwoorde en begrijpelijke manier te benaderen.

Om deze centrale vraag te beantwoorden, heb ik een aantal deelvragen geformuleerd die zowel de inhoud als de context van de implementatie van het Vlaggensysteem onderzoeken. Deze vragen zijn als volgt:

- 1. Wat is het vlaggensysteem, hoe werkt het en wat kunnen de voordelen zijn?*
- 2.. Welke kennis en specifieke behoeften hebben personen met beperking reeds omtrent seksualiteit en relaties en grenzen?*
- 3. Welke belemmeringen ervaren personen met een beperking bij het aangeven van hun grenzen en welke factoren kunnen personen met een beperking ondersteunen in het aangeven van hun eigen grenzen?*
- 4. Wat kunnen mogelijke obstakels zijn bij de implementatie van het vlaggensysteem binnen Schoonderhage VZW?*
- 5. Wat zijn de ervaringen van begeleiding en bewoners omtrent het vlaggensysteem tijdens de implementatieperiode?*

Doorheen mijn onderzoek maakte ik een combinatie van literatuurstudie, interviews en gesprekken met externe personen. Door deze kwalitatieve methoden kan ik diepgaander inzicht verkrijgen in de ervaringen van bewoners en begeleiders. Deze informatie bied een grote meerwaarde, die ik nooit bereikt zou hebben door alleen te gaan werken met een literatuuronderzoek. De interviews en gesprekken met begeleiders en bewoners gaven me waardevolle informatie, en creëerde me een beeld welke specifieke behoeftes er zijn. De gesprekken met externe organisaties gaven me zicht hoe ik dit project het best kon aanpakken, om op die manier een geslaagde implementatie te kunnen creëren. Deze informatie bood me handvaten, om gerichte aanbevelingen te doen voor de implementatie van het Vlaggensysteem en het ontwikkelen van ondersteunende materialen, zoals een kaartenspel en een verhaal in kleur, die de toegankelijkheid en effectiviteit van het systeem versterken.

Dit onderzoek gaat niet alleen de nadruk leggen op het versterken van de kennis en vaardigheden van zorgverleners, maar gaat zich ook richten op het verbeteren van de zelfredzaamheid en het welzijn van bewoners binnen Schoonderhage VZW. Door de implementatie van het Vlaggensysteem kan een veiligere en respectvollere omgeving worden gecreëerd, waarin bewoners sterker staan om hun grenzen te herkennen en te communiceren.

Om een meerwaarde te kunnen bieden binnen het thema seksualiteit en grenzen bij personen met een verstandelijke beperking, heb ik binnen mijn bachelorproef verschillende stappen doorlopen. Deze stappen helpen mij om het thema zowel theoretisch te onderbouwen als praktisch te benaderen, telkens met het oog op toepasbaarheid binnen de voorziening Schoonderhage.

Ik begon mijn traject met een diepgaande literatuurstudie waarin ik verschillende relevante thema's onderzocht binnen het onderwerp seksualiteit en grenzen bij personen met een verstandelijke beperking. Ik verdiepte me in de seksuele ontwikkeling, de invloed van cognitieve en emotionele ontwikkeling, en de rol van hechting en opvoeding. Daarnaast onderzocht ik begeleidingsmethodieken zoals het PLISSIT-model en Gentle Teaching, die een mensgerichte en respectvolle aanpak bevorderen.

Tenslotte was een belangrijk onderdeel van deze studie het analyseren van het Vlaggensysteem, maar ook andere systemen en methodes kwamen aan bod, waaruit ik waardevolle ervaringen en tips kon halen voor een effectieve begeleiding. Bovendien onderzocht ik de complexiteit van seksueel grensoverschrijdend gedrag: hoe het herkend wordt, hoe begeleiders ermee omgaan, en welke spanningen kunnen ontstaan tussen beschermen en het recht op seksuele ontplooiing. Deze brede literatuurbasis bood mij niet alleen inzichten, maar ook richting voor het verdere verloop van mijn bachelorproef.

Mijn volgende stap is bevragingen. Hierbij ging ik op verkenning in het werkveld. Dit deed ik door middel van interviews en gesprekken bewoners en begeleiding van Schoonderhage. Ik ging ook in gesprek met externe experts en organisaties. Deze uitwisseling bood mij inzichten in zowel de kracht als de uitdagingen van het systeem, en hielp me reflecteren over de vertaalslag naar de voorziening Schoonderhage.

Tenslotte werkte ik aan de concrete implementatie binnen Schoonderhage VZW, waar ik een vormingstraject opstartte voor begeleiders én bewoners. Ik ontwikkelde hiervoor ondersteunend materiaal, zoals een op maat gemaakt kaartspel en een verhaal in kleur, die seksualiteit en grenzen op een toegankelijke manier bespreekbaar maken. Deze tools werden ontworpen met het oog op aansluiting bij de leefwereld en het begripsniveau van de doelgroep.

Dankzij deze informatie kon ik de onderzoeksvraag gericht beantwoorden en hieruit een sterke, onderbouwde conclusie trekken.

Elke stap binnen dit traject bracht me dicht bij een geïntegreerde, respectvolle en vooral realistische aanpak rond seksualiteit en grensoverschrijdend gedrag. In de verdere uitwerking van mijn bachelorproef neem ik je als lezer graag mee in dit proces en de inzichten die daaruit voortkwamen.

1. Literatuurstudie

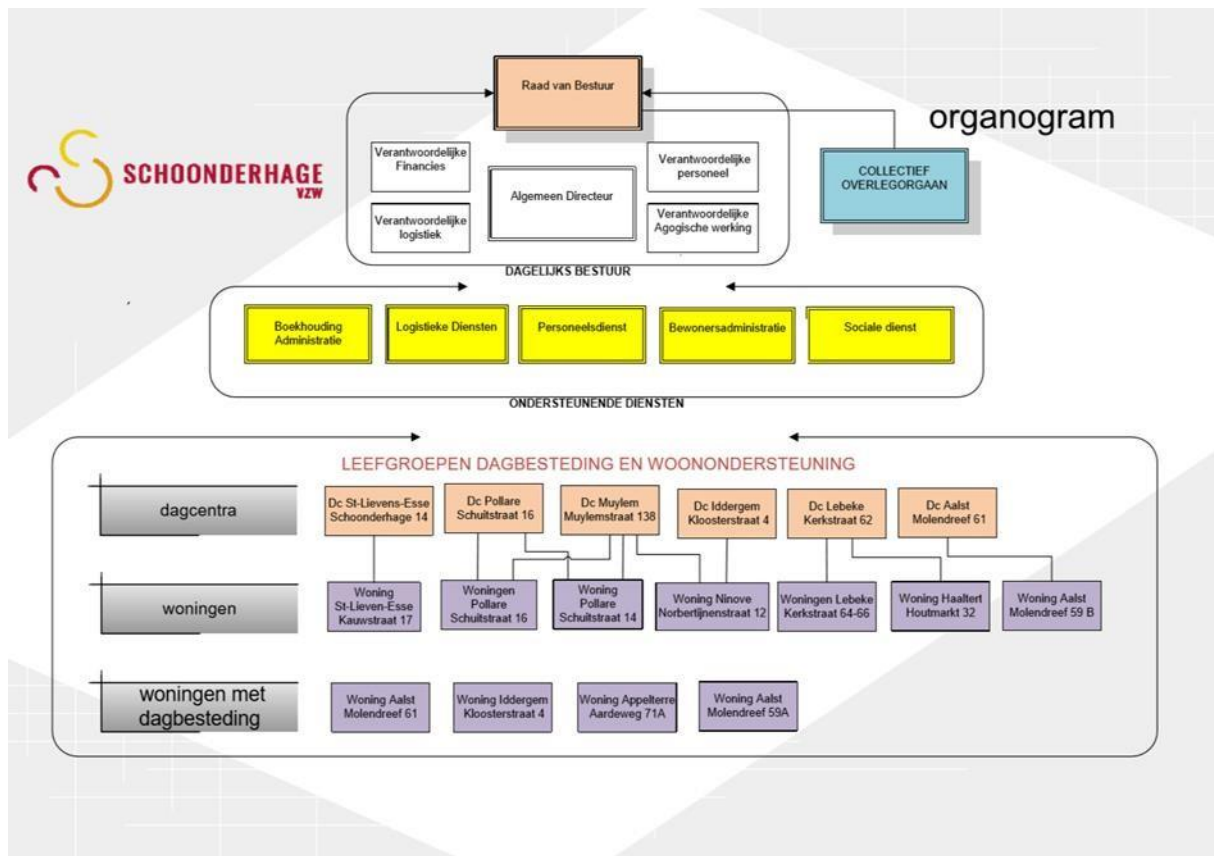
Voor ik kan starten met het ontwikkelen van mijn project rond het vlaggensysteem, is het belangrijk om eerst theoretisch inzicht te krijgen in de thema's die hierbij centraal staan: seksualiteit, grenzen, relaties en de begeleiding van personen met een verstandelijke beperking. Binnen deze literatuurstudie verdiep ik me in verschillende relevante onderwerpen, zoals cognitieve en emotionele ontwikkeling, hechting, seksuele ontwikkeling en bestaande begeleidingsmodellen. Daarnaast ga ik onderzoeken wat het vlaggensysteem inhoudt en hoe dit toegepast kan worden binnen een voorziening.

Deze theoretische basis helpt me om mijn project niet alleen inhoudelijk sterk te onderbouwen, maar ook om bewust keuzes te maken die afgestemd zijn op de noden en mogelijkheden van de bewoners van Schoonderhage. Het doel van deze literatuurstudie is dan ook om mijn latere implementatie en de materialen die ik ontwikkel, stevig te funderen en te zorgen dat ze effectief, bruikbaar en op maat zijn.

1.1 Kennismaking met Schoonderhage VZW.

Schorreel Frans is de initiatiefnemer van het project Schoonderhage, dat zijn oorsprong vond in de jaren 70 met het opzetten van buitengewoon onderwijs te Aalst. Dankzij een financiële bijdrage van het "beschermcomité voor het gehandicapte kind" werd de mogelijkheid gecreëerd om een hoeve in Sint-Lievens-Esse aan te kopen. Gedurende de vier daaropvolgende jaren werd er intensief gewerkt met de steun van vele vrijwilligers, wat uiteindelijk leidde tot de oprichting van een eerste opvangproject, in de vorm van een dagverblijf (Schoonderhage, 2021).

Met de officiële erkenning van de overheid werd Schoonderhage omgevormd tot een vzw. Op 17 september 1979 werd het dagverblijf geopend, waar de eerste zes bewoners welkom werden geheten. Door de stijgende vraag en de groeiende wachtlijsten, werd al snel duidelijk dat uitbreiding noodzakelijk was. Schoonderhage breidde haar aanbod uit en realiseerde nieuwe projecten in verschillende regio's, waaronder Pollare, Aalst, Appelterre, Lebbeke, Helderger, Ninove, Iddergem en Outer. Deze projecten bestonden niet enkel uit dagcentra, maar vanaf dat moment werd er ook permanente opvang en beschermd wonen aangeboden (Schoonderhage, 2021).



(Schoonderhage, 2018)

1.1.1 Visie en Missie

Via de visietekst van de voorziening Schoonderhage vzw kwam ik tot de volgende informatie: de voorziening streeft ernaar kwaliteitsvolle zorg en ondersteuning op maat aan te bieden voor volwassenen met een mentale beperking, waarbij het welzijn van iedere cliënt centraal staat. Ze wil een omgeving creëren die niet alleen zorg biedt, maar ook een fundament legt voor persoonlijke groei, autonomie en participatie in de samenleving. De onderstaande kernwaarden zijn gebaseerd op de visietekst van Schoonderhage (2021):

Solidariteit

Binnen Schoonderhage wordt solidariteit als essentieel beschouwd. Er is een sterke focus op samenhang, zowel tussen cliënten, medewerkers als andere voorzieningen. Het welzijn van de ander is van groot belang, waarbij zowel intern als extern actief gewerkt wordt aan een gemeenschap die elkaar ondersteunt. Schoonderhage zet zich in voor solidariteit, niet alleen binnen de eigen organisatie, maar ook daarbuiten.

Pluralisme

Pluralisme wordt bij Schoonderhage hoog in het vaandel gedragen. Dit begrip verwijst naar het samenleven, accepteren en samenwerken met mensen, ongeacht hun ideologische, filosofische of religieuze overtuigingen. Pluralisme zorgt voor openheid en bevordert de dialoog, wat een verrijking betekent voor de gemeenschap en de samenleving als geheel.

Kleinschaligheid

Schoonderhage hecht veel waarde aan kleinschaligheid, met als doel een huiselijke en veilige sfeer te creëren. Belangrijke elementen zoals privacy, het bieden van een tweede thuis en aandacht voor persoonlijke behoeften zijn van groot belang. Binnen de organisatie heerst een vlakke en laagdrempelige cultuur, waarbij iedere cliënt en medewerker zich gewaardeerd en gehoord voelt.

Burgerschapsparadigma

Schoonderhage onderschrijft het burgerschapsparadigma, waarin het gelijkwaardig burgerschap van mensen met een beperking centraal staat. Vier belangrijke begrippen zijn hierbij leidend:

Kwaliteit van bestaan (Schalock): Door in te spelen op acht essentiële aspecten van levenskwaliteit, probeert Schoonderhage het gevoel van tevredenheid en zingeving bij de cliënt te versterken.

Inclusie: Volgens Schoonderhage verdient iedereen, los van zijn of haar achtergrond of mogelijkheden, gelijke maatschappelijke kansen.

Empowerment: De voorziening zet in op het versterken van de persoonlijke kracht van de cliënten, wat hun zelfvertrouwen en autonomie bevordert.

Maatgerichte ondersteuning: Door maatwerk in de ondersteuning krijgt de persoon de kans zich zo goed mogelijk te ontplooien.

Multidisciplinaire aanpak

Schoonderhage werkt met verschillende disciplines, zowel intern als extern, om de zorg en ondersteuning voor de cliënten te waarborgen. De samenwerking tussen deze disciplines draagt bij aan het leveren van zorg van hoge kwaliteit, waarbij de cliënt altijd centraal staat.

Open communicatie

Binnen Schoonderhage wordt open communicatie gestimuleerd. Er is ruimte voor wederzijds respect, waardering en constructieve feedback. Hierdoor ontstaat een omgeving waarin bewoners, medewerkers en andere betrokkenen zich veilig en begrepen voelen.

Duurzaamheid

Schoonderhage zet zich in voor duurzaamheid, door duurzame beleidskeuzes te maken op verschillende vlakken, zowel voor de cliënten als voor de organisatie zelf. Er wordt voortdurend geïnvesteerd in innovatie en anticipatie op veranderingen, zodat de voorziening zich kan blijven ontwikkelen in een steeds veranderende context.

1.2 Verstandelijke beperking

Er is doorheen de geschiedenis gelukkig veel veranderd betreffende onze kijk op mensen met een beperking. Vroeger werden deze mensen, namelijk vaak aangeduid met denigrerende termen zoals "debielen of krankzinnigen", woorden die veel emotionele schade konden toebrengen. Later werd gesproken over "personen met een verstandelijke handicap", maar het woord handicap werd ook als negatief ervaren. Tegenwoordig wordt de term "personen met een verstandelijke beperking" gehanteerd, wat voor mij persoonlijk een respectvolle benadering lijkt te zijn. (Ponsioen & Plas, 2014)

Jarenlang werd naar mensen met een verstandelijke beperking gekeken door de bril van het medisch model, waarbij vooral werd gefocust op hun beperkingen. In dit perspectief werd vaak gesproken van patiënten. Gaandeweg evolueerde deze visie naar een sociaal evenwichtsmodel, dat meer aandacht heeft voor de persoon zelf en zijn mogelijkheden (Maaskant et al., 2010).

In het verleden was er in de samenleving vaak geen plek voor mensen met een verstandelijke beperking. Ze werden regelmatig ondergebracht in instellingen, afgezonderd van de buitenwereld, of leefden thuis in zeer onwaardige omstandigheden, soms zelfs weggestopt in schuurtjes of bijgebouwen. Gaandeweg groeide het besef dat deze aanpak onmenselijk was en dringend moest veranderen.

Tegenwoordig zijn mensen met een beperking zichtbaar aanwezig in onze maatschappij. Ze wonen en werken in een beschermde context, waar begeleiding en ondersteuning zijn afgestemd op hun individuele behoeften. Ook zijn er velen die thuis wonen en actief deelnemen aan het maatschappelijk leven, zonder nog buitengesloten te worden. (Van Trigt, 2015)

Met de invoering van het VN-Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap in 2006 werden gelijke rechten voor personen met een beperking internationaal vastgelegd. Het verdrag onderstreept het belang van inclusie, waarbij personen met een beperking actief kunnen deelnemen aan alle aspecten van de samenleving (Verenigde Naties, 2006). Voorbeelden van inclusie zijn onder meer:

- *Inclusief onderwijs*, waar personen met een beperking samen met anderen op een reguliere school les kunnen volgen.
- *Toegankelijke informatie*, zodat mensen met een visuele beperking bijvoorbeeld de menukaart in een restaurant kunnen lezen.
- *Fysieke toegankelijkheid van gebouwen*, waarbij rolstoelgebruikers makkelijk toegang hebben tot een gebouw via een helling in plaats van een trap.
- *Eigen regie*, waarbij personen met een beperking zelf kunnen beslissen over de ondersteuning die zij willen ontvangen, bijvoorbeeld via het persoonsvolgend budget. (Scharloo et al., 2021)

Maaskant et al. (2010) beschrijven een verstandelijke beperking als een combinatie van aanzienlijke beperkingen op twee vlakken: het verstandelijk functioneren en het vermogen om zich aan te passen aan het dagelijks leven. Deze beperkingen hebben betrekking op conceptuele, sociale en praktische vaardigheden en ontstaan vóór de leeftijd van achttien jaar. De oorzaken van een verstandelijke beperking lopen sterk uiteen. Chromosomale afwijkingen vormen een belangrijke factor, maar ook vroeggeboorte, genetische aanleg, invloeden uit de omgeving en onbekende oorzaken kunnen bijdragen aan het ontstaan ervan.

Binnen de oorzaak van een beperking, blijken er twee grote oorzaken, namelijk: perinatale en psychopostnatale.

Perinatale oorzaken ontstaan tijdens de zwangerschap of tot twee weken na de geboorte. Factoren zoals de leeftijd van de moeder, roken, vroeggeboorte, en een laag geboortegewicht kunnen bijdragen aan het ontstaan van een verstandelijke beperking. Ook chromosomale afwijkingen en neurale buisdefecten kunnen invloed hebben. Vroeggeboorte is vaak een oorzaak van gezondheidsproblemen, met motorische en intellectuele gevolgen, die door vroege behandelingen enigszins verminderd kunnen worden. Het is cruciaal dat zowel ouders als kinderen vanaf de geboorte goede zorg krijgen van diverse specialisten. (Van Trigt, 2015)

Psycho-postnatale oorzaken hebben te maken met niet-aangeboren hersenletsel of trauma's door huiselijk geweld, zoals mishandeling of verwaarlozing. Kinderen die fysiek of psychisch mishandeld worden, bijvoorbeeld door het 'shaken-baby-syndroom', kunnen ernstige ontwikkelingsproblemen ervaren. Onvoldoende stimulatie in de opvoeding kan eveneens bijdragen aan het ontstaan van verstandelijke beperkingen. (Van Trigt, 2015)

Een verstandelijke beperking kenmerkt zich door beperkingen in intellectuele functies, waardoor dagelijkse activiteiten moeilijker uit te voeren zijn. De mate van beperking varieert van mild tot ernstig en heeft invloed op de ontwikkeling en sociale interactie van een persoon. Personen met een verstandelijke beperking hebben vaak een lager IQ, wat hun vermogen om informatie te verwerken en problemen op te lossen kan bemoeilijken. Ze hebben vaak ondersteuning nodig binnen hun dagelijkse verzorging, zelfstandigheid en het aanleren van sociale vaardigheden. Het is belangrijk om zowel de beperkingen als de kwaliteiten van de persoon in kaart te brengen. (VAPH, z.d.)

Daarnaast zijn er mensen met een verstandelijke beperking die ook andere gezondheidsproblemen hebben. Deze vallen in drie grote categorieën:

- Ernstige meervoudige beperkingen: Personen met een ernstige verstandelijke beperking gecombineerd met motorische beperkingen en vaak ook chronische gezondheidsproblemen. (Van Trigt, 2015)
- Autisme: Autisme beïnvloedt de informatieverwerking in de hersenen, waardoor personen de wereld anders gaan ervaren. De DSM-5 onderscheidt twee hoofddomeinen:
 - 1) Tekorten in sociale communicatie en interactie, waarbij het voor personen met autisme moeilijk is om sociale contacten te maken, emoties te herkennen en te reageren in sociale situaties, wat vaak leidt tot miscommunicatie en moeite met het opbouwen van relaties.
 - 2) Beperkte, repetitieve gedragingen, interesses of activiteiten, zoals stereotiep gedrag, vasthouden aan routines en intense focus op specifieke interesses, zoals bijvoorbeeld het herkennen van automerken. Personen met autisme hebben behoefte aan structuur en voorspelbaarheid, dit biedt hen een gevoel van veiligheid en vertrouwen. (HandicapNL, 2020)
- Psychiatrische problematiek: Stemmingsstoornissen, angststoornissen en psychoses komen vaak voor bij mensen met een verstandelijke beperking. Het is echter vaak moeilijk om gedragsproblemen en psychiatrische stoornissen van elkaar te onderscheiden. (Van Trigt, 2015)

De levensverwachting van mensen met een verstandelijke beperking is in de loop der jaren aanzienlijk toegenomen. Voor mensen met een lichte verstandelijke beperking benadert de levensverwachting inmiddels die van de algemene bevolking. Bij personen met een matige tot ernstige verstandelijke beperking ligt de gemiddelde levensverwachting rond de 50 jaar (Maaskant et al., 2010).

Mensen met een verstandelijke beperking hebben, net als ieder ander, het recht om volwaardig deel te nemen aan de samenleving. In de praktijk is dit echter niet altijd vanzelfsprekend. Zij ondervinden vaak uitdagingen op het gebied van abstract denken, het oplossen van problemen en het leren van nieuwe informatie. Daarnaast kunnen er ook belemmeringen zijn in taalbegrip en in het aanleren van sociale of praktische vaardigheden. Bij personen met een lichte verstandelijke beperking speelt

bovendien mee dat hun beperking niet altijd zichtbaar of direct herkenbaar is. Hierdoor worden ze regelmatig overvraagd op school of op de werkvloer, wat kan leiden tot overbelasting, frustratie en uiteindelijk een negatief zelfbeeld (Scharloo et al., 2021).

Uit de literatuur die ik doornam, haalde ik enkele waardevolle tips om tot een effectieve omgang met personen met een beperking te kunnen gaan: spreek rustig en duidelijk, zorg voor goede articulatie en minimaliseer prikkels door bijvoorbeeld niet door elkaar te praten. Oogcontact is enorm belangrijk, het is essentieel om regelmatig te checken of iedereen alles begrijpt. Het gebruik van visualisatie kan helpen om zaken op een begrijpelijke manier bespreekbaar te maken. Deze benaderingen kunnen het communicatieproces aanzienlijk verbeteren en bijdragen aan een betere interactie. (HandicapNL, 2020)

Persoonlijk besluit:

Het is bijzonder om te zien hoe de kijk op mensen met een beperking door de jaren heen is veranderd, zo kon ik opmerken dat men evolueerde van een medische benadering naar een benadering die meer gericht was op inclusie en respect voor de persoon zelf. De transitie van termen als "debielen" naar "personen met een verstandelijke beperking" en van "patiënten" naar "bewoners" toont de groeiende erkenning van hun waarden en rechten binnen de maatschappij. Het concept inclusie, zoals vastgelegd in het VN-Verdrag, zorgde voor gelijke kansen en meer participatie in de samenleving, wat volgens mij persoonlijk een enorm positieve ontwikkeling is. Toch blijft het belangrijk om de diversiteit binnen deze groep te erkennen en altijd oog te hebben voor zowel de uitdagingen als de kwaliteiten van de persoon. Deze inzichten versterken mijn overtuiging dat we als samenleving verder moeten blijven werken aan inclusie, begrip en het aanbieden van gelijke kansen voor iedereen, ongeacht hun beperking.

1.3 Ontwikkeling

Voordat ik me verder kan verdiepen in het vlaggensysteem, vind ik het essentieel om eerst aandacht te besteden aan de ontwikkeling van mensen met een beperking. Het vlaggensysteem draait immers om het herkennen en respecteren van grenzen binnen relaties, vriendschappen en seksualiteit. Dit zijn thema's die nauw verbonden zijn met iemands persoonlijke ontwikkeling. Door inzicht te krijgen in de verschillende ontwikkelingsgebieden, hoop ik beter te kunnen inschatten hoe iemand zijn of haar omgeving waarneemt, begrijpt en emotioneel ervaart.

Scharloo et al. (2021) benadrukken dat ontwikkeling meer omvat dan louter lichamelijke en biologische groei; het gaat ook over persoonlijke identiteit en wie iemand is als mens. Er worden vijf ontwikkelingsgebieden onderscheiden: cognitieve ontwikkeling, taalontwikkeling, motorische ontwikkeling, sociaal-emotioneel functioneren en adaptief gedrag.

- Cognitieve ontwikkeling: dit gaat over het aanleren van vaardigheden zoals begrijpen, lezen en concentreren.
- Taalontwikkeling: dit gaat zowel over produceren van geluid (het maken van geluiden, gebaren en woorden), als het begrijpen van woorden (in hoeverre begrijpt een bewoner, wat de begeleider zegt)
- Motorische ontwikkeling: het ontwikkelen van lichamelijke vaardigheden en het verbeteren van dit functioneren. Dit betreft zowel de grove motoriek als de fijne motoriek.
- Sociaal – emotionele ontwikkeling, dit gaat over het ontwikkelen van een eigen identiteit, zelfbeeld, relaties opbouwen en het gedrag van een kind.
- Adaptief functioneren, dit omvat het vermogen om je aan te passen aan het dagelijkse leven rondom ons.

1.3.1 Cognitieve ontwikkeling

Voor ik mij echt kan verdiepen in de seksuele ontwikkeling, is het belangrijk om eerst de ontwikkeling van personen met een beperking te onderzoeken. De cognitieve ontwikkelingstheorie van Piaget, een theorie die ik leerde kennen tijdens mijn studie ontwikkelingspsychologie kan hierbij een meerwaarde bieden. Volgens de theorie van cognitieve ontwikkeling zoals beschreven door Meuleman, Declerck en Mestagh (2020-2021), kon ik deze waardevolle informatie terugvinden:

Piaget was een Zwitserse onderzoeker die zowel biologische als filosofische inzichten integreerde in zijn theorie. Zijn doel was om te begrijpen hoe mensen tijdens hun ontwikkeling kennis verwerven, opbouwen en gebruiken. Vanuit biologisch perspectief zijn er twee belangrijke basisprincipes binnen Piaget's theorie: het organisatieprincipe en het adaptatieprincipe. Beide zijn essentieel voor leren en ontwikkeling, maar benaderen dit vanuit verschillende perspectieven.

Het organisatieprincipe verwijst naar de manier waarop kennis en vaardigheden in de geest van een individu worden georganiseerd. Oorspronkelijk losse ervaringen en informatie worden op een gestructureerde manier gekoppeld, zodat ze in samenhangende patronen passen. Dit vergemakkelijkt het verwerken en internaliseren van nieuwe informatie. Het adaptatieprincipe heeft betrekking op het vermogen van een persoon om zich aan te passen aan nieuwe gegevens of veranderende omstandigheden. Binnen dit principe kunnen twee complementaire processen worden onderscheiden: assimilatie en accommodatie. Bij assimilatie past een persoon de omgeving aan zijn eigen kenmerken aan, terwijl bij accommodatie de persoon zich aanpast aan de omgeving. Het samenspel tussen beide processen leidt tot adaptatie.

Piaget spreekt over de functionele invarianten van cognitieve ontwikkeling, waarbij 'invariant' betekent dat zowel organisatie als adaptatie constant een rol blijven spelen door de gehele ontwikkeling van een persoon. Met functionele bedoelt hij dat zowel organisatie- als adaptatie, betrekking hebben op de functie of het doel van cognitie. Het doel van cognitie is via organisatie steeds beter te adapteren aan de omgeving.

Daarnaast maakt Piaget een onderscheid tussen schema's en structuren in cognitieve ontwikkeling. Een schema is een cognitief model dat een individu gebruikt om informatie te begrijpen en te organiseren, zoals een basisidee of 'map'. Bijvoorbeeld, een kind kan een schema hebben voor een paard, met kenmerken als vier poten, manen en een staart. Wanneer het kind een ander paard ziet, vergelijkt het dit met het schema en herkent het als een paard. Structuur verwijst naar hoe verschillende schema's met elkaar verbonden zijn en georganiseerd binnen de cognitieve ontwikkeling. Dit vormt een hiërarchische ordening van kennis. Het kind kan bijvoorbeeld verschillende dieren zoals paarden, koeien en honden in bredere categorieën plaatsen, zoals zoogdieren of reptielen.

Piaget onderscheidt vier ontwikkelingsstadia: het sensomotorisch stadium, het pre-operationele stadium, het concreet-operationele stadium en het formeel-operationele stadium. Ik wil deze stadia verder uitwerken om ze beter te begrijpen:

Sensomotorisch stadium (0 - 2 jaar):

In deze fase ontwikkelen kinderen hun zintuigen en motorische vaardigheden, waardoor ze de wereld om hen heen beter leren begrijpen. Reflexen, zoals het duimzuigen en het verkennen van objecten, leggen de basis voor het besef van oorzaak en gevolg. Kinderen beginnen het concept van objectpermanentie te begrijpen, wat inhoudt dat ze inzien dat objecten blijven bestaan, ook al zijn ze niet zichtbaar. Daarnaast ontwikkelen ze circulaire reacties, waarbij het gaat om herhalende gedragingen van het kind. Dit is het moment waarop het denkproces bij het kind voor het eerst in gang wordt gezet.

Pre-operationeel stadium (2 - 7 jaar):

In dit stadium ontwikkelen kinderen taalvaardigheid en symbolisch denken, maar hun redenering blijft vaak egocentrisch. Ze beginnen fantasieën en beelden te creëren, maar hebben nog moeite met logische denkstrategieën. Bijvoorbeeld, monsters onder het bed kunnen voor hen levensecht lijken. De taalontwikkeling maakt het mogelijk om gedachten en ideeën te communiceren.

Concreet-operationeel stadium (7 - 12 jaar):

In deze fase beginnen kinderen meer gestructureerd en logisch te denken, maar hun redeneringen zijn nog gebaseerd op concrete situaties. De conserveringsproef is een belangrijk hulpmiddel in deze fase om te testen of een kind begrijpt dat bepaalde eigenschappen van objecten (zoals hoeveelheid of volume) onveranderd blijven, zelfs als de vorm verandert, de waterproef is een voorbeeld van een onderzoek binnen dit stadium.

Formeel-operationeel stadium (vanaf 12 jaar):

Vanaf de puberteit ontwikkelen kinderen het vermogen om abstract te denken. Ze kunnen logisch redeneren zonder concrete voorbeelden en maken complexe, formeel-logische redeneringen. Dit stimuleert kritisch en analytisch denken, wat van groot belang is in hun latere ontwikkeling.

Piaget's theorie heeft zowel positieve als negatieve aspecten. Het positieve aan deze theorie is, dat zijn theorie een gedetailleerd inzicht biedt in de cognitieve ontwikkeling van kinderen. Het helpt ouders en begeleiders bij het ondersteunen van kinderen in hun groei. Critici wijzen echter op de

beperkte aandacht voor sociale en emotionele ontwikkeling, evenals het feit dat Piaget niet genoeg rekening hield met het tempo van individuele kinderen. Tenslotte kan het gebruik van een beperkte steekproef in zijn experimenten, leiden tot vertekende resultaten. Al deze waardevolle informatie kon ik inlezen via de cursus ontwikkelingspsychologie van docent Meuleman, Declerck en Mestagh (2020-2021).

Persoonlijk besluit:

Het verdiepen in de cognitieve ontwikkeling, en in het bijzonder de theorie van Piaget, helpt mij om beter te begrijpen hoe personen met een beperking informatie verwerken, verbanden leggen en nieuwe situaties benaderen. Voor ik kan starten met het werken rond seksualiteit, grenzen en het vlaggensysteem, lijkt het mij belangrijk om eerst inzicht te krijgen in de denkwijze van een persoon, leren hoe een persoon redeneert en leert. Dit bepaalt namelijk mee hoe ik communicatie kan afstemmen, hoe ik complexe thema's zoals toestemming of relationele grenzen bespreek, en welke ondersteuning iemand nodig heeft om tot inzicht of gedragsverandering te komen. De stadia van Piaget geven mij handvatten om in te schatten op welk ontwikkelingsniveau iemand zich bevindt, zodat ik mijn begeleiding op een respectvolle en begrijpelijke manier kan vormgeven. Dit maakt de cognitieve invalshoek binnen mijn bachelorproef niet alleen theoretisch interessant, maar ook praktisch waardevol voor het veld waarin ik wil werken.

1.3.2 Emotionele ontwikkeling

In het vorige hoofdstuk heb ik de cognitieve ontwikkeling bij personen met een verstandelijke beperking besproken. Nu wil ik me richten op hun emotionele ontwikkeling, deze is essentieel is voor het begrijpen, reguleren en uiten van emoties. Het investeren in emotioneel welbevinden draagt bij aan een gevoel van veiligheid, waardering en verbondenheid. Hoewel cognitieve en emotionele processen verschillend zijn, beïnvloeden ze elkaar wederzijds.

Binnen mijn werk als begeleider in leefgroep Jasmijn heb ik de theorie van Anton Došen bestudeerd, deze theorie biedt inzicht in de emotionele ontwikkeling van mensen met een verstandelijke beperking. Došen ontwikkelde de Schaal voor Emotionele Ontwikkeling (SEO), een instrument dat helpt het emotionele ontwikkelingsniveau van cliënten te bepalen. Deze schaal is onderverdeeld in vijf fasen

Fase 1: Adaptatiefase (0–6 maanden): Gericht op het bereiken van homeostase en het reguleren van lichamelijke behoeften.

Binnen de adaptatiefase draait het om het bereiken van homeostase en het reguleren van fysiologische processen. In deze periode is het individu op zoek naar rust en balans in het lichaam, maar hij is nog niet in staat om zelf voor deze rust te zorgen. Als begeleider of ouder is het essentieel om hierin ondersteuning te bieden. Het kind geeft disregulatie aan door middel van gedrag, zoals huilen bij honger. Het is belangrijk om op dit niveau te zorgen voor basisveiligheid door structuur, voorspelbaarheid en duidelijkheid aan te bieden. Binnen deze fase houdt de persoon zich voornamelijk bezig met ervaringen die vanuit het eigen lichaam komen en heeft hierbij geen specifieke aandacht voor de buitenwereld. Ontdekken van de wereld gebeurt binnen deze fase, voornamelijk met de mond. Binnen de sociale ontwikkeling wordt hier de voorbereiding op de hechting ten opzichte van de ouder/begeleider ontwikkeld; het creëren van basisvertrouwen is hier enorm belangrijk. De persoon binnen deze fase is heel gevoelig voor prikkels; probeer als begeleider deze dan ook tot een minimum te beperken. (Zaal & Boerhave, 2022)

Een voorbeeld hiervan is een kind dat zich terugtrekt in zijn eigen wereld om tot rust te komen. Daarnaast kan een jongen die sterk inzet op zintuiglijke ervaringen, zoals het vaak ruiken aan zijn knuffel om rust te vinden, ook als voorbeeld dienen. Deze gedragingen helpen het kind om leren om te

gaan met stress en ongemak, wat essentieel is voor hun emotionele ontwikkeling. (Zaal & Boerhave, 2022)

Fase 2: Socialisatiefase (6–18 maanden): Het ontwikkelen van sociale interacties en het herkennen van anderen.

Binnen deze fase gaat een kind op ontdekking, maar de wereld rondom hem is vaak nog te overweldigend. Het kind heeft nabijheid nodig; daarom zijn nabijheid en samen zijn essentieel. We spreken hier over vertrouwen versus wantrouwen. Het kind ervaart binnen deze fase vaak angst, zoals separatieangst. Hechting is hierbij van groot belang. Het kind wil voelen dat hij bij de ouders terecht kan wanneer hij angst ervaart door het onbekende. Dit biedt voor het kind, een veilige haven en een persoon om bij op te laden wanneer dit nodig is. Dit hechtingsproces legt de basis voor de verdere ontwikkeling. Een veilige hechting is namelijk cruciaal, om vertrouwen te hebben om nieuwe dingen te leren of te ontdekken. Binnen deze fase leert men gedrag aan te passen aan verschillende situaties of voorwerpen in de omgeving. Men ontdekt dat er iets in de omgeving kan veranderen als men iets doet (bijvoorbeeld, een schop tegen de bal zorgt ervoor dat de bal weggrolt). Het audiovisuele en motorische schema worden binnen deze fase beter op elkaar afgestemd (bijvoorbeeld, men hoort een belletje en het kind kijkt naar die kant). Binnen deze fase gaat het kind echt gaan beseffen, wie zijn begeleider of ouder is en wie een vreemde. Hierdoor kan het kind angst ontwikkelen. Rond de emotionele leeftijd van 2 jaar ontwikkelt men objectpermanentie. Dit omvat het besef dat gedachten en beelden kunnen bestaan zonder dat het kind deze effectief ziet. Het is dus niet omdat het kind de begeleider niet ziet, dat de begeleider niet bestaat. Binnen deze fase zijn spelletjes zoals kiekeboe en verstoppertje geschikt, omdat het kind op die manier leert dat de veilige persoon niet verdwijnt door hem even niet te zien. Net zoals in fase 1 is het belangrijk dat de omgeving de nodige structuur en veiligheid biedt. Communicatie bestaat binnen deze fase uit één- of tweewoordzinnen. Het woord 'neen' wordt wel begrepen, maar het kind kan dit nog niet uitvoeren. Als begeleider kun je dus nog niet de verantwoordelijkheid bij de ander leggen voor zijn doen en laten. Boos worden helpt binnen deze fase niet; het kind uit de situatie halen of de handeling ombuigen helpt dan weer wel. (Zaal & Boerhave, 2022)

Een voorbeeld hierbij kan een persoon zijn die heel claimend is naar de begeleiding, overal waar de begeleider naartoe gaat volgt hij. Indien hij niet weet waar de begeleiding naartoe is, wordt hij onrustig en begint hard te roepen. (Zaal & Boerhave, 2022)

Fase 3: Individuatiefase (18 maanden–3 jaar): Het ontwikkelen van een eigen identiteit en het begrijpen van persoonlijke grenzen.

In de voorgaande fasen is er gezorgd voor een basisveiligheid, waardoor het kind zich veilig voelt bij de personen om hem heen. Binnen fase 3 leert het kind dat hij ook een individu is, met eigen mogelijkheden en grenzen. Hij stelt zich de vraag wat hij zelfstandig kan doen, zonder de directe steun van zijn hechtingspersonen. Dit is de fase waarin kinderen vaak hun grenzen opzoeken, wat soms wordt aangeduid als de 'koppigheidsfase'. Het kind kan in deze periode veel aandacht vragen, al dan niet op een negatieve manier. Het is essentieel om als veilige haven nabij te blijven en tegelijkertijd duidelijke grenzen te stellen. Deze grenzen kunnen frustratie bij het kind veroorzaken, wat zich uit in woede-uitbarstingen. Duidelijkheid in communicatie en het stellen van grenzen zijn hierbij van groot belang; een 'nee' moet een 'nee' zijn. In plaats van in strijd te gaan met het kind, kan het helpen om keuzes aan te bieden, zodat het kind zelf regie ervaart. Het kind leert problemen op te lossen door te denken, maar zijn denken is vaak nog egocentrisch. Hierbij staan eigen wensen en behoeften voorop, zonder rekening te houden met anderen. In deze fase is het kind eerder destructief, dan constructief en creatief. Daarnaast is het belangrijk om alert te zijn op scheidingsangst. Wanneer je als begeleider weggaat, is het belangrijk dit duidelijk te communiceren

naar het kind: vertel waar je naartoe gaat en hoe lang je wegblijft, zodat de veiligheid gewaarborgd blijft. (Zaal & Boerhave, 2022)

Bij een voorbeeld denk ik aan de volgende situatie: binnen een leefgroep worden grenzen gesteld waar de cliënten zich dienen aan te houden, dit om een veilige en fijne leefomgeving te creëren. Een bewoner heeft het moeilijk met een bepaalde regel en probeert deze toch te overtreden, indien de begeleiding dit opmerkt en hem hierop aanspreekt krijgt hij een woede-uitbarsting. (Zaal & Boerhave, 2022)

Fase 4: Identificatiefase (3–7 jaar): Het identificeren met anderen en het ontwikkelen van empathie.

In deze fase ontwikkelt het kind een sterker besef van zichzelf en vormt het zijn eigen visie op verschillende zaken, dit is wel nog vaak in zwart-wit termen. Het besef van anderen groeit, maar dit blijft nog eerder egocentrisch. Beginnende empathie en het vermogen om zich in anderen te verplaatsen, ontwikkelen zich pas aan het einde van deze fase. Daarom is het belangrijk om als begeleider je eigen gevoelens te verwoorden, zodat het kind leert deze te herkennen en te begrijpen. Het herhalen van normen blijft essentieel, maar het is hierbij belangrijk om de krachten en talenten van het kind te benoemen, dit versterkt het kind zijn eigenwaarde. Sociaal leren staat centraal; het kind leert door observatie van anderen. Met een ontwikkelde motoriek en zintuiglijke waarneming, komt verbale communicatie tot stand. (Zaal & Boerhave, 2022)

Hierbij kan het een voorbeeld zijn om te denken aan een cliënt die zijn impulsen onder controle krijgt door uitgestelde beloningen. Tijdens zee vakantie wordt de cliënt beloofd dat hij straks een lekkere pannenkoek krijgt, als hij nu eerst samen een goede wandeling maakt met de leefgroep. Hij vindt wandelen niet zo fijn, maar voor die lekkere beloning wil hij dit wel heel graag doen. (Zaal & Boerhave, 2022)

Fase 5: Realiteitsbewustwording (7–12 jaar): Het begrijpen van de realiteit en het ontwikkelen van coping mechanismen.

Deze fase bouwt voort op de eerdere ontwikkelingsfasen. Het zelfbeeld van het kind wordt steeds realistischer; het neemt een actieve rol aan in zijn of haar omgeving en ontwikkelt empathie. Dit stelt het kind in staat zich in anderen in te leven. Het kind begint ook in staat te zijn om logisch te denken en kan oorzaak en gevolg met elkaar verbinden. Bovendien kan het reflecteren op eigen gedrag en met anderen in overleg gaan. In deze fase ligt de focus van de begeleiding vooral op het bevorderen van zelfstandigheid en het versterken van vertrouwen. De begeleider speelt hierbij een ondersteunende rol door positieve feedback te geven, als rolmodel op te treden en emotioneel beschikbaar te zijn (Zaal & Boerhave, 2022).

Een voorbeeld binnen deze 5^{de} fase is bijvoorbeeld, een cliënt die zich wil nuttig maken voor de andere door mee te helpen met taakjes, zodat deze taakjes eerlijk verdeelt worden tussen de verschillende cliënten. Hij ziet de oorzaak en gevolg, want door dit samen te doen is er een leuke sfeer en er is daarna meer tijd om samen leuke dingen te doen. (Zaal & Boerhave, 2022)

Het model stelt dat kinderen met een verstandelijke beperking dezelfde ontwikkelingsfasen doormaken als hun leeftijdsgenoten zonder beperking, maar dat deze fasen langer duren en de ontwikkeling mogelijk eerder stagneert. Elke fase vraagt om een specifieke benadering van begeleiding. Gedurende de verschillende fasen varieert de begeleiding tussen nabijheid en afstand. In de eerste twee fasen is er intensieve nabijheid, die in de derde fase overgaat naar een meer afstandelijke nabijheid. In de vierde en vijfde fasen neemt de begeleiding steeds verder afstand, zodat de cliënt de ruimte krijgt om meer zelfstandigheid te ontwikkelen. Het blijft echter cruciaal dat de begeleiding altijd beschikbaar is, zodat de cliënt, indien nodig, kan terugkeren naar zijn of haar veilige basis (Claes et al., 2016).

Persoonlijk besluit:

Het verdiepen in de emotionele ontwikkeling van personen met een verstandelijke beperking heeft mijn kijk op begeleiding sterk verruimd. Dankzij het model van Anton Došen kan ik nu beter begrijpen waarom bepaald gedrag ontstaat en hoe ik hier op een respectvolle en afgestemde manier op kan reageren. Het besef dat elke persoon een eigen emotioneel ontwikkelingsniveau heeft, los van zijn kalenderleeftijd, helpt mij om mijn begeleiding beter af te stemmen op wat iemand écht nodig heeft. Het is enorm belangrijk om als begeleider veiligheid, nabijheid en duidelijkheid aan te bieden. Ik leerde door de emotionele ontwikkeling stil staan bij het feit dat vaak kleine signalen, heel veel kunnen vertellen over iemands innerlijke beleving. Deze inzichten versterken mijn professionele handelen en geven mij handvatten om duurzame relaties op te bouwen, waarin cliënten zich begrepen en erkend voelen. Emotionele ontwikkeling vormt, samen met cognitieve ontwikkeling, de basis om thema's als seksualiteit, grenzen en relaties op een juiste manier aan te pakken binnen mijn bachelorproef én in mijn toekomstig werk als begeleider.

1.3.3 Hechtingsdraad (theorie van Došen)

Binnen de theorie van Došen wordt vaak gesproken over 'de draad', wat verwijst naar de hechtingsdraad. Elk kind heeft een hechttingsfiguur nodig, vaak de ouder. Bij personen met een verstandelijke beperking bouwt de begeleider voort op deze hechttingsdraad. Volgens Vignero (2019) doorloopt een persoon volgende stadia:



(Vignero, 2019)

1. Begin van de hechting: de regulerende rol van de ouder of begeleider

Net als bij kinderen zonder verstandelijke beperking, wordt een kind of volwassene met een verstandelijke beperking geboren in een omgeving vol prikkels en emoties die het moeilijk vindt te reguleren. Het kind of de volwassene heeft een begeleider (ouder, verzorger, begeleider of therapeut) nodig om deze onrust te reguleren. De rol van de ouder/begeleider is in dit geval extra belangrijk, omdat een persoon met een verstandelijke beperking mogelijk meer hulp nodig heeft bij het ontwikkelen van basale emotionele zelfregulatie.

In dit beginstadium ligt de verantwoordelijkheid van de begeleider bij het bieden van voorspelbaarheid, structuur en veiligheid, zodat de persoon kan vertrouwen op de zorg en bescherming die wordt geboden.

Hoofdpunten:

- Het kind of de volwassene leert de eerste basis van hechting door fysieke nabijheid, regelmaat en consistentie van de ouder/begeleider.
- De begeleider reguleert niet alleen de lichamelijke behoeften (voeding, slaap), maar helpt ook bij het ondersteunen van de eerste stappen naar emotionele regulatie.

2. Hechtingsfiguren en de 'hechtingsdraad'

Voor een persoon met een verstandelijke beperking blijft het concept van hechting en het ontwikkelen van een hechtingsfiguur essentieel. Ook zij leren wie voor hen belangrijk is en wie hen emotioneel kan ondersteunen. Dit kan een ouder, begeleider of een ander vertrouwd persoon zijn.

In sommige gevallen kan de hechtingsfiguur zowel praktisch als emotioneel van groot belang zijn, vooral als de persoon zich moeilijker kan uitdrukken. De hechtingsdraad is vaak niet alleen een fysieke, maar ook een emotionele verbinding die de persoon ondersteunt in momenten van spanning, frustratie of angst.

Hoofdpunten:

- Hechting bij mensen met een verstandelijke beperking kan gepaard gaan met langere periodes van afhankelijkheid van de hechtingsfiguur, zowel fysiek als emotioneel.
- In plaats van een spontane emotionele respons, kan er mogelijk een geleidelijk proces van bijtanken plaatsvinden (bijvoorbeeld het vinden van troost in objecten of vertrouwde rituelen).

3. Hechtingsangst en onveilige hechting

Personen met een verstandelijke beperking kunnen in sommige gevallen meer moeite hebben om de hechtingsdraad te ontwikkelen of te onderhouden. Dit kan veroorzaakt worden door verschillende factoren zoals trauma, onvoldoende steun, of een gebrek aan stabiliteit in de omgeving. Ze kunnen zich onzeker voelen over hun relatie met de hechtingsfiguur, wat zich kan uiten in gedragingen die wijzen op hechtingsangst.

Deze hechtingsangst kan zich in verschillende vormen uiten, zoals angst voor separatie, een overmatige behoefte aan bevestiging of gedragsproblemen wanneer het kind of de volwassene zich niet ondersteund voelt. Het proces van hechting kan ook meer tijd en geduld vereisen, aangezien de cognitieve of communicatieve beperkingen van de persoon dit kunnen vertragen.

Hoofdpunten:

- Onveilige hechting kan zich uiten in chronische behoefte aan bevestiging of voortdurende gedragingen van angst of frustratie.

- De begeleider moet extra aandacht hebben voor het bieden van consistentie en geruststelling, en kan soms gebruik maken van alternatieve communicatiemethoden om het hechtingsproces te ondersteunen.

4. Het concept van de "lus in de draad"

Als de persoon ouder wordt en misschien meer zelfstandig kan worden, kan de hechtingsdraad langzaam worden uitgebreid naar andere mensen. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan leerkrachten, therapeuten, begeleiders of vrienden. Het leggen van een "lus in de draad" is dan een belangrijk proces, waarbij de persoon niet volledig afhankelijk wordt van de ouder/begeleider, maar langzaam leert om zichzelf te reguleren en in andere relaties te investeren.

In deze fase kan de rol van de begeleider variëren van de directe zorgverstrekker, naar meer de rol van een mentor of ondersteuner. De lus in de draad is dus ook een proces van het uitbreiden van sociale netwerken en het ontwikkelen van relaties buiten het gezin of de directe omgeving.

Hoofdpunten:

- De persoon leert stap voor stap andere mensen te vertrouwen en relaties op te bouwen met anderen dan de ouder of primaire begeleider.
- Dit proces kan trager verlopen, afhankelijk van de cognitieve mogelijkheden en de sociale vaardigheden van de persoon.

5. Zelfstandigheid en het ontwikkelen van eigen waarden

Personen met een verstandelijke beperking kunnen zich in sommige gevallen langzaam ontwikkelen in hun vermogen om zelfstandig te handelen, maar dit gebeurt vaak in een ander tempo dan bij kinderen zonder beperking. De "draad" is dus niet alleen een emotionele verbinding, maar ook een praktische gids die helpt bij het ontwikkelen van zelfregulatie en zelfzorg.

In plaats van de volledige zelfstandigheid die een kind zonder beperking in de puberteit kan ontwikkelen, zal een persoon met een verstandelijke beperking misschien aanvullende begeleiding nodig hebben bij het nemen van beslissingen, bij het handelen naar normen en waarden, of bij het verwerken van emoties. Conflicten kunnen zich nog steeds voordoen, maar de rol van de begeleider is om ondersteuning te bieden bij het begrijpen van de gevolgen van gedrag, en om grenzen te stellen.

Hoofdpunten:

- Er is een voortdurende afstemming tussen het bieden van structuur en het ondersteunen van zelfontplooiing. Het individu met een verstandelijke beperking krijgt de ruimte om te experimenteren met nieuwe vaardigheden binnen een veilige omgeving.
- De begeleider blijft de "draad" vasthouden door grenzen te stellen en tegelijkertijd autonomie te ondersteunen

6. De overgang naar puberteit en adolescentie

Net als bij kinderen zonder verstandelijke beperking, proberen pubers met een verstandelijke beperking hun eigen identiteit te ontwikkelen. Dit proces vereist echter vaak meer begeleiding en ondersteuning. In deze fase neemt de behoefte aan sociale verbindingen toe en kan de druk van leeftijdsgenoten leiden tot conflicten. Het is van belang om de basisprincipes van hechting te behouden, terwijl tegelijkertijd ruimte wordt geboden voor zelfontdekking en identiteitsvorming. Dit kan ook inhouden dat de begeleider zich niet alleen richt op de basisbehoeften, maar ook

ondersteuning biedt bij het ontwikkelen van sociale vaardigheden en het navigeren door sociale situaties.

Hoofdpunten:

- Pubers met een verstandelijke beperking kunnen baat hebben, bij begeleiding om een gezonde identiteit te ontwikkelen en sociale interacties te begrijpen.
- De begeleider moet de balans vinden tussen vasthouden en loslaten, en ervoor zorgen dat de hechtingsdraad altijd toegankelijk blijft.

7. De 'rode draad' als volwassene

Voor volwassenen met een verstandelijke beperking blijft hechting en het bijtanken van emoties essentieel voor hun emotionele stabiliteit. Hoewel de hechtingsdraad belangrijk blijft, verandert de manier waarop het individu omgaat met emoties en relaties, afhankelijk van de geboden ondersteuning en structuur. Het behouden van een netwerk van vertrouwde mensen en het creëren van stabiliteit in het dagelijks leven (zoals routines en duidelijke begeleiding) kan helpen om de persoon te leren om te gaan met stress, werk en sociale situaties. In sommige gevallen wordt de hechtingsdraad versterkt door externe factoren, zoals begeleiders of sociale diensten.

Hoofdpunten:

- Voor volwassenen blijft de hechtingsdraad van groot belang, vooral in stressvolle of onzekere momenten.
- Het individu kan nog steeds afhankelijk zijn van het zorgnetwerk, maar leert zelfregulatie en het gebruik van de hechtingsdraad als coping mechanismen.

Cognitieve en emotionele ontwikkeling zijn dus sterk met elkaar verbonden. Emoties kunnen zowel versterkend als verstotend gaan werken. Hoe een persoon de wereld rondom hem ervaart en beleeft, hoe hij zich gedraagt of aanpast aan een situatie wordt allemaal bepaald door emotioneel niveau. Je kan het emotionele niveau nooit loskoppelen van het sociale, want dit systeem kan steeds veranderen door de omgang met anderen. Het emotionele niveau zal eveneens een rol spelen in het leren van seksueel gedrag en het aanleren welk gedrag gepast is binnen een bepaalde context. (Frans et al., 2018)

Persoonlijk besluit:

Doorheen mijn verdieping doorheen de hechtingsdraad bij personen met een verstandelijke beperking, werd mij nogmaals bevestigd wat het belang van nabijheid, structuur en emotionele beschikbaarheid betekend binnen mijn rol als begeleider. Wat me bijzonder raakt, is hoe fundamenteel die 'draad' blijft doorheen de verschillende levensfasen, en hoe wij als begeleiders daarin soms letterlijk de houvast zijn voor iemand die de wereld als onduidelijk of overweldigend ervaart.

Binnen leefgroep Jasmijn kon ik reeds ervaren hoe deze hechtingsrelatie zich opbouwt, soms traag en met veel geduld, maar altijd met een betekenis. Het trof me hoe Vignero beschrijft dat de hechtingsfiguur niet alleen fysieke zorg biedt, maar ook als emotionele anker belangrijk is. Dit doet me beseffen dat onze aanwezigheid als begeleider, voorspelbaarheid en aandachtige responsen een veilige basis vormen, zelfs op momenten waarop communicatie moeilijk is of gedrag zich 'onbegrepen' toont.

Wat ik vooral meeneem uit deze literatuur, is dat hechting geen 'kindfase' is die voorbijgaat, maar een levenslang proces is. De beeldspraak van de "draad", die soms gespannen staat, soms rekt, soms even loskomt maar nooit volledig breekt, past perfect bij wat ik zie en voel in de praktijk.

Ik merk dat bewoners binnen de leefgroep waar ik tewerkgesteld ben, vaak blijven terugvallen op vertrouwde personen, zeker op momenten van stress of onzekerheid. Dit vraagt van mij als begeleider dat ik niet enkel aanwezig ben in de 'zorgtaken', maar ook in het relationele stuk en dit door een veilige haven te bieden.

Deze inzichten maken mij bewuster van mijn rol en verantwoordelijkheden, en geven mij tegelijk ook veel voldoening. Want in het 'bijtanken', het geruststellen, het spiegelen en het begeleiden bij loslaten, zit misschien wel de kern van ons werk: echt aanwezig zijn, zodat iemand anders zich veilig genoeg voelt om te groeien.

1.3.4 Ontwikkelingsprofiel

Binnen mijn onderzoek heb ik reeds de cognitieve, emotionele en hechtingsontwikkeling van personen met een verstandelijke beperking onderzocht, hierbij kreeg ik meer inzicht in hun algehele ontwikkeling. Deze aspecten vormen de basis voor het begrijpen van hun gedrag, communicatie en interacties met anderen. Door deze ontwikkelingsgebieden te onderzoeken, kan ik een beter holistisch beeld schetsen, van de uitdagingen en mogelijkheden die deze personen ervaren.

Zoals eerder besproken, beschreef Piaget de vier stadia van de cognitieve ontwikkeling. Daarnaast heb ik de theorie over emotionele ontwikkeling onderzocht, die duidelijkheid biedt over hoe begeleiders of ouders het gedrag kunnen begrijpen. Deze stadia, samen met de leeftijd van een persoon en de fase van emotionele ontwikkeling, geven een indicatie van de ontwikkelingsleeftijd. Dorothea Timmers- Huigens ontwikkelde een theorie die bestaat uit vier ervaringsfasen die mensen doorlopen. Deze indeling biedt inzicht in hoe mensen met een verstandelijke beperking de wereld om hen heen waarnemen en hoe zij daarop reageren.

Volgens Timmers-Huigens beschikken personen met een matige verstandelijke beperking over een IQ tussen de 35 en 50, met een ontwikkelingsleeftijd tussen 3 en 7 jaar. Zij bevinden zich in het preoperationele stadium en vertonen kenmerken zoals:

- Initiatief nemen
- Gebruik van taal voor communicatie
- Kennis van het eigen lichaam
- Leren door gewenning en proberen
- Begrip van oorzaak en gevolg

Personen met een ernstige verstandelijke beperking hebben een IQ tussen de 20 en 35, met een ontwikkelingsleeftijd tussen 1,5 en 3 jaar. Zij bevinden zich ook in het pre-operationele stadium en vertonen kenmerken zoals:

- Ontwikkeling van het eigen ik
- Herkennen van patronen en rollen
- Basis taalontwikkeling
- Nood aan structuur en vaste patronen
- Nood aan duidelijke kaders en grenzen
- Wederkerigheid in contact en communicatie vanuit eigen perspectief

(Expertisepunt verstandelijke beperking, z.d.)

	<u>IQ</u>	<u>Ontwikkelingsleeftijd</u>	<u>Emotionele ontwikkeling</u>
Diepe verstandelijke beperking	Lager dan 20	Jonger dan 18 maand	adaptatie- en socialisatiefase
Ernstige verstandelijke beperking	20 - 35	Tussen 1,5 jaar en 3 jaar	Individuatiefase
Matige verstandelijke beperking	35 - 50	Tussen 3 en 7 jaar	Identificatiefase
Lichte verstandelijke beperking	50 - 70	Tussen 7 en 12 jaar	realiteitsbesef

(OZC Sint – Vincentius, 2004)

Persoonlijk besluit:

Het begrijpen van het ontwikkelingsprofiel van een persoon met een verstandelijke beperking is volgens mij essentieel. Het stelt de begeleider in staat om de unieke behoeften, uitdagingen en sterke punten van de persoon beter te doorgronden. Hierdoor wordt het mogelijk om zorg op maat te bieden en de begeleiding effectief af te stemmen op de individu. Het zal er ook voor zorgen dat je je manier van communiceren aanpast aan de cliënt. Sommige personen zijn communicatief sterker dan anderen. Bij sommige personen zal communicatie moeten worden aangevuld met afbeeldingen of pictogrammen. Zo zal ik mijn gesprekken zeker moeten aanpassen op maat van de bewoners doorheen mijn project van het vlaggensysteem. Door het leren begrijpen van het ontwikkelingsprofiel van een persoon, kan ik inzetten op realistische en haalbare doelen, wat de motivatie en het zelfvertrouwen van de persoon kan bevorderen.

Door deze ontwikkelingsaspecten te onderzoeken, kan ik beter begrijpen waarom personen met een verstandelijke beperking moeite hebben met het aanleren van grenzen en het herkennen van gedrag. Dit inzicht is essentieel voor het ontwikkelen van effectieve strategieën om hen te ondersteunen in hun persoonlijke groei en sociale interacties.

Algemeen besluit thema ontwikkeling:

De literatuurstudie rond cognitieve ontwikkeling, emotionele draagkracht, hechting en het ontwikkelingsprofiel heeft mij leren beseffen hoe belangrijk het is om telkens te vertrekken vanuit het unieke ontwikkelingsniveau van de persoon met een beperking. Geen enkele cliënt is namelijk hetzelfde, en dat betekent dat ook seksuele voorlichting en het gesprek over grenzen en relaties niet volgens één vast stramien zal kunnen verlopen.

Wat ik vooral meeneem, is dat begrip van de emotionele ontwikkeling cruciaal is om in te schatten wat iemand aankan op vlak van informatie, nabijheid, relaties en seksualiteit. Het ontwikkelingsprofiel helpt mij om niet enkel te kijken naar leeftijd of diagnose, maar eveneens naar de reële mogelijkheden en noden op verschillende domeinen. Daarnaast toonde me de hechtingsdraad hoe belangrijk voorspelbaarheid, veiligheid en nabijheid zijn binnen het opbouwen

van vertrouwen. Dit is iets wat onmisbaar gaat zijn wanneer ik gevoelige thema's zoals grenzen en seksualiteit ga bespreken.

Ik wil binnen de implementatie van het vlaggensysteem de nodige aandacht vestigen, op de emotionele draagkracht van de personen, de hechtingsband met hun begeleiders of naasten, en het niveau waarop zij informatie verwerken. Deze inzichten geven mij handvaten om signalen beter te leren interpreteren, gedragingen in hun context te plaatsen, en gepast te proberen reageren. Ik wil mij voor ogen houden, dat het niet gewoon een kwestie van 'juiste' informatie geven mag zijn, maar dat deze informatie ook écht moet aansluiten bij wie de persoon is. Hierbij rekening houdend bij wat hij of zij op dat moment nodig heeft. Deze basishouding wil ik zeker meenemen als rode draad binnen mijn verdere project en eveneens als toekomstige begeleider.

1.4 Seksuele ontwikkeling

1.4.1 Normale seksuele ontwikkeling:

Volgens de definitie die ik tegenkwam in het boek over het vlaggensysteem, begint de seksuele ontwikkeling al in de vroege kinderjaren en zet zich door tot in de puberteit en volwassenheid. Deze ontwikkeling is het resultaat van een complex samenspel van lichamelijke, cognitieve, psychische, sociale, relationele, ethische, religieuze en culturele invloeden (Frans et al., 2016).

Volgens De Graaf & Maris (2014) ontdekken kinderen binnen de kleuterperiode of ze een jongetje of een meisje zijn, en wat hierbij het verschil tussen beide is. Deze ontdekkingsfase gaat vaak gepaard met een sterke nieuwsgierigheid. Vragen zoals “waar komen baby’s vandaan?” kunnen opkomen. Kleuters moeten zich nog eigen maken wat de sociaal-culturele regels zijn. Dit kan zich uiten in gedragingen zoals het niet volledig optrekken van hun broek na het toiletbezoek, of het aanraken van hun geslachtsdelen wanneer er andere mensen in de buurt zijn. Tussen de 7 en 9 jaar leren kinderen steeds beter welke normen en waarden van toepassing zijn in sociale situaties. Dit is ook de leeftijd waarop schaamte kan optreden, zoals het lichaam te bedekken met een handdoek tijdens het omkleden. Aan de andere kant beginnen ze op die leeftijd ook grenzen af te tasten door het gebruik van “vieze” woorden. Binnen deze periode ontwikkelen zich de eerste verliefdheden voor het eerst.

Hij geeft ook aan dat vanaf 10 jaar de eerste pre-puberale processen op gang komen. Tussen 11 en 12 jaar kunnen er al aanzienlijke lichamelijke veranderingen optreden, wat gepaard kan gaan met onzekerheden. Er ontstaat een gezonde interesse in seksualiteit, waarbij kinderen op zoek gaan naar plaatjes of hierover praten met vrienden. Op school wordt de eerste seksuele voorlichting gegeven om tegemoet te komen aan deze vragen. Tussen de 13 en 15 jaar beginnen kinderen zich meer los te maken van hun ouders, waarbij vrienden een steeds grotere rol krijgen binnen hun leven. Op deze leeftijd beginnen jongeren vaker te fantaseren over seksualiteit en experimenteren ze met zelfbevrediging (De Graaf & Maris, 2014).

Tenslotte geven De Graaf & Maris (2014) aan dat in het verleden de nadruk in relaties vooral lag op zoenen en knuffelen, deze wordt tussen de 16 en 18 jaar vaak uitgebreid naar seksuele contacten. In hun eerste seksuele relaties leren jongeren belangrijke vaardigheden, zoals communicatie en overleg. Dit is een cruciaal moment in hun seksuele ontwikkeling, waarbij ook de ontdekking van de seksuele geaardheid een rol speelt. Dit kan bij sommige jongeren zorgen voor verwarring.

1.4.2 Seksuele ontwikkeling van personen met een verstandelijke beperking:

Onderzoek toont aan dat de seksuele ontwikkeling van mensen met een verstandelijke beperking in veel opzichten vergelijkbaar is met die van andere jongeren. Zo komt de eerste menstruatie vaak op dezelfde leeftijd voor. Zelfbevrediging wordt ook door personen met een verstandelijke beperking ontdekt. Het verschil zit vaak in het gebrek aan kennis over de bijbehorende normen en waarden, wat kan leiden tot situaties waarin een persoon met een verstandelijke beperking bijvoorbeeld in het bijzijn van anderen begint te masturberen. Net als iedereen kunnen ook mensen met een verstandelijke beperking gevoelens van verliefdheid ervaren (De Graaf & Maris, 2014).

Dösen beschreef de sociaal-emotionele ontwikkeling van mensen met een verstandelijke beperking als langzamer dan die van hun normaal begaafde leeftijdsgenoten. Dit kan resulteren in een opvallend verschil tussen de fysieke mogelijkheden en de sociaal-emotionele capaciteiten van de persoon.

Zo kan iemand fysiek in staat zijn om geslachtsgemeenschap te hebben, maar door een lage emotionele ontwikkeling weinig inzicht hebben in de gevolgen van zijn gedrag voor anderen (Zaal & Boerhave, 2022).

Het bieden van goede informatie is van essentieel belang, aangezien het voor personen met een verstandelijke beperking niet altijd eenvoudig is om kennis op te doen of deze goed te begrijpen. Ze verblijven vaak in een voorziening, waar ze vaak omringd zijn door andere mensen met een verstandelijke beperking, daardoor hebben ze mogelijk weinig toegang tot aanvullende informatie. Bovendien hebben deze personen vaak minder privacy dan anderen, wat nadelig kan zijn voor hun experimenteelgedrag. (De Graaf & Maris, 2014)

Op het vlak van seksualiteit worden personen met een beperking nog vaak geconfronteerd met obstakels binnen onze samenleving, zo bestaan er nog steeds een heleboel mythes en vooroordelen omtrent seksualiteit bij deze doelgroep. Zo is er het beeld van het eeuwige jonge kind die asexueel zou zijn. Hiertegenover bestaan de vooroordelen dat deze personen ongepast gedrag stellen en oncontroleerbare driften bezitten. Omwille van deze negatieve gedachtegangen, krijgen deze personen jammer genoeg vaak niet de nodige informatie en ondersteuning. (Frans et al., 2018)

Maar ook hun beperking heeft een impact op de seksuele ontwikkeling, deze invloed kan beperkt of eerder groot zijn. Zo hebben personen met een verstandelijke beperking vaak een verminderd grensgevoel, hierbij worden ze vaak geconfronteerd met heel veel toezicht omdat ze verblijven binnen een leefgroep. Deze doelgroep heeft ook vaker de kans om te maken te krijgen met grensoverschrijdend gedrag, en dit zowel als slachtoffer als het zijn van dader. (Frans et al., 2018)

Onderzoek heeft duidelijk gemaakt dat emotionele ontwikkeling een belangrijke rol speelt, binnen de seksuele ontwikkeling. Dit beïnvloedt hoe een persoon de wereld om zich heen ervaart en zich aanpast aan seksuele veranderingen. Emotionele ontwikkeling is dus onlosmakelijk verbonden met sociale aspecten, en speelt een cruciale rol in het leren van seksueel gedrag, inclusief het begrijpen van wat wel en niet gepast is (Frans et al., 2016).

De Graaf H. benadrukt dat de kloof tussen lichamelijke en sociaal-emotionele ontwikkeling, samen met de afhankelijkheid van anderen, het gebrek aan kennis en de grotere naïviteit van jongeren met een verstandelijke beperking, hen extra vatbaar maakt voor grensoverschrijdend gedrag (De Graaf & Maris, 2014).

Volgens Hebbrecht (2015) kan Bowlby's hechtingstheorie goed worden gelinkt aan de hechtingsdynamieken die Dosen beschrijft, vooral wanneer we de invloed van hechting onderzoeken op de ontwikkeling van sociale en seksuele relaties bij personen met een beperking. Personen met een verstandelijke beperking kunnen, door een onveilige hechtingsstijl in hun jeugd, moeite hebben met het ontwikkelen van gezonde grenzen in volwassen relaties. Bijvoorbeeld, een vermijdende hechtingsstijl kan leiden tot moeite met het aangaan van intieme relaties, terwijl een angstigambivalente hechtingsstijl kan zorgen voor onzekerheid en moeite met het herkennen van gezonde grenzen. Het herkennen van deze hechtingsstijlen, kan helpen bij het begrijpen van de sociale interacties en de seksuele autonomie van deze personen.

Persoonlijk besluit:

Tijdens dit deel literatuuronderzoek werd voor mij duidelijk, hoe complex en tegelijk essentieel het is om de seksuele ontwikkeling van personen met een verstandelijke beperking goed te begrijpen. Wat me vooral is bijgebleven, is dat hun seksuele ontwikkeling in veel opzichten gelijk loopt met die van andere mensen, maar dat zij vaak geconfronteerd worden met extra obstakels. Deze obstakels ervaren zij zowel op vlak van kennis, sociale context als persoonlijke kwetsbaarheden. De combinatie van lichamelijke volwassenheid met een lagere emotionele of sociale ontwikkeling creëert spanningsvelden die niet vanzelf opgelost worden.

Wat me ook opviel, is hoe sterk hechting en emotionele ontwikkeling invloed hebben op hoe mensen relaties aangaan en grenzen leren aanvoelen. De linken met hechtingsstijlen vond ik erg verhelderend, zeker in het kader van mijn project. Het besef dat iemand met een onveilige hechtingsstijl minder goed in staat is om grenzen aan te geven of te herkennen, maakt het voor mij extra duidelijk waarom voorlichting op maat zo belangrijk is. Het is niet voldoende om enkel informatie aan te bieden, het vraagt een diepgaand begrip van wie de persoon is en waar hij of zij staat in zijn ontwikkeling.

Dit onderzoek geeft mij een bevestiging van het belang van mijn project: door middel van het vlaggensysteem kunnen deze gevoelige thema's toegankelijker besproken worden. Het is hierbij belangrijk dat ik oog heb voor het ontwikkelingsprofiel van elk persoon afzonderlijk, en dat ik oog heb voor de emotionele draagkracht van de personen. Tenslotte neem ik zeker mee, dat seksualiteit niet losstaat van andere ontwikkelingsdomeinen. Door rekening te houden met cognitieve en emotionele factoren, en met iemands sociale context en hechtingsgeschiedenis, kan ik als toekomstige begeleider bijdragen aan een meer respectvolle, veilige en afgestemde begeleiding van mensen met een beperking.

1.5 Begeleidingsmodellen

Binnen het vak “orthopedagogische methoden” heb ik Gentle Teaching leren kennen. Deze visie werd ontwikkeld door de Amerikaan McGee in de jaren 90 en is een benadering die ervan uitgaat dat elke persoon behoefte heeft aan relaties. Het doel van Gentle Teaching is om participatie te bevorderen door relaties op te bouwen, gebaseerd op vier fundamentele waarden. Binnen deze benadering ligt de focus op het, het bevorderen van een gevoel van veiligheid en geborgenheid, in plaats van op het corrigeren van gedrag. Deze veilige relatie wordt ook wel companionship genoemd (Defever J., 2020).

Ik denk dat deze benadering waardevol en nuttig kan zijn bij het werken met personen met een verstandelijke beperking, zeker ook bij thema's zoals seksualiteit, relaties en grenzen. Hoewel Gentle Teaching van oorsprong niet specifiek gericht is op seksualiteit en relaties, kan de kern van de benadering perfect aansluiten bij het doel om respectvolle, ondersteunende en veilige omgevingen te creëren voor mensen met een verstandelijke beperking. Het biedt een manier om deze onderwerpen op een respectvolle, mensgerichte en liefdevolle manier aan te pakken.

De vier kernwaarden zijn:

- Veiligheid en vertrouwen
- Zorg
- Begrip
- Respect

De toepassing van Gentle Teaching in het werken met mensen met een verstandelijke beperking rond seksualiteit, relaties en grenzen kan helpen, dit om een omgeving te ontwikkelen die veilig en vertrouwd aanvoelt. Een omgeving waarin begeleiding op een respectvolle en zorgzame wijze wordt geboden.

Veiligheid: Binnen Gentle Teaching wordt de nadruk gelegd op veiligheid en vertrouwen. Veiligheid en vertrouwen zijn essentieel, en dit betekent dat een veilige ruimte wordt gecreëerd waarin iemand zich vrij voelt om over onderwerpen zoals seksualiteit en relaties te praten, zonder angst voor afwijzing of oordeel.

Zorg: Dit betekent dat de begeleiding de persoon laat voelen dat zij gewaardeerd worden. In het kader van seksualiteit en relaties kan dit betekenen dat mensen het recht hebben om relaties en seksualiteit op een manier te ervaren die gezond en positief is. Dit kan onder meer betrekking hebben op het ontwikkelen van een positieve lichaamsbeleving, zelfrespect en zelfwaarde, wat vervolgens helpt om eigen grenzen te leren respecteren en aan te geven.

Begrip: Dit houdt in dat de begeleiding geduldig is en de aanpak afstemt op de unieke behoeften van de persoon. Bij voorlichting over seksualiteit, relaties en grenzen kan dit betekenen dat begeleiding zich aanpast aan het niveau en de capaciteiten van de ander, bijvoorbeeld door het gebruik van rollenspel of visuele hulpmiddelen.

Respect: Binnen Gentle Teaching wordt respect voor eigen keuze en zelfbeschikking benadrukt. Het thema seksualiteit moet altijd op een respectvolle wijze benaderd worden (Gentle Teaching, z.d.).

Voor zorgprofessionals is het van groot belang zich bewust te zijn van de kwetsbaarheden en risicofactoren die aanwezig kunnen zijn bij personen met een verstandelijke beperking. Het is belangrijk om seksualiteit op een veilige en respectvolle manier bespreekbaar te maken. Hier kan het PLISSIT-model een waardevolle handreiking bieden. (Eerdeken, 2019)

Het PLISSIT-model, ontwikkeld door psycholoog Annon in de jaren '70, is een veelgebruikte benadering in de seksuele gezondheidszorg en hulpverlening. Het model biedt een gestructureerde

manier om seksualiteit bespreekbaar te maken, vooral in situaties waarin er sprake is van seksuele problemen of wanneer seksualiteit een gevoelig onderwerp is. Het model bestaat uit opeenvolgende stappen die helpen om het gesprek op een veilige en respectvolle manier aan te gaan, afhankelijk van de behoeften en de situatie van de cliënt (Eerdeken, 2019).

Het model bestaat uit vier niveaus van interventie:

1. Permission: toestemming geven om te praten over seksualiteit.
2. Limited Information: beperkte, duidelijke en aangepaste informatie geven.
3. Specific Suggestions: concrete tips en adviezen geven op maat van de persoon.
4. Intensive Therapy: gespecialiseerde hulp bieden bij complexe seksuele problemen.

Toepassing bij mensen met een beperking:

- Permission: Heel belangrijk, want seksualiteit blijkt nog vaak een taboe. Op dit moment maak je als begeleider tijd om het gesprek te normaliseren, je laat hierbij merken dat het oké is om vragen te stellen of gevoelens te hebben.
- Limited Information: Gebruik steeds duidelijke taal, pictogrammen of visuele ondersteuning. Het is belangrijk om de uitleg aan het cognitief niveau van de persoon aan te passen.
- Specific Suggestions: praktische voorbeelden aanbieden, die aansluiten bij hun leefwereld. Dit kan bijvoorbeeld zijn over hoe je grenzen aangeeft of hoe je met iemand kan praten over verliefdheid.
- Intensive Therapy: Bij diepgaandere vragen of problemen (zoals trauma of seksueel grensoverschrijdend gedrag) lijkt het beter om door te verwijzen naar een seksuoloog of therapeut die ervaring heeft in het werken met mensen met een beperking.

Het PLISSIT-model biedt een nuttige structuur, in het bespreekbaar maken van seksuele gezondheid. Het model benadrukt dat niet elke hulpverlener intensieve therapie hoeft te bieden; soms volstaat het om openheid te creëren, gerichte informatie te verstrekken of suggesties aan te reiken. Door het niveau van betrokkenheid per hulpverlener te bepalen, kan het team afspraken maken over hoe seksuele gezondheid aangepakt moet worden. Het model bevordert ook de interne en externe doorverwijzing, afhankelijk van de complexiteit van het onderwerp. Dit zorgt voor een gecoördineerde aanpak en het waarborgen van minimale zorgstandaarden (Grenswijs, z.d.).

Persoonlijk besluit:

Tijdens mijn onderzoek naar grenzen, relaties en seksualiteit bij personen met een beperking leer ik beseffen, dat het begeleiden van deze thema's veel meer vraagt dan enkel kennis of een methodiek toepassen. Het gaat namelijk eveneens om houding, verbinding en veiligheid.

Wat mij bijzonder geraakt heeft, is hoe het Gentle Teaching-model vertrekt vanuit onvoorwaardelijk respect en nabijheid. Het deed me beseffen dat échte begeleiding pas ontstaat wanneer iemand zich veilig en aanvaard voelt, precies zoals hij of zij is. Die veiligheid is een basisvoorwaarde om in gesprek te kunnen gaan over gevoelige thema's zoals seksualiteit.

Daarnaast gaf het PLISSIT-model me handvatten om seksualiteit niet als één groot en moeilijk onderwerp te zien, maar om het stap voor stap te benaderen. Deze stappen moeten afgestemd worden op wat de persoon nodig heeft en wat hij aan kan.

Wat ik zeker wil meenemen uit dit onderzoek, is dat deze twee modellen samen een krachtige combinatie kunnen vormen. Ze helpen me om op een warme en tegelijk gestructureerde manier aan

de slag te gaan met het vlaggensysteem. Ze bieden me handvaten om steviger in mijn rol als begeleider te staan, maar ook leren ze me, om meer bewust te zijn van mijn impact tijdens het begeleiden: hoe ik kijk, luister en reageer, maakt echt een verschil.

Ik ben dankbaar dat ik deze modellen heb leren kennen, want ze geven me niet alleen houvast binnen mijn project, maar ook een diepere kijk op hoe ik als begeleider in de toekomst, in relatie wil staan met mensen.

1.6 Seksualiteit en relaties.

Volgens Van Dale is de betekenis van seksualiteit: "gevoelens en handelingen die te maken hebben met vrijen en lichamelijke opwinding." (Van Dale NEDERLAND, z.d.)

Seksualiteit kan voor iedere persoon een andere betekenis hebben, afhankelijk van verschillende factoren, zoals geslacht, cultuur en de levensfase waarin iemand zich bevindt.

Volgens Hoogveen is de definitie van seksualiteit:

"Seksualiteit is het fenomeen van gevoelens, gedachten en handelingen die gepaard gaan met lust en opwinding. Het is meer dan alleen seksuele handelingen en omvat het bredere domein van emoties en verlangens. Net als bij intimiteit zijn de uitingen van seksualiteit divers en talrijk." (Hoogveen, 2021)

De Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) omschrijft seksualiteit als volgt:

"Seksualiteit is een centraal aspect van het mens-zijn gedurende het gehele leven en omvat geslacht, genderidentiteit en -rollen, seksuele geaardheid, erotiek, plezier, intimiteit en voortplanting. Seksualiteit wordt ervaren en uitgedrukt in gedachten, fantasieën, verlangens, overtuigingen, houdingen, waarden, gedragingen, praktijken, rollen en relaties. Hoewel seksualiteit al deze dimensies kan omvatten, worden ze niet allemaal altijd ervaren of uitgedrukt. Seksualiteit wordt beïnvloed door de interactie van biologische, psychologische, sociale, economische, politieke, culturele, ethische, juridische, historische, religieuze en spirituele factoren." (World Health Organization: WHO, 2019)

De WHO beschouwt seksualiteit als een belangrijk aspect van menselijke gezondheid en welzijn, en benadrukt daarbij verschillende aspecten:

Gezondheid: Seksualiteit is een natuurlijk en positief aspect van het leven, dat bijdraagt aan fysieke, emotionele en sociale gezondheid.

Educatie: De WHO pleit voor seksuele voorlichting, zodat mensen weloverwogen beslissingen kunnen nemen die rekening houden met seksuele en reproductieve gezondheid.

Rechten: Seksuele rechten zijn essentieel, inclusief het recht op informatie, toegang tot gezondheidszorg en de vrijheid van discriminatie en geweld.

Diversiteit: De WHO erkent de diversiteit van seksuele oriëntaties en genderidentiteiten en benadrukt dat iedereen het recht heeft op respect en acceptatie.

Preventie: De WHO moedigt het voorkomen van seksueel overdraagbare aandoeningen, ongewenste zwangerschappen en seksueel geweld aan, door veilige praktijken en toegang tot gezondheidsdiensten te bevorderen. (World Health Organization: WHO, 2019)

De WHO pleit sterk voor een holistische en inclusieve benadering van seksualiteit, waarbij de nadruk ligt op gezondheid, rechten en welzijn. Seksualiteit wordt gezien als een breed concept, dat verder reikt dan alleen seksuele handelingen. Het omvat ook emotionele aspecten, verlangens en gedragingen die niet altijd direct verband houden met seksuele activiteiten (Hoogveen & Van Waarde, 2016).

Seksualiteit omvat niet alleen lichamelijke aspecten, maar ook emoties zoals verliefdheid en het verlangen om iemand dichtbij je te hebben, wat zowel vriendschappelijk als romantisch van aard kan zijn. Dokter Bea beschrijft verliefdheid als "de kriebeltjes in je buik, het verlangen om de ander echt bij jou te hebben, stapelverliefd." Liefde is een complex geheel van gevoelens, waarvan uitdrukkingen zoals "door een roze bril kijken" of "liefde maakt blind" de impact goed verwoorden. Tijdens een gesprek met Leen Dendievel in het programma van Dokter Bea werd het biologische aspect van

verliefdheid belicht. Leen Dendievel, auteur van een boek “over liefde”, legt uit dat verliefdheid fysieke veranderingen teweegbrengt in ons lichaam. Zo verhoogt het hormoon dopamine, wanneer je een persoon ziet op wie je verliefd bent, en speelt oxytocine, het zogenaamde “knuffelhormoon”, een sleutelrol. Het verlangen om iemand vast te houden wanneer je van diegene houdt, wordt verklaard door de werking van dit hormoon. Verliefdheid hoeft niet altijd te leiden tot de wens voor een seksuele relatie, maar in sommige gevallen zal dit wel het gevolg zijn (Ketnet.be, 2021).

1.6.1 Seksualiteit en relaties bij personen met een beperking.

Wanneer we denken aan personen met een beperking, wordt vaak de nadruk gelegd op “zorgen voor” of “deze personen beschermen.” Dit zijn onmiskenbaar belangrijke aspecten binnen het ondersteunen van deze mensen, maar het is eveneens essentieel om te benadrukken dat zij naast hun beperking ook gewone mensen zijn, met dezelfde rechten als wij. (Conix G. et al., 2005)

Op het vlak van seksualiteit worden personen met een beperking echter nog steeds te vaak geconfronteerd met obstakels in de samenleving. Er bestaan nog veel mythes en vooroordelen over seksualiteit binnen deze doelgroep. Zo wordt vaak het beeld van het eeuwige jonge kind geassocieerd met asexualiteit. Aan de andere kant heersen er vooroordelen die stellen dat deze personen ongepast gedrag vertonen en oncontroleerbare driften hebben. Door deze negatieve denkbeelden krijgen zij vaak niet de noodzakelijke informatie en ondersteuning die hen toekomt. (Frans et al., 2018)

Daarnaast heeft de beperking zelf invloed op de seksuele ontwikkeling, deze invloed kan variëren van beperkt tot een aanzienlijke invloed. Personen met een verstandelijke beperking hebben vaak een verminderd grensgevoel, wat kan leiden tot meer toezicht. Dit is zeker het geval wanneer zij in een leefgroep verblijven. Jammer genoeg kan er vastgesteld worden dat ze een verhoogde kans hebben, om in aanraking te komen met grensoverschrijdend gedrag, en dit zowel als slachtoffer als, als dader. (Frans et al., 2018)

Volgens Jansen en Kingma-Thijssen (2012) kunnen drie belangrijke aspecten worden onderscheiden binnen de seksuele ontwikkeling van mensen met een verstandelijke beperking: lichamelijkheid, intimiteit en geslachtelijkheid. Lichamelijkheid verwijst naar de fysieke sensaties en reacties, zoals die ervaren kunnen worden bij zelfbevrediging. Intimiteit betreft het vermogen en de wens om relaties en vriendschappen te ontwikkelen, wat bijdraagt aan een gevoel van veiligheid en vertrouwen. Geslachtelijkheid heeft betrekking op biologische sekse, genderidentiteit en seksuele voorkeuren.

Mensen met een beperking ervaren net als anderen seksuele gevoelens, maar het kan voor hen lastig zijn om deze gevoelens te begrijpen en te verwoorden. Dit kan ertoe leiden dat de omgeving niet altijd op een gepaste manier reageert. Seksualiteit bij mensen met een beperking wordt soms nog negatief benaderd, wat later kan resulteren in probleemgedrag. Vooral vrouwen hebben vaak moeite om hun gevoelens over seksualiteit uit te drukken, deels door de taboesfeer die rond dit onderwerp hangt. Ouders proberen vaak bescherming te bieden, wat ertoe leidt dat het gesprek over seksualiteit vermeden wordt. Hierdoor blijven deze personen vastzitten in de waarden en normen die ze thuis hebben meegekregen. Door hun beperking krijgen zij vaak niet de kans om positieve seksuele ervaringen op te doen, wat kan leiden tot angst en onzekerheid over seksualiteit. Helaas worden sommige mensen ook geconfronteerd met seksueel misbruik, wat hun kijk op seksualiteit negatief kan beïnvloeden (Conix G. et al., 2005).

Het is van essentieel belang om hen in een vroeg stadium aan te leren, om hun gevoelens te herkennen en deze te gaan benoemen. Op basis hiervan wordt de grondslag gelegd voor het aangaan van relaties. Het is essentieel om actief aandacht te besteden aan het onderwerp seksualiteit en het opbouwen van relaties. De doelgroep kan met allerlei vragen zitten, het is belangrijk om concrete

antwoorden te bieden op vragen die zij stellen. Deze vragen kunnen gaan over gevoelens zoals “kriebels in de buik”, zelfbevrediging, seksueel contact, of het krijgen van kinderen. Het besef dat het krijgen van een kindje voor personen met een beperking misschien niet mogelijk is, kan hard aankomen en voor heel wat verdriet zorgen. Het is belangrijk om dit niet af te wimpelen, maar echt te gaan luisteren naar hun verhaal, en samen met hen deze gevoelens te verwerken. Het erkennen van deze gevoelens is van groot belang voor het verwerkingsproces. (Conix G. et al., 2005)

Recht op intimiteit en privacy

Het is belangrijk om als begeleider bewust om te gaan met het binnentreden in de persoonlijke levenssfeer van personen met een beperking. Dit kan namelijk resulteren tot een gebrek aan intimiteit. Voorbeelden hiervan zijn het ongevraagd binnenkomen in een kamer zonder kloppen, of het onverwacht betreden van de badkamer. Dit kan ertoe leiden dat personen met een beperking het gevoel krijgen dat hun lichaam niet van hen is. Vergaderingen waarbij over hen wordt gesproken zonder hun inbreng, kunnen hen het gevoel geven dat hun privacy niet gerespecteerd wordt. Respect voor hun intimiteit is essentieel voor het ontwikkelen van zelfrespect, wat op zijn beurt bijdraagt aan hun weerbaarheid. (Conix G. et al., 2005)

Recht op een respectvolle, gelijkwaardige benadering

Respect is een van de belangrijkste kernwaarden voor een begeleider binnen de orthopedagogische zorg. Toch blijkt uit praktijkvoorbeelden dat zorgverleners soms onterecht beslissingen nemen, in plaats van de persoon met een beperking zelf te laten meebeslissen. Dit kan gaan om beslissingen zoals het plaatsen van iemand in een bepaalde leefgroep of het bepalen van de relaties die iemand mag aangaan. Personen met een beperking worden vaak gezien als minder zelfstandig in hun besluitvorming, maar zij hebben wel degelijk levenservaring die verder gaat dan hun ontwikkelingsleeftijd. Het is belangrijk om respectvol om te gaan met hun keuzes en niet vanuit een beschermende houding onterecht voor hen te beslissen. Uit onderzoek blijkt dat een meer volwassene benadering van zorg ervoor zorgt dat deze personen zich meer zelfstandig gaan gedragen. (Conix G. et al., 2005)

Recht op relaties

Een uitgebreid sociaal netwerk is essentieel om eenzaamheid bij personen met een beperking te voorkomen en biedt ondersteuning wanneer er iets mis is. Het netwerk van deze personen bestaat vaak voornamelijk uit ouders en zorgverleners, wat eenzijdig kan zijn. Wanneer ouders overlijden, zijn de begeleiders vaak nog het enige netwerk, wat kan leiden tot een gevoel van verlies en eenzaamheid. Het is belangrijk als begeleider om waakzaam te zijn voor aanwijzingen van eenzaamheid, en actief mogelijkheden te creëren voor de persoon om nieuwe contacten te leggen, bijvoorbeeld door deelname aan activiteiten met andere voorzieningen of leefgroepen. (Conix G. et al., 2005)

Het recht op relaties betreft ook het zorgdragen voor de verwerking van afgebroken relaties, respect voor de persoonlijke geschiedenis van de persoon, en het faciliteren van nieuwe relaties. Dit kan bijvoorbeeld door herinneringen op te halen of door ondersteuning te bieden bij het aangaan van nieuwe vriendschappen. (Conix G. et al., 2005)

In de documentaire "Over Intimiteit en Seksualiteit: Tips en Verhalen" werd duidelijk dat het voor zorgverleners niet altijd makkelijk is om over seksualiteit met personen met een beperking te praten. Personen met een verstandelijke beperking, willen gehoord worden en hebben behoefte aan begeleiding bij het ontwikkelen van een gezonde seksuele identiteit. De documentaire toont aan dat er nog steeds veel taboes en onduidelijkheid bestaan rondom seksualiteit bij mensen met een

beperking. Het is essentieel dat begeleiders deze taboes doorbreken en ruimte geven voor open communicatie over seksualiteit. (Videoreeks Over Intimiteit en Seksualiteit: Tips en Verhalen, 2024)

Seksualiteit wordt vaak gezien als een bijkomstig aspect voor mensen met een verstandelijke beperking, maar zij ontwikkelen zich lichamelijk en emotioneel op dezelfde manier als alle andere personen. De gevoelens die zij ervaren zijn vergelijkbaar, maar vaak missen zij hierbij de vaardigheden of taal om deze gevoelens te uiten. Daarom is het van cruciaal belang om een veilige omgeving te creëren waarin deze gevoelens bespreekbaar zijn. Inclusie moet niet alleen betrekking hebben op de toegang tot maatschappij en middelen, maar ook op het actief faciliteren van de seksuele rechten van mensen met een beperking (Detombe, 2024).

Uit onderzoek van Rutgers, Disability Studies in Nederland, de Hogeschool Rotterdam en de Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland, in opdracht van het ministerie van VWS, blijkt dat personen met een verstandelijke beperking graag in gesprek gaan over seksualiteit. Toch blijft dit thema binnen zorginstellingen vaak onbesproken. De nadruk ligt veelal op het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag, terwijl er juist meer aandacht zou moeten zijn voor het bevorderen van seksuele autonomie en het benadrukken van de positieve kanten van seksualiteit, waaronder seksuele voorlichting (Jjacobs, 2024).

Het onderzoek benadrukt dat er een duidelijke behoefte bestaat aan seksuele voorlichting bij deze doelgroep. Een probleem die hierbij opgemerkt wordt, is dat er veel zorgprofessionals zich ongemakkelijk voelen bij het bespreken van dit onderwerp, hierbij wachten zij vaak tot de bewoners zelf met vragen komen. Seksualiteit wordt hierdoor niet als vast onderdeel van de zorg gezien. Gesprekken over ouderschap lijken vaak te worden vermeden, zorgorganisaties gaan er in veel gevallen van uit dat mensen met een verstandelijke beperking, de zorg voor kinderen niet op een volwaardige manier zouden kunnen toepassen. Het onderzoek pleit daarom voor een verbetering van het beleid en voor meer deskundigheid bij zorgprofessionals, zodat de seksuele autonomie van deze mensen beter kan worden ondersteund (Jjacobs, 2024).

Een artikel van Sociaal Net, bespreekt de seksuele ontwikkeling van jongeren met een verstandelijke beperking. ze geven hierbij aan dat jongeren dezelfde hormonale en lichamelijke veranderingen ervaren als hun leeftijdsgenoten zonder beperking, maar hebben vaak minder middelen om hun gevoelens te uiten. Dit maakt het voor ouders en begeleiders een uitdaging om deze gevoelens te begrijpen en bespreekbaar te maken. Het artikel benadrukt dat seksuele ontwikkeling een fundamenteel onderdeel is van de identiteit van jongeren, en niet slechts een bijkomstigheid van hun levenskwaliteit (Detombe, 2024).

Het spanningsveld tussen bescherming en het respecteren van de seksuele rechten van jongeren met een beperking wordt ook belicht. Hoewel het essentieel is om kinderen te beschermen tegen seksueel gedrag, moeten we ook hun seksuele rechten serieus nemen. Dit betekent dat er ruimte moet zijn voor het verkennen van gevoelens en grenzen. Het artikel wijst erop dat het simpelweg zeggen van “nee” of “dat mag niet” niet genoeg is. Het is belangrijk om te begrijpen waarom bepaald gedrag zich stelt en wat hierbij de impact is op de jongeren (Detombe, 2024).

Als samenleving, en vooral als ouders en zorgverleners, moeten we ons meer bewust worden van de seksuele behoeften van jongeren met een verstandelijke beperking. We moeten hen actief ondersteunen in het ontwikkelen van gezonde, zelfbewuste seksuele grenzen. Seksuele rechten moeten niet gezien worden als abstracte concepten, maar als fundamentele rechten die we actief moeten ondersteunen en faciliteren (Detombe, 2024).

[Persoonlijk besluit:](#)

Tijdens mijn onderzoek werd het me duidelijk dat seksualiteit nog vaak een moeilijk bespreekbaar onderwerp is voor mensen met een beperking. Wat voor velen vanzelfsprekend is, zoals verliefdheid, behoefte aan nabijheid, privacy en intimiteit, blijkt voor deze groep lang niet altijd toegankelijk of bespreekbaar. Seksualiteit vormt een wezenlijk onderdeel van het mens-zijn. Het draait niet enkel om seksuele handelingen, maar ook om gevoelens, persoonlijke identiteit, relaties en het recht om jezelf te kunnen zijn. Wat mij vooral raakte, is de duidelijke behoefte aan erkenning en open communicatie. Veel mensen met een beperking geven aan graag te willen praten over liefde, grenzen, relaties en seksualiteit, maar ervaren daar in de praktijk te weinig ruimte voor.

Ik neem mee uit dit deel dat luisteren, open durven zijn en het benoemen van gevoelens cruciaal is. We moeten als begeleiders actief ruimte maken voor dit thema, en vertrekken vanuit respect en gelijkwaardigheid. Dit onderzoek heeft me niet alleen meer bewust gemaakt van de rechten van personen met een beperking, maar ook van mijn eigen verantwoordelijkheid om hier op een warme en respectvolle manier mee om te gaan.

1.6.2 Seksuele vorming

Volgens het boek seks@kom blijkt dat veel personen met een beperking maar een beperkte kennis beschikken over seksualiteit. Zo kunnen velen hun eigen lichaamsdelen zelf niet correct benoemen. Een mogelijke oorzaak blijkt hiervoor dat slechts een beperkt aantal scholen systematisch seksuele vorming in hun leerplan opnemen. Ook binnen voorzieningen wordt dit onderwerp nog niet altijd systematisch aangeboden. In de interviews die ik afnam in functie van mijn onderzoek, kwam echter naar voren dat voor de bewoners binnen Schoonderhage dit onderwerp wel voldoende gekend is ; ze gaven aan regelmatig voorlichting te krijgen, zowel op school als in het dagcentrum (Conix G., 2005).

seks@kom merkt op dat er te weinig toegankelijk bruikbaar materiaal beschikbaar is. Het materiaal dat aanwezig is, is echter vaak niet aangepast aan de specifieke behoeften van de doelgroep. Personen met een beperking verblijven vaak in een voorziening, hierbij wordt ook aangegeven dat ze maar beperkte mogelijkheden hebben om hun seksualiteit zelf te gaan verkennen (Conix G., 2005).

Ik vind het van groot belang om seksuele vorming bij personen met een beperking te bespreken, omdat iedereen recht heeft op gelijke kansen. Seksuele voorlichting versterkt het zelfbewustzijn van deze personen, wat essentieel is voor het herkennen en respecteren van grenzen. Seksuele vorming biedt een stevige basis voor het begrijpen van gezonde grenzen en hoe deze moeten gerespecteerd worden. Wanneer mensen goed geïnformeerd zijn, kunnen ze beter aangeven wat ze wel of niet aangenaam vinden, wat ook bijdraagt aan het versterken van hun communicatievaardigheden. Dit proces helpt hen om op een respectvolle manier om te gaan met anderen en om een luisterende houding aan te nemen. Doorheen mijn onderzoek leerde ik het boek Seks@Kom kennen, dit blijkt een nuttige tool te zijn, om het zelfbewustzijn en de kennis van deze doelgroep te vergroten.

Daarnaast wil ik de organisatie Aditi aanhalen, die zich focust op seksuele gezondheid en voorlichting. Aditi legt de nadruk op het ondersteunen van personen met een verstandelijke beperking, kwetsbare ouderen en hun netwerk. Ze bieden informatie, advies en voorlichting over seksualiteit en relaties, en bieden ook waardevolle ondersteuning voor begeleiders, zodat zij zich sterker voelen in het ondersteunen van deze doelgroep (Vzw, z.d.).

Tenslotte speelt Sensoa, een Belgische organisatie, een belangrijke rol in seksuele voorlichting en seksuele gezondheid. Ze bieden wetenschappelijk onderbouwde informatie over onderwerpen zoals anticonceptie, HIV en grenzen, die regelmatig geëvalueerd wordt. Sensoa richt zich op een divers publiek, inclusief mensen met beperkingen, jongeren en de LGBTQ+ gemeenschap (Sensoa Vlaams Expertisecentrum Voor Seksuele Gezondheid, z.d.).

In het artikel van Sociaal Net wordt benadrukt hoe belangrijk het is om seksualiteit en intimiteit bespreekbaar te maken voor personen met een beperking. Het is van essentieel belang om een klimaat te scheppen waarin mensen zich vrij voelen om hun emoties en wensen bespreekbaar te maken. Ouders en begeleiders wordt geadviseerd om seksualiteit niet als taboe te gaan behandelen, maar op alledaagse momenten gesprekken aan te gaan. Dit biedt de mogelijkheid om vroegtijdig mogelijke risico's, zoals grensoverschrijdend gedrag, te voorkomen (Detombe, 2024).

De afwezigheid van voorlichting kan personen met een beperking in de verleiding brengen om verkeerd om te gaan met seksualiteit, wat de kans op negatieve seksuele ervaringen vergroot. Vaak bevinden deze personen zich in een kwetsbare positie en beschikken zij niet altijd over de communicatieve vaardigheden die nodig zijn om op een gezonde wijze met hun seksuele gevoelens om te gaan (Detombe, 2024).

Personen met een beperking hebben zoals ik hierboven reeds aangaf, net als iedereen dezelfde verlangens en gevoelens. Ze ervaren hierbij echter vaak meer uitdagingen bij het aangaan van relaties. Misverstanden en gebrek aan ervaring kunnen het moeilijk maken om gezonde en bevredigende relaties op te bouwen. Daarom is het van cruciaal belang dat ouders en begeleiders oog hebben voor deze uitdagingen, en ondersteuning bieden in het ontdekken van zichzelf en het aangaan van respectvolle, veilige relaties (Detombe, 2024).

Kortom, seksualiteit bij personen met een beperking is een belangrijk aspect van hun ontwikkeling en mag niet genegeerd worden. Het verdient een actieve, ondersteunende benadering die hen helpt om gezonde, veilige en respectvolle relaties te ontwikkelen (Detombe, 2024).

Persoonlijk besluit:

Op deze manier leerde ik dat seksuele vorming enorm belangrijk is en eigenlijk ook de basis biedt, binnen het herkennen van grenzen. Het helpt niet alleen bij het ontwikkelen van gezonde grenzen, maar ook bij het versterken van het zelfbewustzijn van mensen met een beperking. Wanneer deze personen goed geïnformeerd worden, kunnen ze duidelijker aangeven wat ze wel of niet prettig vinden, en wat essentieel is voor het aangaan van respectvolle relaties. Ik geloof dat goede voorlichting hen in staat stelt om zich zelfverzekerder te voelen in hun eigen lichaam en gevoelens. Aan de andere kant besef ik ook dat het ontbreken van deze vorming kan leiden tot misverstanden en onzekerheden, wat hen kwetsbaar maakt voor grensoverschrijdend gedrag of zelfs misbruik. Wat me opvalt binnen dit stuk, is dat er wel initiatieven bestaan, maar dat deze niet altijd systematisch of afgestemd zijn op de noden van mensen met een verstandelijke beperking. Vaak ontbreekt het aan visueel, concreet en laagdrempelig materiaal. Daarom vind ik het zo waardevol om verder te werken rond het vlaggensysteem, dat net vertrekt vanuit het idee om gedrag bespreekbaar te maken en grenzen te leren herkennen. Hierbij neem ik toch ook wel op, dat het seksuele vorming een onderdeel moet zijn van het vlaggensysteem, het moet worden gezien als de basis. Het is voor mij duidelijk dat seksualiteit geen taboe mag zijn, maar een onderwerp waar open over gesproken moet kunnen worden. Dit is niet alleen belangrijk voor hun ontwikkeling, maar ook voor hun gevoel van eigenwaarde en veiligheid.

1.7 Hermeneutische cirkel



Kennispleingehandicaptensector. (2025) *Hermeneutische cirkel*.

Voordat een begeleider begint met het geven van seksuele voorlichting, is het essentieel om een goed beeld te krijgen van wat de cliënt nodig heeft. Dit omvat niet alleen de specifieke ondersteuningsbehoeften, maar ook de bestaande kennis van de cliënt over seksualiteit en eventuele vragen of onzekerheden die hierbij spelen. De hermeneutische cirkel kan hierbij een waardevol instrument zijn. Dit model ondersteunt het proces van begrijpen en interpreteren, waarbij niet alleen het cognitieve en sociale functioneren van de cliënt in beeld wordt gebracht, maar ook de emotionele en lichamelijke ontwikkeling. (Kennispleingehandicaptensector, 2025)

De emotionele ontwikkeling speelt hierbij een cruciale rol, omdat deze bepaalt wat de cliënt mentaal en emotioneel aankan. Dit inzicht is essentieel voor het aanbieden van seksuele voorlichting op een passende en effectieve manier. Door middel van een vragenlijst kan de emotionele draagkracht van de cliënt worden vastgesteld, en kan worden nagegaan waar de cliënt zich bevindt in zijn cognitieve en sociale ontwikkeling. Dit biedt waardevolle inzichten in hoe je het gesprek op een effectieve en afgestemde manier kunt voeren met de cliënt. (Kennispleingehandicaptensector, 2025) *Deze vragenlijst heb ik als bijlage toegevoegd.*

De vragen die je stelt zullen je niet alleen helpen doorheen het gesprek zelf, maar ook bij het bepalen van de juiste onderwerpen voor de seksuele voorlichting. Soms kunnen naasten van de cliënt waardevolle input leveren bij het beantwoorden van deze vragen, maar het is altijd van belang hierbij de privacy van de cliënt te respecteren. (Kennispleingehandicaptensector, 2025)

Met een volledig beeld van de cliënt, inclusief zijn wensen, ervaringen en eventuele problemen rond seksualiteit, kun je beter inschatten welk voorlichtingsmateriaal het best mogelijk tegemoet komt aan de wensen en noden van de cliënt. Dit geeft ook inzicht in de mate van benodigde ondersteuning. Wanneer de ontwikkelingsniveaus van de cliënt op verschillende gebieden sterk uiteenlopen, is vaak meer ondersteuning nodig en vergroot de kans op seksuele problemen. Op basis van deze bevindingen kun je bepalen welk materiaal het beste gebruikt kan worden en of het nodig is om de cliënt door te verwijzen of extra hulp in te schakelen. (Kennispleingehandicaptensector, 2025)

Voorbeeld 1: Stel, een cliënt met een verstandelijke beperking heeft moeite met het herkennen van zijn eigen grenzen en heeft beperkte sociale vaardigheden. Door de hermeneutische cirkel toe te passen,

ontdek je dat zijn cognitieve en emotionele ontwikkeling zich op een ander niveau bevindt dan dat van zijn leeftijdsgenoten. Dit kan betekenen dat je bij de seksuele voorlichting meer nadruk legt op praktische voorbeelden en visuele hulpmiddelen, zoals tekeningen, en dat je meer ondersteuning biedt bij het begrijpen van concepten zoals toestemming en persoonlijke ruimte.

Voorbeeld 2: Een andere cliënt heeft een goed begrip van seksuele informatie, maar voelt zich onzeker over het aangaan van relaties. Hier kan de hermeneutische cirkel helpen om te begrijpen dat de cliënt behoefte heeft aan begeleiding in het ontwikkelen van sociale vaardigheden en zelfvertrouwen. Het voorlichtingsmateriaal moet in dit geval gericht zijn op het versterken van deze aspecten, bijvoorbeeld door gesprekken te voeren over gezonde relaties en het oefenen van communicatievaardigheden.

Persoonlijk besluit:

De hermeneutische cirkel kan mij als toekomstig begeleider een bredere en diepere kijk bieden, om écht te leren begrijpen wie de persoon is. Wat mij bijzonder aanspreekt in deze benadering, is dat deze vertrekt vanuit het totaalbeeld van de cliënt, en dus niet enkel focust op cognitieve of sociale aspecten, maar zich ook richt op de emotionele en lichamelijke ontwikkeling. Binnen mijn literatuurstudie over seksualiteit en grenzen, wordt steeds duidelijker hoe essentieel die integrale blik is.

Vooraf de rol van de emotionele ontwikkeling springt eruit: ze bepaalt in grote mate wat iemand aankan, hoe iemand informatie verwerkt en in welke mate hij of zij grenzen kan aanvoelen en aangeven. Seksuele voorlichting kan pas echt zinvol zijn als ze afgestemd is op dat unieke ontwikkelingsprofiel. De hermeneutische cirkel biedt daartoe een krachtige methodiek, omdat ze uitnodigt tot stilstaan, verdiepen en doorvragen. Eerder dan meteen te handelen of in te vullen.

Dit onderzoek binnen de literatuur doet mij beseffen dat ik als begeleider niet zomaar kan vertrekken vanuit een standaardaanpak. De kracht van de hermeneutische cirkel zit net in die voortdurende wisselwerking tussen observatie, interpretatie en afstemming. Dat maakt het voor mij een onmisbare leidraad in het werken met mensen met een verstandelijke beperking, zeker rond een gevoelig thema als seksualiteit.

1.7 Grensoverschrijdend gedrag

Definitie van grensoverschrijdend gedrag volgens Frank et al. (2014):

"Elke vorm van seksueel gedrag van of ten aanzien van een kind of jongere in verbale, non-verbale of fysieke zin, al dan niet opzettelijk, waarbij het seksueel gedrag niet voldoet aan één of meer van de zes criteria (toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, gepast voor ontwikkeling, gepast voor de context, zelfrespect), of waarbij het niet duidelijk is of het gedrag aan deze criteria voldoet" (Frans et al., 2014).

Grensoverschrijdend gedrag kan zowel fysiek als psychologisch een onveilig gevoel bij het slachtoffer veroorzaken. (Wat Is Grensoverschrijdend Gedrag?, z.d.)

Dit gedrag kan worden gekarakteriseerd door zes cruciale kenmerken, en zodra één van deze kenmerken niet wordt vervuld, kan er sprake zijn van grensoverschrijdend gedrag. De zes kenmerken zien er als volgt uit:

Wederzijdse toestemming: iedereen die betrokken is, moet instemmen met het gedrag en zich daar comfortabel bij voelen. Het is belangrijk om hierbij te onthouden dat toestemming te allen tijde kan worden ingetrokken.

Vrijwilligheid: Gedrag moet uit eigen vrije wil plaatsvinden, zonder dwang, misleiding of chantage.

Gelijkwaardigheid: Er dient een gelijke machtsverhouding te bestaan tussen de betrokkenen.

Ontwikkelings- of functioneringsniveau: Het gedrag moet in overeenstemming zijn met de ontwikkelingsfase van de persoon.

Context: Gedrag dient passend te zijn voor de situatie en omgeving.

Impact: Er mag geen schade worden aangericht, zowel fysiek als psychologisch.
(Alles over seks, z.d.)

Grensoverschrijdend gedrag is relatief, aangezien het afhangt van iemands persoonlijke grenzen, die worden beïnvloed door ervaringen, overtuigingen, culturele normen en opvoeding. Dit betekent dat het wat voor de ene persoon een grensoverschrijdende ervaring is, voor een ander misschien niet het geval is. (Dupont & Taghon, 2019)

Het aangeven van persoonlijke grenzen blijkt voor veel mensen moeilijk, maar het is van essentieel belang voor het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag. Een voorbeeld hiervan is de vereniging Arktos, die praktijkdagen organiseert voor jongeren om hun weerbaarheid te vergroten. Deze workshops helpen hen om hun grenzen te leren herkennen en aan te geven, wat belangrijk is om misverstanden te voorkomen. Dit is vooral relevant voor jongeren en volwassenen met een verstandelijke beperking, aangezien zij vaak uitdagingen ervaren bij het herkennen en communiceren van hun grenzen (Ketnet, 2021).

Volgens grenswijs (z.d.) is het cruciaal dat begeleiders zich bewust zijn van de specifieke uitdagingen waarmee mensen met een verstandelijke beperking te maken hebben. Hun cognitieve en emotionele ontwikkelingsniveau wijkt vaak af van hun kalenderleeftijd, wat gevolgen heeft voor hun vermogen om grenzen te begrijpen en te respecteren. Hierdoor kunnen zij gemakkelijker slachtoffer worden van grensoverschrijdend gedrag, maar ook onbedoeld zelf gedrag stellen dat als grensoverschrijdend wordt ervaren door anderen.

Grensoverschrijdend gedrag kan ook ontstaan door de omgeving van de persoon met een verstandelijke beperking. Als er onvoldoende privacy is, te veel controle wordt uitgeoefend, of als de rechten van de persoon niet worden gerespecteerd, kan dit hun seksuele ontwikkeling en het aanvoelen van grenzen verstoren. Het is dan ook van belang dat de begeleiding zich richt op het

ondersteunen van de persoon in het begrijpen van hun eigen grenzen, maar ook het respecteren van de grenzen van anderen. (Grenswijs, z.d.)

Volgens Grenswijs (z.d.) is het belangrijk om een helder beleid te hebben met betrekking tot grensoverschrijdend gedrag binnen zorginstellingen. Dit beleid zou drie belangrijke niveaus moeten omvatten: kwaliteit, preventie en reactie. Kwaliteit richt zich op het bevorderen van de rechten van de doelgroep op welbevinden, welzijn en ontwikkeling. Preventie richt zich op het herkennen van risicovolle situaties en het minimaliseren van deze risico's. Ten slotte richt het reactieniveau zich op het aanpakken van incidenten, met nadruk op nazorg, leerkansen en herstel.

Mensen met een verstandelijke beperking, en vooral dan vrouwen, zijn bijzonder kwetsbaar voor seksueel grensoverschrijdend gedrag. Uit cijfers blijkt dat vrouwen met een verstandelijke beperking vaker seksueel geweld ervaren dan vrouwen zonder beperking. Maar liefst 61% van de vrouwen met een verstandelijke beperking heeft ooit seksueel geweld meegemaakt. Vaak beschouwen ze dit als 'normaal' of denken ze dat ze er zelf een aandeel in hebben gehad. De meeste misbruikers zijn mannen (96%) en vaak zijn ze bekenden van het slachtoffer (80%). Degenen die het misbruik wel durven melden, ervaren vaak dat hun klachten niet serieus worden genomen. De gevolgen van seksueel misbruik zijn vaak langdurig en ernstig, met negatieve emotionele, lichamelijke, psychische en relationele gevolgen (Sensoa, z.d.).

Lynn De Pelsmaeker benadrukt een belangrijke verschuiving in perspectief: we moeten de vrouw met een handicap niet alleen als passief slachtoffer van seksueel geweld zien, maar ook de dader erkennen als degene die daadwerkelijk verantwoordelijk is. Ze wijst erop dat de dader vaak bewust de 'zwakste prooi' kiest, omdat slachtoffers vaak niet geloofd worden, verbaal minder sterk zijn en niet serieus worden genomen. Dit maakt vrouwen met een handicap bijzonder kwetsbaar voor misbruik door mensen in machtsposities. Bovendien merkt De Pelsmaeker op dat het binnen zorginstellingen vaak moeilijk is om seksueel misbruik te herkennen, omdat er weinig tot geen procedures zijn die misbruik door personeel adresseren. Ze pleit daarom voor meer betrokkenheid van ervaringsdeskundigen bij beleidsvorming en het ontwikkelen van concrete maatregelen. Dit zou ervoor kunnen zorgen dat de specifieke obstakels die vrouwen met een handicap ervaren, beter begrepen en aangepakt kunnen worden door zowel beleidsmakers als organisaties (Sillis, 2022).

Recent kwam een woonzorgcentrum te Oudenaarde en een voorziening voor personen met een beperking uit Heule, in opspraak door ernstige gevallen van grensoverschrijdend gedrag. Vier jongeren, werkzaam in deze centra, werden aangehouden nadat beelden opdoken waarop te zien was hoe zij kwetsbare bewoners vernederden en agressie gebruikten. Dit incident toont aan hoe belangrijk het is dat zorginstellingen duidelijke protocollen hebben om grensoverschrijdend gedrag te herkennen, te voorkomen en erop te reageren. Dit voorval benadrukt dat grensoverschrijdend gedrag is, maar ook een structurele uitdaging die vraagt om sensibilisering, preventie en snelle interventie binnen zorginstellingen. (Nws, 2025)

Persoonlijk besluit:

Wat mij het meest geraakt heeft, is de grote kwetsbaarheid van personen met een verstandelijke beperking als het gaat om grensoverschrijdend gedrag. De cijfers liegen er niet om: vooral vrouwen met een beperking lopen een verhoogd risico op seksueel misbruik, dit gebeurt vaak door bekenden, en in veel gevallen worden hun signalen of meldingen niet ernstig genomen. Dat maakt me oprecht boos en verdrietig, maar tegelijk ook extra gemotiveerd om hier iets mee te doen.

Daarnaast beseft ik dat het belangrijk is om niet alleen slachtoffers te gaan ondersteunen. Het is ook belangrijk om preventief te werken. Dit kan door duidelijke protocollen, goede voorlichting en aangepaste materialen. Personen met een verstandelijke beperking moeten de voorziening zien als een veilige omgeving, waarin seksualiteit geen taboe is en waarin grenzen bespreekbaar zijn.

Wat ik zeker meeneem naar de latere uitvoering van mijn project rond het vlaggensysteem, is het belang van laagdrempelig, concreet en visueel materiaal. De doelgroep verdient tools die aansluiten bij hun leefwereld, die hen helpen om hun grenzen te herkennen, aan te geven en die van anderen te respecteren. Ik wil met mijn project bijdragen aan een cultuur van openheid, respect en veiligheid en dit zowel voor bewoners als voor begeleiders.

1.8 Op onderzoek, welke methodieken bestaan er reeds?

Voordat ik het vlaggensysteem kan implementeren binnen het dagcentrum te Schoonderhage, vind ik het belangrijk om te onderzoeken welke bestaande methodieken al gebruikt worden om de thema's seksualiteit, grenzen en weerbaarheid te bespreekbaar te maken bij personen met een beperking. Door inzicht te krijgen in deze verschillende benaderingen probeer ik te beoordelen hoe het vlaggensysteem zich hiertoe verhoudt, en op welke manier het een meerwaarde kan bieden binnen de praktijk.

Via de website van Movisie ontdekte ik het lesprogramma *Je lijf, je lief!*. Dit programma richt zich op het vergroten van de seksuele weerbaarheid bij jongeren met een licht verstandelijke beperking. Het hoofddoel is dat deze jongeren hun eigen grenzen beter leren herkennen en aangeven, terwijl ze tegelijkertijd leren de persoonlijke grenzen van anderen respecteren. (Movisie, 2020)

Het programma bestaat uit vijf lessen, die elk een specifiek thema behandelen. Binnen de eerste les staat het herkennen en aangeven van eigen wensen en verlangens op seksueel gebied centraal. Jongeren worden zich bewust van hun gevoelens en voorkeuren, zodat zij deze op een comfortabele en gepaste manier kunnen uiten. De tweede les richt zich op het herkennen van persoonlijke grenzen. Jongeren leren signalen van ongemak of onprettige gevoelens te identificeren en zowel verbaal als non-verbaal duidelijk aan te geven. . (Movisie, 2020)

De derde les behandelt het herkennen van de wensen en grenzen van anderen. Dit draagt bij aan het ontwikkelen van gezonde en gelijkwaardige relaties, waarbij respect voor de ander een essentiële rol speelt. In de vierde les ligt de nadruk op het erkennen en respecteren van andermans grenzen. Jongeren oefenen hierbinnen hoe zij adequaat kunnen reageren op de signalen die anderen geven, om op die manier ongewenst gedrag of misverstanden te voorkomen. . (Movisie, 2020)

Tot slot wordt in de vijfde les het thema groepsdruk besproken. Jongeren leren hoe zij hun eigen grenzen kunnen aangeven en bewaken, zelfs wanneer zij onder druk worden gezet door leeftijdsgenoten. Dit is een belangrijk aspect van het programma, aangezien sociale invloeden een grote rol spelen in het gedrag van jongeren. . (Movisie, 2020)

Op de website van Movisie is inijkmateriaal beschikbaar voor begeleiders, zodat zij het lespakket optimaal kunnen inzetten voor de doelgroep. . (Movisie, 2020)

Dit programma blijkt een waardevolle basis te bieden voor seksuele voorlichting. Echter, een belangrijk aandachtspunt hierin is, dat het materiaal voornamelijk gericht is op jongeren met relatief veel mogelijkheden en minder op degenen met complexere ondersteuningsbehoeften (Conix G. et al., 2005).

Als tweede vond ik "*Kriebels in de Buik*", een theaterstuk dat op een speelse en interactieve manier thema's zoals seksualiteit, grenzen en relaties behandelt bij personen met een licht verstandelijke beperking. Dit theaterstuk wordt opgevoerd in voorzieningen en scholen en richt zich op het herkennen van gevoelens, lichamelijke veranderingen en het aanleren van communicatieve vaardigheden, zodat de doelgroep gemakkelijker hun persoonlijke grenzen kan aangeven. Het is specifiek aangepast aan de cognitieve en emotionele ontwikkeling van de doelgroep, waardoor de behandelde thema's goed te begrijpen zijn. (Theater a la carte, z.d.)

Op de website van het theatergezelschap zijn talrijke positieve reacties terug te vinden van begeleiders, de doelgroep en hun directe omgeving. Dit onderstreept de meerwaarde van het theaterstuk binnen voorzieningen. *Kriebels in de Buik* maakt gebruik van visuele en emotionele middelen, waardoor het voor personen met een verstandelijke beperking toegankelijker wordt om

zich in het thema te verplaatsen en de inhoud beter te begrijpen. Bovendien biedt het een veilige en nietveroordelende omgeving waarin vragen gesteld kunnen worden. (Theater a la carte, z.d.)

Het interactieve karakter van de voorstelling zorgt voor een hoge betrokkenheid van de doelgroep. Ze krijgen de kans om actief deel te nemen en hun eigen gevoelens en ervaringen te delen. Het speelse element maakt het theaterstuk extra aantrekkelijk, waardoor belangrijke kennis over seksualiteit, grenzen en respectvolle relaties op een laagdrempelige manier wordt overgebracht. Hierdoor kan Kriebels in de Buik een waardevolle aanvulling vormen op bestaande methodieken binnen voorzieningen. (Theater a la carte, z.d.)

Als derde methode vond ik *“Vrienden en Vrijers”*, een educatief programma dat zich specifiek richt op seksualiteit en relaties bij mensen met een licht verstandelijke beperking. Voor deze doelgroep blijkt het niet altijd eenvoudig om het onderscheid te maken tussen vriendschap en verliefdheid. Dit programma helpt hen bij het herkennen van verschillende emoties, het stellen van grenzen en het aangaan van gezonde en respectvolle relaties. (Uitgeverij Edubooks & Janssen, 2019)

Het programma start met het verduidelijken van de titel. De doelgroep leert dat vriendschap gebaseerd is op wederzijds respect, gezelligheid en steun. Hoewel deze band hecht kan zijn, blijft deze doorgaans beperkt tot een emotionele verbinding. Vrijers daarentegen verwijst naar romantische gevoelens en gaat een stap verder dan vriendschap, waarbij liefde en seksualiteit een belangrijke rol spelen. (Uitgeverij Edubooks & Janssen, 2019)

Binnen dit programma staan vier belangrijke pijlers centraal. Allereerst wordt gefocust op het begrip van vriendschap en romantische relaties, waarbij deelnemers leren wat de verschillen zijn en welke kenmerken bij elk type relatie horen, zoals wederzijds respect, communicatie en fysieke grenzen. Daarnaast wordt aandacht besteed aan sociale en emotionele vaardigheden. De doelgroep leert niet alleen hun eigen gevoelens te herkennen en uiten, maar ook hoe ze andermans gevoelens kunnen respecteren en op een gezonde manier relaties kunnen aangaan. Een derde belangrijk aspect is zelfrespect en grenzen. Deelnemers leren hun eigen grenzen te kennen, deze te respecteren en deze duidelijk aan te geven, terwijl ze ook bewust worden van het belang van het herkennen en respecteren van de grenzen van anderen. Dit helpt hen om ongewenst gedrag te voorkomen. Tot slot richt het programma zich op het aangaan van gezonde seksuele relaties. Hierbij wordt benadrukt hoe belangrijk wederzijdse toestemming is en dat open communicatie over wensen en grenzen een essentiële rol speelt. (Uitgeverij Edubooks & Janssen, 2019)

Via de website van het Kennisplein ontdekte ik een speelse en laagdrempelige manier om met het thema seksualiteit aan de slag te gaan, namelijk in de vorm van een ganzenbordspel. Door dit onderwerp op een spelende wijze te benaderen, wordt de drempel om over seksualiteit te praten verlaagd. Dit geldt zowel voor mensen met een verstandelijke beperking als voor sommige begeleiders, voor wie het niet altijd vanzelfsprekend lijkt te zijn, om dergelijke gesprekken te voeren. (Kennispleingehandicaptensector, 2024)

Marjolein Hottentot ontwikkelde hiervoor het spel *“Seks is meer... ganzenbord”*, met als doel seksualiteit bespreekbaar te maken op een ongedwongen manier. Een groot voordeel van dit spel is dat er geen leeftijdsgrens aan verbonden is, zowel een jongere van twaalf jaar als een volwassene van dertig jaar kan vragen hebben betreffende dit thema. Het spel kan zowel in een leefgroep als in een individuele setting worden ingezet, bijvoorbeeld in de thuisomgeving of tijdens één-op-ééngesprekken met een bewoner. Binnen het spel komen verschillende thema's aan bod, waaronder liefde, vriendschap, seksualiteit en grenzen. (Kennispleingehandicaptensector, 2024)

Daarnaast benadrukt Hottentot het belang van positieve bekrachtiging tijdens het spel. Door deelnemers het gevoel te geven dat er geen foute antwoorden bestaan, wordt een veilige omgeving

gecreëerd waarin zij zich vrij voelen om hun gedachten en gevoelens te delen. Dit draagt bij aan een open en respectvolle dialoog over seksualiteit. (Kennispleingehandicaptensector, 2024)

Een andere spel formule: "*Mag ik van jou?*", dit is een educatief spel dat wordt ingezet om het thema seksualiteit en grenzen aan te pakken, vooral in weerbaarheidstrainingen. Het spel is gebaseerd op een ganzenbord, waarbij spelers vragen en scenario's tegenkomen die te maken hebben met toestemming, grenzen en intimiteit. Het doel van het spel is om deelnemers te helpen bij het herkennen van hun eigen grenzen en die van anderen, en het leren respecteren van wederzijdse toestemming.

Deelnemers krijgen de keuze om wel of niet toestemming te geven in verschillende situaties. Het spel stimuleert gesprekken over seksualiteit op een toegankelijke manier en zorgt ervoor dat spelers nadenken over wat wel en niet gepast is. Het is geschikt voor diverse doelgroepen, waaronder jongeren en mensen met een verstandelijke beperking, mits het spel wordt aangepast aan hun ontwikkelingsniveau. Door de speelse opzet wordt het leren over deze belangrijke onderwerpen zowel leuk als leerzaam, en het bevordert wederzijds respect en bewustzijn van eigen grenzen (Kennispleingehandicaptensector, 2024)

Het spel "*Mag ik van jou?*" biedt een uitstekende basis om grenzen aan te leren binnen mijn project in Schoonderhage VZW. Door het speelse karakter kunnen deelnemers op een toegankelijke manier kennismaken met het concept van grenzen en toestemming. De scenario's helpen hen bij het herkennen van hun eigen grenzen en het respecteren van die van anderen, wat perfect aansluit bij het Vlaggensysteem. Wat ik waardevol vind, is dat het spel visueel en eenvoudig is, waardoor het goed aansluit bij de cognitieve en emotionele ontwikkeling van personen met een verstandelijke beperking.

Het gebruik van pictogrammen en afbeeldingen maakt het voor deze doelgroep extra duidelijk. Bovendien biedt de herhaling in het spel een mooie kans om het concept beter te leren herkennen. Als begeleider is het volgens mij enorm belangrijk om ervoor te zorgen dat de uitleg rustig en eenvoudig is, zodat iedereen de boodschap begrijpt. Het spel maakt het mogelijk om het thema op een speelse, maar eveneens educatieve manier aan te bieden, waardoor het leren over grenzen zowel effectief als plezierig wordt.

Het werkboek "*Ik en de ander*" van 's Heeren Loo is een hulpmiddel voor mensen met een verstandelijke beperking om te werken aan sociale en communicatieve vaardigheden. Hierbij wordt een specifieke focus gelegd op intimiteit en relaties. Het doel van dit werkboek is om deze personen te ondersteunen in het begrijpen en ontwikkelen van een gezonde omgang met zichzelf en anderen, met aandacht voor grenzen, gevoelens en sociale interacties. Het werkboek biedt een gestructureerde manier om met mensen met een verstandelijke beperking in gesprek te gaan over een onderwerp die soms nog gevoelig ligt. Het is bedoeld om de dialoog te openen over wat het betekent om in een relatie te zijn met een andere persoon, wat intimiteit inhoudt en hoe ze kunnen omgaan met gevoelens, grenzen en seksualiteit. In het werkboek komen verschillende thema's aan bod, die steeds op een eenvoudige en toegankelijke manier worden aangeboden. Zo wordt er aandacht besteed aan het begrijpen en respecteren van eigen grenzen en die van anderen, en het communiceren van deze grenzen op een respectvolle manier. Het werkboek behandelt daarnaast ook het opbouwen van vriendschappen en gezonde relaties, en biedt het inzicht in hoe men zich in sociale contexten kan gedragen. Ook worden thema's zoals intimiteit en seksualiteit besproken, met focus op het begrijpen van seksuele gevoelens en veilige manieren om met dit onderwerp om te gaan. Verder is er ruimte om te reflecteren op gevoelens en emoties, waarbij cliënten leren hoe ze hun eigen emoties kunnen herkennen en delen met anderen. (Bing, z.d.)

Het werkboek is ontworpen met de praktische toepassing in gedachten, zodat begeleiders het kunnen gebruiken om gesprekken te voeren en te oefenen met mensen die een verstandelijke beperking rond deze thema's. Het boek is visueel ondersteunend, met eenvoudige taal, afbeeldingen en casussen,

waardoor het begrijpelijk is voor cliënten met verschillende niveaus van verstandelijke beperking. Begeleiders kunnen het werkboek gebruiken om met cliënten te werken aan het vergroten van hun zelfbewustzijn en empathisch vermogen. Dit kan bijvoorbeeld door concrete situaties en scenario's te bespreken waarin cliënten leren over respect voor persoonlijke ruimte en de emoties van anderen (Bing, z.d.)

Het werkboek "*Ik en de ander*" kan een waardevolle aanvulling zijn bij het werken met het vlaggensysteem, omdat het cliënten helpt om bewustzijn te creëren van hun eigen emoties, grenzen en de dynamiek in relaties. Door de koppeling van de visuele elementen uit het werkboek met het vlaggensysteem, kunnen cliënten beter leren communiceren en begrijpen wat ze voelen en hoe ze zich in verschillende sociale situaties kunnen gedragen en reageren naar andere personen. (Bing, z.d.)

Tenslotte is "*Mijn grens, mijn wens*" een werkboek dat zijn stempel drukt op het leren erkennen van persoonlijke grenzen en het begrijpen van eigen wensen. Het uitgangspunt van dit werkboek is dat iedereen, ongeacht hun achtergrond of beperking, het recht heeft om te bepalen wat voor hen comfortabel en acceptabel is. Door het lesmateriaal van "*Mijn grens, mijn wens*" kunnen mensen leren om hun eigen grenzen duidelijk te communiceren en tegelijkertijd respect te tonen voor de grenzen van anderen. Het werkboek helpt ook bij het ontwikkelen van zelfbewustzijn, zelfvertrouwen en respectvolle interacties met anderen. Het lesmateriaal is gratis beschikbaar via de website, waarbij het wordt opgesplitst in verschillende leeftijdscategorieën, zodat het aangepast kan worden aan de ontwikkelingsbehoeften van de gebruiker. Ik beschouw dit als een waardevol model om personen met een verstandelijke beperking op een speelse en toegankelijke manier wegwijs te maken in het aanleren van persoonlijke grenzen. Daarnaast biedt het een mooie basis om in gesprek te gaan met anderen, waardoor het hen helpt bewust na te denken over hoe zij zich voelen in verschillende situaties.

(Sensoa, z.d.)

De werkvormen in de bundel kunnen helpen om het Vlaggensysteem meer tastbaar en praktisch te maken voor de bewoners, terwijl het tegelijkertijd de communicatie over grenzen vergemakkelijkt. Door de combinatie van beide tools kan een meer holistische en inclusieve benadering worden gecreëerd, waarin zowel het zelfbewustzijn als het respect voor andermans grenzen centraal staan (Sensoa, z.d.)

Persoonlijk besluit:

Tijdens mijn onderzoek naar bestaande methodieken over seksualiteit, grenzen en weerbaarheid bij mensen met een verstandelijke beperking, viel het me op dat visuele, interactieve en speelse werkvormen goed aansluiten bij de behoeften van deze groep. Methodieken zoals "Kriebels in de Buik, Mag ik van jou?" en het ganzenbord "Seks is meer..." tonen aan hoe belangrijk het is om thema's zoals grenzen en seksualiteit op een laagdrempelige manier aan te brengen. De visuele ondersteuning, speelse aanpak en de mogelijkheid tot dialoog zorgen ervoor dat cliënten zich meer betrokken voelen, zich gemakkelijker kunnen uiten en nieuwe inzichten beter begrijpen en vasthouden. Deze informatie binnen dit thema, heeft mijn visie op het implementeren van het Vlaggensysteem binnen het dagcentrum van Schoonderhage verder gevormd. Ik ben ervan overtuigd geraakt dat het een goed idee lijkt, om het systeem visueel en spelenderwijs aan te bieden, zodat het aansluit bij de cognitieve en emotionele mogelijkheden van de bewoners. Door te werken met kaarten, pictogrammen, eenvoudige scenario's en spelelementen wil ik het Vlaggensysteem toegankelijker maken. Mijn doel is om niet enkel informatie over te brengen, maar om via spel en interactie bewustzijn, communicatie en zelfreflectie rond grenzen te bevorderen.

1.9 Vlaggensysteem

Sinds 2000 werd het steeds duidelijker dat seksueel grensoverschrijdend gedrag en seksueel misbruik te lang onder de radar was gebleven. Er was duidelijk nood aan een methodiek om hier op een correcte manier mee om te gaan. In 2009 werd het Vlaggensysteem ontwikkeld door Erika Frans, beleidsmedewerker seksueel grensoverschrijdend gedrag bij Sensoa. Ze introduceerde zes criteria waarmee bepaald kon worden welk gedrag onder welke vlag geplaatst moest worden. Elke vlag brengt een gepaste pedagogische reactie met zich mee. (Sensoa Vlaggensysteem: Ontstaan - Geschiedenis - Impact, z.d.).

In 2011 werd het eerste boek, "Sensoa Vlaggensysteem", gepresenteerd, dit boek was gericht op jongeren. Daarna werden er eveneens versies ontwikkeld, die specifiek waren voor personen met een beperking, jeugdwerk en volwassenen. In 2023 werd een online cursus gelanceerd om een breder publiek te bereiken. Het vlaggensysteem wordt inmiddels niet alleen in België toegepast, maar ook in Wallonië, Nederland, Oostenrijk, Zwitserland, Estland en Cyprus (Frans et al., 2018).

De seksuele vorming die Sensoa aanbied, zet zich in op het aanleren van gedrag waar seksueel gedrag oké is, en wanneer er grenzen worden overschreden. Dit gaat veel verder dan het geven van regels, maar verwijst naar de waarden waarop deze regels gebaseerd zijn. Centraal hierbij staat het vrijwaren van een gezonde ontwikkeling en het vermijden van schade. Sensoa gaat zich binnen hun doelstelling niet alleen toeleggen op de doelgroep, maar ook op professionals en het niveau van de organisatie. (Frans et al., 2018)

De doelstellingen voor de doelgroep, omvatten onder andere het vermogen om in te schatten wanneer gedrag oké is, adequaat te leren communiceren over seksualiteit en grenzen, en goed te reageren op seksueel grensoverschrijdend gedrag. Voor professionals geldt dat zij seksueel gedrag kunnen beoordelen, het onderwerp bespreekbaar maken met alle betrokkenen en pedagogisch adequaat kunnen handelen. Organisaties worden gestimuleerd om een visie op seksuele gezondheid te ontwikkelen, preventiemaatregelen te treffen en een evaluatie van het beleid te waarborgen (Frans et al., 2018).

Het vlaggensysteem biedt handvatten voor begeleiders om op een geschikte manier te reageren op seksueel gedrag bij kinderen en jongeren. Voor mensen met een verstandelijke beperking of jongeren die traumatische ervaringen verwerken, is een aangepaste versie ontwikkeld, die dieper ingaat op het oorspronkelijke systeem. Deze versie maakt gebruik van dezelfde zes criteria om gedrag te evalueren, namelijk wederzijdse toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, het ontwikkelings- of functioneringsniveau, context en impact. Op basis van deze criteria wordt seksueel gedrag ingedeeld in vier ernstcategorieën, die gekoppeld zijn aan een vlagkleur en een bijbehorende pedagogische reactie" (Sensoa, z.d.)

Groene vlag: aanvaardbaar seksueel gedrag.

Gele vlag: licht grensoverschrijdend seksueel gedrag.

Rode vlag: ernstig grensoverschrijdend seksueel gedrag.

Zwarte vlag: zwaar grensoverschrijdend seksueel gedrag (Sensoa, z.d.).

De zes criteria worden in het vlaggensysteem gepresenteerd in een stuurwiel met bijpassende symbolen, wat als visueel hulpmiddel kan worden gebruikt. Het doel is om zelfsturing te bevorderen, door hen het stuur in eigen handen te geven (Frans et al., 2018).



(Van Rozemarijn, n.d.)

1.9.1 De zes criteria van het vlaggensysteem zijn als volgt:

Wederzijdse toestemming: Beide betrokkenen moeten instemmen met de seksuele handeling, waarbij de toestemming duidelijk, vrijwillig en zonder enige vorm van druk wordt gegeven. Dit benadrukt het belang van respect voor de keuze en autonomie van de ander. Voor personen met een verstandelijke beperking kan het echter lastig zijn om toestemming te geven, vanwege beperkingen in communicatie of inschattingsvermogen.

Context: Het gedrag moet passen bij de situatie, rekening houdend met de plaats, het moment en de omstandigheden. Gedrag dat in een bepaalde context acceptabel is, kan op een ander moment anders ongepast zijn.

Vrijwilligheid: Alle betrokkenen moeten zonder dwang of druk deelnemen. Vrijwilligheid betekent dat het gedrag uit eigen initiatief gebeurt, wat essentieel is voor het respecteren van ieders autonomie. Bij personen met een verstandelijke beperking is het belangrijk dat begeleiders zich afvragen of zij de situatie goed kunnen inschatten en niet gemanipuleerd worden.

Gelijkwaardigheid: Alle betrokkenen moeten gelijkwaardige macht en invloed hebben in de situatie. Er mag geen machtsongelijkheid zijn. Bij personen met een verstandelijke beperking kan het moeilijk zijn om de behoeften van anderen te begrijpen, wat invloed heeft op de gelijkwaardigheid.

Zelfrespect: Iedereen moet de grenzen van anderen respecteren, zowel fysiek als emotioneel. Dit houdt in dat er geen seksuele handelingen mogen plaatsvinden zonder duidelijke toestemming en zonder het respecteren van persoonlijke ruimte. Personen met een verstandelijke beperking kunnen moeite hebben om risico's in te schatten en zijn gevoeliger voor manipulatie of groepsdruk.

Leeftijd en ontwikkelingsniveau: Het gedrag moet overeenkomen met de leeftijd en het ontwikkelingsniveau van de betrokkenen. Dit criterium houdt rekening met het feit dat mensen met een verstandelijke beperking vaak een ander ontwikkelingsniveau hebben, wat invloed kan hebben op hun begrip van grenzen en seksualiteit. Het is van belang dat begeleiders de onderliggende behoeften van de persoon goed begrijpen en in kaart brengen.

(Frans et al., 2018)

De methodiek wordt in drie opeenvolgende stappen toegepast. Eerst wordt het gedrag ingeschat en beoordeeld. Vervolgens wordt bepaald hoe te reageren en welke pedagogische interventies nodig

zijn. Als de gebruikelijke reactie niet voldoende is, volgt een analyse van het incident. (Frans et al., 2018)

1.9.2 Inschatten en beoordelen van gedrag

Binnen het boek van het vlaggensysteem kon ik deze onderstaande waardevolle informatie terugvinden, die begeleiding kan helpen gedrag in te schatten en te beoordelen. Frans et al. (2018) geeft aan dat het essentieel is bij het beoordelen van gedrag, om altijd uit te gaan van objectieve informatie. Dit klinkt eenvoudiger dan het is, omdat we vaak geneigd zijn om interpretaties toe te voegen bij het beschrijven van een situatie. Hierdoor brengen we vaak oorzaken of waardeoordelen in, wat onze beoordeling beïnvloedt. Mensen oordelen vaak vanuit hun eigen referentiekader, waarden en normen, of vanuit angst en bezorgdheden, wat onze inschatting kan kleuren.

Vooraf bij personen met een laag ontwikkelingsniveau die zelf niet goed kunnen communiceren, is het van belang om de feiten zorgvuldig te onderzoeken door alle beschikbare informatie te bekijken. Het vlaggensysteem kan hierbij nuttige ondersteuning bieden.

Om het gedrag goed in te schatten, moet bekeken worden in hoeverre het problematisch kan zijn. Hierbij wordt gelet op verschillende aspecten. Ten eerste, de mate van schade die het gedrag kan veroorzaken aan anderen. Vervolgens, of het gedrag normatief grensoverschrijdend is, dat wil zeggen of het gepast is volgens de normale seksuele ontwikkeling en de context. Daarnaast wordt ook gekeken naar de schade die het gedrag aan de persoon zelf kan berokkenen. Tot slot wordt de inschatting van de pleger meegenomen, wat betreft de mate waarin hij zich bewust is van de gevolgen van zijn gedrag.

Het doel van de beoordeling is om een gepaste pedagogische reactie te bepalen, die aangepast is aan de ernst van het gedrag en de factoren uit de analyse, zodat het gedrag gecorrigeerd kan worden. In de praktijk wordt vaak over gereageerd en worden onterecht straffen opgelegd. Door duidelijke criteria te gebruiken, kan de beoordeling op een meer objectieve en neutrale manier plaatsvinden.

Het is hierbij belangrijk om altijd het gedrag te beoordelen en niet de persoon zelf. Voor het toekennen van een kleur, is het essentieel om de criteria zorgvuldig door te nemen, maar ook de normatieve lijst kan nuttig zijn. Deze lijst helpt om seksueel gedrag correct in te schatten op basis van leeftijd en ontwikkelingsniveau. Het zorgt ervoor dat je als begeleider het gedrag begrijpt vanuit de bril van ontwikkeling, omdat bepaald gedrag misschien wel te verklaren is vanuit het ontwikkelingsniveau van de persoon. Dit betekent echter niet dat elk gedrag acceptabel is, ontwikkeling gebonden gedrag is namelijk niet altijd hetzelfde als aanvaardbaar gedrag.

Bij het onderscheiden van de verschillende vlaggen is het belangrijk om het gedrag van iedere persoon afzonderlijk te beoordelen en altijd te starten met de zes criteria. Vervolgens moeten de vier factoren die het gedrag kunnen verzwakken of verzachtend maken, in acht worden genomen. Dit betreft de mate van intimiteit, zoals of het gaat om incidenten met aanrakingen of alleen visuele of verbale interactie, de frequentie van het gedrag, de mate waarin de pleger signalen van angst bij het slachtoffer opmerkt, en het besef dat de pleger zou moeten hebben van de grenzen die hij overschrijdt en de gevolgen daarvan voor het slachtoffer. Daarna is het belangrijk de lijst van specifieke kenmerken per vlag door te nemen en de normatieve lijst te controleren.

Groene vlag:

Volgens Sensoa is er sprake van een groene vlag bij acceptabel gedrag, er wordt dus voldaan aan de 6 vastgestelde criteria. (Frans et al., 2018) Een voorbeeld kan zijn:

“Een jongen van 15 jaar met een verstandelijke beperking masturbeert zichzelf in zijn slaapkamer.”

Gele vlag:

Dit gedrag wordt gekarakteriseerd als licht grensoverschrijdend, waarbij er enige bezorgdheid is over het seksuele gedrag of de seksuele weerbaarheid van de persoon. Het ontdekken en uitdagen van grenzen is normaal binnen de seksuele ontwikkeling, waardoor dit gedrag in principe als normaal kan worden beschouwd. Toch is het belangrijk om een "pas op" situatie te erkennen, omdat er een potentieel risico ontstaat als dit gedrag zich blijft herhalen. De gele vlag betekent dus dat de persoon in staat is om over seksualiteit te leren en soms beslissingen te nemen, maar wel begeleiding en ondersteuning nodig heeft om sociale vaardigheden te verbeteren en gezonde seksuele grenzen te begrijpen. (Frans et al., 2018) Een voorbeeld kan zijn:

“Een persoon met een verstandelijke beperking heeft een relatie met een andere bewoonster van de leefgroep. Hij begrijpt dat het belangrijk is dat hij toestemming krijgt en geeft. Deze persoon heeft het echter moeilijk met het inschatten van sociale grenzen en signalen. (zowel de grenzen van de vriendin als het aangeven van zijn persoonlijke grenzen.)” De gele vlag kan hierbij worden ingezet omdat deze persoon begeleiding nodig heeft om verantwoordelijk om te gaan met seksualiteit en het stellen van gezonde grenzen.”

Rode vlag:

Dit betreft ernstig grensoverschrijdend gedrag, waarbij de begeleiding zich ernstig zorgen maakt over het seksuele gedrag of de seksuele weerbaarheid van de persoon. Er is dringend behoefte aan ondersteuning, omdat de persoon onveilige keuzes maakt of niet goed in staat is de risico's van zijn gedrag in te schatten. Deze vlag wordt ook toegekend na herhaald optreden van geel gedrag. Bij personen met een beperking moet echter een belangrijke nuance worden gemaakt. Aangezien zij vaak moeite hebben met taalbegrip, kan het zijn dat ze niet hebben geleerd van eerder gedrag. Zij hebben vaak meer herhaling nodig dan mensen zonder beperking. Wanneer zij dus opnieuw grensoverschrijdend gedrag vertonen, is dit niet per definitie bewust, maar komt het eventueel omdat ze geen inzicht hebben in de gevolgen van hun acties. Daarom is het beter dat zij, wanneer ze hetzelfde grensoverschrijdend gedrag vertonen, met dezelfde vlag geconfronteerd, omdat ze op die manier uit dit gedrag zouden kunnen leren. (Frans et al., 2018) Een voorbeeld kan zijn:

“Een persoon met een verstandelijke beperking raakt aan de praat met een bewoonster van een andere leefgroep. Hij denkt dat ze vanaf nu verliefd zijn, dus begint hij zomaar uit het niets de andere persoon te betasten. De andere persoon heeft angst. De persoon die het gedrag stelt heeft geen weet dat hij iets verkeerd deed en van de mogelijke gevolgen. Dit kan veel schade veroorzaken, er is dringend begeleiding nodig.”

Zwarte vlag:

De zwarte vlag duidt op ernstig, problematisch of risicovol seksueel gedrag. Dit gedrag is niet alleen onveilig en ongepast, maar kan ook zowel de persoon zelf als anderen in gevaar brengen. Er is geen sprake van toestemming, of er is agressief gedrag of misbruik. Deze vlag kan ook worden toegekend wanneer er al eerder een rode vlag werd gegeven en er een gepaste tussenkomst heeft plaatsgevonden, waardoor aangenomen kan worden dat de persoon zich bewust is van het grensoverschrijdende karakter van het gedrag. (Frans et al., 2018) Een voorbeeld kan zijn:

“een persoon die een andere persoon dwingt met een mes om deel te nemen aan seksspelletjes.”

Het is niet eenvoudig om in algemene termen te spreken over personen met een beperking, aangezien er een grote diversiteit bestaat in zowel de aard als de ernst van de beperkingen. Daarom

vind ik het belangrijk om de zes criteria voor deze doelgroep nader te onderzoeken. Frans et al. (2018) beschrijft deze kenmerken als volgt:

Toestemming:

Wanneer er sprake is van een verminderd grensgevoel, kan het moeilijk zijn om grenzen aan te geven en bewust toestemming te geven. Afhankelijk van het cognitieve niveau van de persoon, zal het vermogen om de juiste inschatting te maken variëren. Indien deze inschatting moeilijk is, moet de begeleider proberen in te schatten of er sprake is van toestemming. Dit vereist een zorgvuldige observatie van het gedrag, evenals het afleiden van de gevoelens die hiermee gepaard gaan. Het is van belang om aandacht te schenken aan non-verbale signalen en lichaamstaal. Een valkuil zou zijn om experimenteel gedrag te verbieden louter omdat de persoon mogelijk geen toestemming kan geven. Personen die in een voorziening verblijven, komen vaak in contact met verschillende begeleiders en raken betrokken bij meerdere aanrakingen, wat hun grensgevoel kan verminderen. Het is daarom belangrijk dat de begeleider werkt aan het aanleren van wat de persoon echt wil, zodat hij kan groeien naar meer onafhankelijkheid, in plaats van zich alleen maar op bescherming te richten.

Vrijwilligheid:

Personen met een verstandelijke beperking hebben vaak een verminderd grensgevoel, waardoor het voor hen niet altijd evident is om op te merken wanneer iemand over hun grenzen heen gaat, hierdoor zijn ze niet altijd in staat om zich hiertegen te gaan verzetten. Het omgekeerde is ook waar: het kan voor hen moeilijk zijn om de grenzen van anderen op te merken. Dit omdat hun emotionele ontwikkeling vaak niet in overeenstemming is met hun kalenderleeftijd, kunnen ze moeite hebben om zich empathisch op te stellen naar de andere. In dit geval is het voor de begeleider van belang om via observatie goed in te schatten of er sprake is van vrijwilligheid.

Gelijkwaardigheid:

Het is niet correct om enkel te baseren op de kalenderleeftijd van een persoon, aangezien het belangrijk is om ook het cognitieve niveau en het emotionele functioneren mee te nemen. Het is essentieel te beoordelen in hoeverre de betrokkene op verschillende ontwikkelingsdomeinen vergelijkbaar is met leeftijdsgenoten. Een persoon van 17 jaar met het cognitieve niveau van een kleuter is bijvoorbeeld fysiek en hormonaal ook in de puberteit, maar sociaal en emotioneel nog niet op hetzelfde niveau. Daarom moeten alle ontwikkelingsaspecten zorgvuldig worden overwogen.

Ontwikkeling:

Opgroeien met een beperking heeft invloed op de seksuele ontwikkeling. Het is niet evident om deze personen binnen één categorie te plaatsen, aangezien hun ontwikkeling op verschillende vlakken varieert. De kalenderleeftijd is hierbij slechts één aspect, en het is belangrijk om ook het cognitieve en sociaal-emotionele functioneren in overweging te nemen. Storende of afwijkende gedragingen kunnen vaak verklaard worden door het ontwikkelingsniveau van de persoon.

Context:

Sommige personen hebben moeite met het concept van privé en openbaar. Dit kan deels aan de context gelinkt worden. Personen die in een leefgroep wonen, verwarren vaak het onderscheid tussen privé en openbaar. Begeleiders hebben hierin de verantwoordelijkheid om mensen bewust te maken van sociale verwachtingen en hen hierin richting te geven. Bijvoorbeeld, wanneer een bewoner de deur van het toilet niet sluit, is het aan de begeleiding om dit te communiceren en de persoon te begeleiden in het ontwikkelen van respect voor privacy.

Zelfrespect

Het gedrag schaadt de eigenwaarde of het zelfbeeld van de persoon niet.

- ⑨ impact: het gedrag heeft geen negatieve lichamelijke, emotionele of sociale gevolgen.

1.9.3 Pedagogische interventies en reacties

Het doel is niet om de persoon te veroordelen of te labelen, maar om gericht pedagogisch in te grijpen op basis van het vlaggensysteem. Dit systeem richt zich op de volgende pedagogische doelstellingen:

- De persoon leren praten over seksueel gedrag door het aanreiken van de juiste woorden.
- Gevoelens van zichzelf en anderen leren herkennen.
- Het vermogen ontwikkelen om eigen verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid in seksuele situaties in te schatten.

(Frans et al., 2018)

Stappen bij pedagogische interventies

De interventies die een begeleider kan toepassen, variëren afhankelijk van de toegepaste vlag. De belangrijkste stappen zijn:

Gedrag benoemen: Het is van groot belang dat de begeleider het gedrag expliciet benoemt, om duidelijkheid te verschaffen over wat er precies wordt waargenomen.

Emoties duiden: De reactie van de begeleider moet empathisch zijn, waarbij gevoelens die het gedrag oproept worden benoemd. Dit bevordert het empathisch denken bij de betrokkene.

Bevestigen en uitleggen: Seksueel gedrag kan vaak met schaamte of schuld gepaard gaan. Het is belangrijk om seksueel gedrag en gevoelens te normaliseren en te benadrukken dat sommige gedragingen normaal zijn.

Begrenzen en uitleggen: De begeleider moet duidelijk aangeven welk gedrag ongewenst is en dit motiveren met concrete gedragscriteria.

Verbieden en uitleggen: Bij herhaaldelijk ongewenst gedrag, zoals bij de rode of zwarte vlag, moet het gedrag verboden worden, maar altijd met de nodige uitleg om de betrokkene inzicht te geven.

Afspraken maken: De begeleider moet samen met de persoon afspraken maken over het gewenste gedrag en de benodigde ondersteuning om dit te realiseren.

Monitoring: Continu toezicht is belangrijk om terugkerend gedrag te voorkomen.

Maatregelen nemen: In ernstige gevallen, zoals bij de zwarte vlag, kan het nodig zijn om vrijheidsbeperkende maatregelen in te zetten ter bescherming van de omgeving.

Rapportage: Het gedrag en de genomen stappen moeten helder worden gedocumenteerd, ik denk hierbij bijvoorbeeld aan het handelingsplan van een bewoner.

(Frans et al., 2018)

1.9.4 Wanneer de gebruikelijke aanpak niet voldoende is

Wanneer de gangbare pedagogische interventies niet effectief zijn, is het nodig te begrijpen welke elementen het gedrag beïnvloeden, op die manier kan men passend reageren op dit gedrag. Gedragsanalyse kan hierbij een waardevolle rol spelen, vooral bij personen met een verstandelijke beperking, voor wie communicatie over het gebeurde vaak moeilijk is. Het gedrag wordt dan beschouwd als een reactie op specifieke factoren binnen de context van de persoon. Door gerichte observatie kunnen begeleiders identificeren wat het gedrag uitlokt, wat hen helpt de situatie te verbeteren. (Frans et al., 2018)

1.9.5 Specifieke aandachtspunten per vlag voor personen met een verstandelijke beperking:

Groene vlag:

Het is van belang om niet elk gedrag als grensoverschrijdend te labelen enkel op basis van de context. Personen die in een leefgroep verblijven, hebben vaak beperkte privéruimte, waardoor het moeilijk is om duidelijke grenzen te stellen. Begeleiders moeten streven naar de groene vlag door te zorgen voor een privécontext en deze op een respectvolle manier aan te bieden.

Gele vlag:

Personen met een verstandelijke beperking hebben vaak moeite met het begrijpen van grenzen, met name tussen privé en openbaar. Ze kunnen de beleving van anderen moeilijk inschatten, waardoor gedrag soms onacceptabel is. Een gele vlag vraagt om beperking van dit gedrag, waarbij verbale aanwijzingen vaak niet voldoende zijn. Dit moet ondersteund worden door lichaamstaal, zoals gebaren of gezichtsuitdrukkingen, of door afleidingstechnieken. Gedragsanalyse kan helpen om de onderliggende oorzaken van het gedrag te begrijpen (zoals verveling of externe prikkels). Het is belangrijk om alternatieven aan te bieden en aan te leren in welke situaties bepaald gedrag wel gepast is.

Rode vlag:

Bij een rode vlag is het nodig om het gedrag expliciet te verbieden. Aangezien verbale communicatie soms onvoldoende is, moet dit ondersteund worden door non-verbale signalen, zoals lichamelijke afleiding of het weggeleiden van de persoon. Gedragsanalyse kan helpen om uitlokkende factoren te identificeren, zodat er alternatieve strategieën kunnen worden ontwikkeld om positief gedrag te bevorderen.

Zwarte vlag:

Voor de zwarte vlag gelden dezelfde principes als voor de rode vlag. Het is cruciaal om het gedrag te verbieden en tegelijkertijd de achterliggende oorzaken van het gedrag te onderzoeken, bijvoorbeeld via gedragsanalyse. Dit stelt begeleiders in staat om gerichte interventies te plannen en zo de veiligheid en het welzijn van de persoon en de omgeving te waarborgen.

Deze specifieke aandachtspunten kon ik samenvatten uit het boek van Sensoa. Frans et al. (2018)

1.9.6 Normatieve lijst

Deze lijst is gebaseerd op wetenschappelijke literatuur over de seksuele ontwikkeling van jongeren en biedt begeleiding bij het juist inschatten van gedrag per leeftijd, zodat hier op een gepaste manier op gereageerd kan worden. Bij een disharmonisch profiel is de verstandelijke, emotionele en fysieke ontwikkeling van een kind of jongere niet in balans. De emotionele ontwikkeling verloopt vaak trager

dan de cognitieve of fysieke ontwikkeling, wat kan leiden tot seksueel gedrag dat overeenkomt met een lager ontwikkelingsniveau. (Sensoa, z.d.)

Hoe gebruik je de normatieve lijst bij een disharmonisch profiel?

Zoek de ontwikkelingsleeftijd:

Bepaal eerst de cognitieve en emotionele ontwikkelingsleeftijd van het kind. Dit helpt te begrijpen waarom bepaald gedrag zich voordoet.

Kijk naar het gedrag in de context van de ontwikkeling:

Plaats het gedrag in de juiste leeftijdscategorie van de normatieve lijst, gebaseerd op het ontwikkelingsniveau van het kind, niet op de kalenderleeftijd.

Begrijp het gedrag:

Als het gedrag overeenkomt met wat verwacht wordt op de ontwikkelingsleeftijd, betekent dit niet automatisch dat het gedrag acceptabel is. Het gedrag kan nog steeds grensoverschrijdend zijn, zelfs als het ontwikkeling gebonden is.

Zoek naar onderliggende behoeften:

Onderzoek de oorzaken van het gedrag, zoals prikkels of reacties uit de omgeving. Dit helpt om te begrijpen wat het gedrag over het kind vertelt en welke behoeften er zijn.

(Sensoa, z.d.)

Voorbeeld:

“Een 10-jarige jongen met een cognitief en emotioneel niveau van een peuter toont veel interesse in borsten, wat normaal is voor peuters. Dit gedrag wordt echter versterkt doordat hij positieve aandacht krijgt van zijn omgeving wanneer hij dit gedrag vertoont, ondanks zijn leeftijd.”

1.9.7 Hoe reageer je bij een disharmonisch profiel?

Identificeer de ontwikkelingsleeftijd:

Zoek uit wat de ontwikkelingsleeftijd van het kind is en vergelijk deze met de leeftijdscategorie in de normatieve lijst.

Bepaal de vlag:

Kijk welke kleur vlag het gedrag krijgt op basis van de ontwikkelingsleeftijd. Dit helpt bij het bepalen van de gepaste reactie.

Wanneer sprake is van een disharmonisch profiel, biedt de normatieve lijst ondersteuning bij het duiden van gedrag en het afstemmen van de reactie op het ontwikkelingsniveau van het kind, met aandacht voor omgevingsinvloeden. (Sensoa, z.d.)

Op de website van het vlaggensysteem heb ik een online cursus gevonden die betrekking heeft op het vlaggensysteem. Na het volgen van deze cursus kan de cursist een test doen om de opgedane kennis te toetsen. Deze cursus kan een waardevolle toevoeging bieden aan de begeleiding van Schoonderhage VZW, omdat het hen in staat stelt de theorie om te zetten naar de praktijk.

De cursus is te vinden via de volgende link:

<https://opleidingen.sensoa.be/course/view.php?id=23#section-2>

(Sensoa Academie, z.d.)

Het volgen van deze cursus heeft verschillende voordelen. Omdat de cursus online kan worden gevolgd, kan de cursist zelf het geschikte moment kiezen om deze te volgen. Dit zorgt voor flexibiliteit en kostenbesparing, omdat er geen vervoer of locatie nodig is. De cursist kan in zijn eigen tempo studeren en bij moeilijke hoofdstukken de inhoud herbekijken.

De cursus behandelt niet alleen het theoretische aspect van het vlaggensysteem. Elk deel bevat casussen waarmee de cursist kan oefenen en de juiste antwoorden kan vinden. Bij een fout antwoord wordt het correcte antwoord gegeven, inclusief een uitleg waarom dit gekozen is. Dit verhoogt het leereffect.

Daarnaast richt de cursus zich niet alleen op het herkennen van grensoverschrijdend gedrag en het toekennen van de juiste vlag, maar leert het de cursist ook de juiste reacties: benoemen, bevragen, bevestigen, begrenzen, afspraken maken, en nazorg en herstel toepassen.

1.9.8 Implementatie binnen een organisatie

De preventie van seksueel grensoverschrijdend gedrag vereist ondersteuning van het management. Volgens aanbevelingen uit het boek "Buiten de Lijnen" namelijk door Frans et al. (2018), moet er gewerkt worden aan het realiseren van een cultuurverandering, een verandering die op alle niveaus van de organisatie zichtbaar moet zijn. Er dient een duidelijke visie te worden ontwikkeld omtrent seksualiteit en seksueel grensoverschrijdend gedrag. Deze visie moet bijdragen aan de verbetering van zorg en veiligheid voor de doelgroep, de verhoging van de professionaliteit en de bevordering van communicatie tussen alle betrokkenen.



(Grenswijs, z.d.)

Het kwaliteitsbeleid rondom (seksuele) integriteit binnen een organisatie moet een kader bieden waarin mensen op een veilige en respectvolle manier kunnen samenleven, werken en seksualiteit kunnen beleven. Dit beleid richt zich volgens Grenswijs (z.d.) op drie niveaus: kwaliteitsniveau, preventieniveau en reactieniveau.

Kwaliteitsniveau:

Dit niveau biedt een visie op gewenst en ongewenst gedrag, vriendschappen, relaties en seksualiteit. Het zorgt voor duidelijke richtlijnen voor medewerkers over hoe om te gaan met (seksuele) integriteit, met de nadruk op het bevorderen van welbevinden en het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag.

Het beleid moet gebaseerd zijn op respectvolle omgang met elkaar en duidelijke afspraken over gewenst gedrag in verschillende situaties.

Preventieniveau:

Dit niveau richt zich op het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag door risico's te identificeren, maatregelen te nemen om ongewenst gedrag te voorkomen, en het (seksueel) welbevinden van de doelgroep te bevorderen. Dit kan onder meer door activiteiten te organiseren die bijdragen aan verbinding en communicatie, en door risico's in de werkomgeving in kaart te brengen.

Er wordt een preventieplan opgesteld, dat jaarlijks geëvalueerd wordt, om gewenst gedrag te bevorderen en risicovolle situaties te verminderen.

Reactieniveau:

Dit niveau beschrijft hoe te reageren op incidenten van grensoverschrijdend gedrag, inclusief nazorg voor de betrokkenen. Het bevat richtlijnen voor medewerkers over waar ze terecht kunnen bij incidenten, hoe ze moeten handelen en welke ondersteuning beschikbaar is voor zowel slachtoffers als plegers.

Het beleid moet tevens mogelijkheden voor herstel en leerprocessen bevatten, zodat de organisatie uit incidenten kan leren en herhaling voorkomt.

Samenvattend is een effectief beleid gericht op het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag, het bieden van steun bij incidenten en het bevorderen van een veilige, respectvolle omgeving voor iedereen. Het is van cruciaal belang dat medewerkers duidelijke richtlijnen ontvangen en voldoende training krijgen om dit beleid effectief toe te passen.

Persoonlijk besluit:

Als laatste stuk binnen mijn literatuurstudie, nam ik het vlaggensysteem grondig door. Deze kennis is belangrijk voor ik echt kan starten met het implementeren van dit systeem binnen de voorziening Schoonderhage. Wat mij doorheen dit deeltje meest is opgevallen, is hoe het vlaggensysteem een duidelijke, visuele en gestructureerde manier biedt om gedrag bespreekbaar te maken. Doorheen de vorige hoofdstukken leerde ik namelijk, dat dit toch iets is wat niet altijd vanzelfsprekend is bij personen met een verstandelijke beperking. De kracht van het systeem zit niet alleen in de zes objectieve criteria, maar vooral in de combinatie van kleur, taal, en visuele ondersteuning. Dit zorgt ervoor dat bewoners sneller begrijpen welk gedrag aanvaardbaar is en welk gedrag grenzen overschrijdt.

Wat mij persoonlijk raakte, is dat dit systeem niet vertrekt vanuit bestraffing of oordeel, maar vanuit begrip en educatie. Het is een methodiek die ruimte laat voor nuance en groei, en die begeleiders handvatten geeft om moeilijke thema's op een respectvolle manier aan te kaarten. Het geeft bewoners de kans om te leren, zonder zich gestraft of beschaamd te voelen.

Ik neem mee dat het vlaggensysteem écht inspeelt op de ontwikkelingsnoden van de doelgroep: het sluit aan bij hun cognitieve en emotionele niveau en biedt praktische tools (zoals de normatieve lijst en visuele materialen) om op maat te begeleiden. Bovendien wordt niet enkel het gedrag beoordeeld, maar ook hoe je als begeleider best reageert, afhankelijk van het profiel en de situatie van de persoon.

Voor mijn toekomstig werk zie ik hierin een grote meerwaarde: het vlaggensysteem lijkt mij een kader dat uitnodigt tot dialoog. Doorheen het vorige hoofdstuk nam ik reeds mee dat het mij belangrijk lijkt om het op een spelenderwijze aan te brengen bij deze personen. Dit werd mij doorheen dit hoofdstuk nog meer duidelijk, omdat het visuele aspect er volgens mij kan voor zorgen dat het toegankelijk

wordt voor iedereen. Ik neem hierbij mee dat het systeem maar pas echt bruikbaar kan zijn, als het door iedereen begrepen wordt, want dan pas kan het echt impact hebben!

Algemeen besluit na het doornemen van de literatuurstudie:

De literatuurstudie was voor mij een belangrijke stap om echt te begrijpen wat er nodig is om seksualiteit, grenzen en het vlaggensysteem op een goede manier bespreekbaar te maken bij mensen met een verstandelijke beperking. Ik heb bewust gekozen om verschillende thema's te verkennen, zoals ontwikkeling, hechting, begeleidingsmodellen en het vlaggensysteem, omdat ik voelde dat ik alleen op die manier écht kon inschatten wat de doelgroep nodig heeft.

Wat ik vooral heb geleerd, is dat er geen vaste manier is om over seksualiteit en grenzen te praten. Alles hangt af van de persoon die je voor je hebt: hoe iemand denkt, voelt, leert en ontwikkelt. Die bewustwording neem ik mee in de verdere uitwerking van mijn project. Ik wil materialen creëren die niet alleen inhoudelijk juist zijn, maar vooral afgestemd zijn op het tempo, het begripsniveau en de leefwereld van de bewoners.

Wat me daarnaast is bijgebleven, is dat ik als begeleider ook mijn eigen ideeën of overtuigingen soms aan de kant moet durven schuiven. Bijvoorbeeld wanneer iemand andere normen of grenzen hanteert dan ik gewend ben. Het vraagt respect, openheid en de bereidheid om telkens opnieuw te kijken naar wat de bewoner nodig heeft, niet wat ik vanzelfsprekend vind. Net dat besef wil ik als rode draad meenemen in mijn verdere praktijk.

2. Bevragingen

Het doel van mijn onderzoek is om inzicht te krijgen in hoe bewoners van Schoonderhage en hun begeleiders omgaan met het thema seksualiteit en grenzen herkennen en aangeven bij personen met een beperking, en wat hun kennis omtrent dit thema is. Mijn keuze ging hierbij naar een kwalitatief onderzoek. Omdat dit mij de mogelijkheid biedt om diepgaande en gedetailleerde informatie te verzamelen die de complexiteit van persoonlijke ervaringen en percepties weerspiegelt. Dit type onderzoek lijkt mij bijzonder geschikt voor onderwerpen zoals seksualiteit en grenzen herkennen en aangeven, omdat deze onderwerpen sterk afhankelijk zijn van persoonlijke gevoelens, sociale interacties en contextuele factoren. De manier waarop een persoon seksualiteit ervaart en zijn of haar grenzen kan herkennen of aangeven, wordt vaak beïnvloed door een breed scala aan factoren, zoals de persoonlijke referentiekader, culturele normen, en de relaties die zij hebben met anderen, inclusief begeleiding.

Kwalitatief onderzoek geeft mij de kans om niet alleen mijn blik te werpen op feiten en literatuurstudie, maar ook naar de diepere betekenis die personen aan dit thema hechten. Nog een voordeel aan dit onderzoek is, dat het mij de kans geeft om open gesprekken te voeren, waarbij bewoners en begeleiding hun persoonlijke verhaal kunnen delen.

De combinatie van open interviews met zowel bewoners als begeleiding, gluren bij andere organisaties die reeds gekend zijn met het vlaggensysteem en diepgaande gesprekken met externe professionals maakt het mij mogelijk om een holistisch en veelzijdig beeld te krijgen van de manier waarop seksualiteit en grenzen worden benaderd in de praktijk. Deze diversiteit in mijn aanpak zorgt ervoor dat het onderzoek niet gebaseerd is op een momentopname, maar mij een diepere kijk biedt op het onderwerp en de werking met het vlaggensysteem.

1. [Interviews met bewoners en begeleiding van de voorziening Schoonderhage VZW:](#)

Ik maakte hierbij gebruik van een semigestructureerd interview. Dit biedt mij het grote voordeel dat ik gesprekken kan aanpassen naargelang de persoon of het gevoel op dat moment, het zorgt eveneens voor een meer flexibel gesprek. Ik koos ervoor om niet alleen met de bewoners in gesprek te gaan, maar eveneens met hun begeleiders. Dit zorgt voor een dubbel perspectief. Begeleiding konden mij inzicht verruimen, in wat hun rol en manier waarop zij grenzen bespreken is en hoe zij de bewoners hierin ondersteunen. De bewoners konden anderzijds hun ervaringen en uitdagingen hierbij met mij delen.

2. [Gesprekken met externe professionals en een kijk nemen in organisaties die reeds gekend zijn met het vlaggensysteem:](#)

Ik vond het eveneens belangrijk om mijn kijk te verruimen buiten de organisatie Schoonderhage. Hiervoor ging ik mij verdiepen in hoe andere organisaties het vlaggensysteem ervaren. Hierbij probeerde ik de kwaliteiten en de beperkingen te leren kennen, en de knelpunten te ontdekken waarmee zij te maken kregen tijdens de implementatie binnen hun organisatie. Ik had ook de kans om in gesprek te gaan met professionals binnen INOA en Aditti. Deze gesprekken bieden mij een aanvullende expertise op zowel mijn theoretische als praktische kennis omtrent het vlaggensysteem en thema's zoals seksualiteit en grenzen bij personen met een beperking. Tenslotte ging ik ook op zoek naar de rol van de begeleiding, die ik als van onschatbare waarde beschouw. Als begeleider sta je immers heel dichtbij de persoon met een beperking. Net daarom is het, bij de start van de implementatie, essentieel om hun perspectief en ervaring ten volle mee te nemen.

2.1 Interviews: een bijzondere kijk in de gesprekken met de bewoners en begeleiding van de voorziening Schoonderhage.

In het kader van dit kwalitatieve onderzoek ging ik dieper in op de beleving van liefde, vriendschap, seksualiteit en grenzen bij bewoners van Schoonderhage. Via interviews met twee koppels (Jana & Matthi en Steffi & Kevin) en begeleidster Eva werd mij een rijk beeld geschetst van de uitdagingen én de mooie dynamieken binnen deze context. Hieronder haal ik de belangrijkste zaken aan die mij bijbleven doorheen de gesprekken. De volledige interviews kan u in de bijlagen terugvinden.

Liefde en vriendschap: "Kriebels in de buik en elkaar willen horen"

Voor de bewoners betekent vriendschap in de eerste plaats *"samen leuke dingen doen"*, zoals biljarten, naar filmpjes kijken of gaan zwemmen. De koppels gaven oprechte en herkenbare beschrijvingen van verliefdheid: *"Onze ogen begonnen te glinsteren toen we het erover hadden,"* zei Jana stralend. Kevin vulde aan: *"Mijn hart bonkt snel als ik Steffi zie. Liefde op het eerste gezicht!"*

De bewoners tonen een sterke behoefte aan verbinding, en voelen zich veilig bij hun partners. Toch worden relaties ook beïnvloed door de context van het dagcentrum, waar er regels gelden rond fysieke nabijheid. Zo gaf Eva aan: *"Tijdens het werk mogen ze geen koppeltje zijn, maar tijdens pauzes of dates is er ruimte voor affectie."*

Grenzen en respect: "Als iemand roept, ga ik weg"

Bewoners hebben een duidelijk gevoel voor wat hun persoonlijke grenzen zijn. Jana stelde: *"Als iemand iets doet dat ik niet fijn vind, is dat mijn grens."* Zowel zij als Matthi reageren met terugtrekking of boosheid als iemand te dichtbij komt. Steffi benoemde: *"Alleen Kevin, de verzorgers of de mensen van de massage mogen mij aanraken."*

Kevin, die een verleden van seksueel misbruik kent, vertelde emotioneel: *"Ik wil niet dat iemand tussen mijn benen komt."* Hij maakt zijn grenzen heel duidelijk zichtbaar: *"Ik toon mijn hand: STOP!"*

Eva, als begeleidster, onderstreepte het belang van observeren en individueel afstemmen: *"Sommigen uiten zich extreem emotioneel, anderen trekken zich terug. Het is telkens zoeken naar de juiste aanpak."*

Omgaan met moeilijkheden: "Soms loopt het uit de hand"

De begeleiding speelt een belangrijke rol in het ondersteunen van bewoners bij emotionele situaties. Eva beschreef hoe bij moeilijke momenten individuele gesprekken worden gevoerd: *"Als het niet goed loopt, nemen we bewoners apart. Ook de bewonersvergadering is een krachtig instrument om samen thema's te bespreken."*

Soms is herhaling en consistentie nodig. *"Kevin heeft moeite met afspraken, afhankelijk van hoe hij zich voelt die dag,"* aldus Eva. Ook Matthi heeft tijd nodig om te bekomen van conflicten: *"Hij kan drie dagen zwijgen nadat hij is aangesproken."*

De begeleiding grijpt in waar nodig, maar steeds met empathie en context: *"Bij grensoverschrijdend gedrag gaan we eerst in gesprek, helpt dat niet, dan worden de koppels tijdelijk uit elkaar gehaald."*

Seksualiteit en communicatie: "We luisteren naar elkaar"

Binnen de groep leeft er openheid rond seksualiteit, maar ook spanning en verwarring. Eva gaf aan dat vragen als *"Mag ik later samenwonen?"*, *"Wat mag waar?"* vaak voorkomen. Voor sommige bewoners, zoals Steffi en Kevin, is er nood aan duidelijke afspraken rond intimiteit: *"Steffi wil geen penetratie, Kevin wel. We gaan daarover in gesprek, want respect is essentieel."*

Eva benadrukt het belang van gepaste ondersteuning, ook via materiaal zoals de sekskoffer, het programma 'seks@relaties.com', en 'Ik en de ander'. Toch blijft het betrekken van het netwerk niet evident: *"Sommige familieleden zitten nog vast in taboes. We organiseren dan gesprekken om iedereen op dezelfde lijn te krijgen."*

Het vlaggensysteem: veel potentieel, maar nog onbekend

Hoewel het vlaggensysteem van Sensoa eerder aan bod kwam binnen de organisatie, is het vandaag bij de meeste begeleiders én bewoners onbekend. Eva gaf aan: *"Er werd ooit een vorming over gegeven, maar dat is verwaterd. Veel personeel is ondertussen nieuw."* Toch ziet zij veel potentieel: *"Het is visueel en duidelijk. Dat kan helpen voor bewoners die moeite hebben met verbale communicatie."*

De bewoners staan er open voor. Jana zei enthousiast: *"Ik wil weten wat de kleuren betekenen."* Ook Kevin en Steffi keken uit naar een speelse manier om hiermee kennis te maken.

Persoonlijk besluit van deze interviews: nood aan communicatie, afstemming en visuele ondersteuning

De gesprekken maken duidelijk dat bewoners zich goed kunnen uitdrukken over liefde, vriendschap en grenzen, zolang er voldoende veiligheid en ondersteuning is. Begeleiders zoals Eva spelen hierin een onmisbare rol, door signalen op te vangen en situaties te kaderen.

Er is een duidelijke nood aan herhaling, visuele hulpmiddelen en een warme, betrokken aanpak. Het vlaggensysteem kan hierin een waardevolle ondersteuning zijn, mits grondige introductie en aanpassing aan het tempo van de bewoners. Zoals Eva afsluit: *"Het gaat erom dat iedereen zich gehoord en gerespecteerd voelt."*

2.2 Gluren over de muren, als voorbereiding op mijn implementatie binnen het dagcentrum.

Na het verkennen van de theorie en het analyseren van de informatie die ik kreeg van de bewoners en begeleiding van de voorziening Schoonderhage, vond ik het belangrijk om ook inspiratie op te doen bij andere organisaties. Hoe gaan zij om met het thema seksualiteit en grenzen bij personen met een verstandelijke beperking? En op welke manier zetten zij het vlaggensysteem in als ondersteuning binnen hun werking?

Met die vragen in het achterhoofd, ging ik in gesprek met enkele voorzieningen die hierin al stappen hebben gezet. De inzichten en ervaringen die zij met mij deelden, vormden een waardevolle aanvulling op mijn eigen onderzoek en hielpen me om met een bredere blik naar mogelijke implementatie binnen Schoonderhage te kijken.

Het vlaggensysteem die Sensoa ontwikkelde en het aangepaste pakket "Buiten de Lijnen" is een waardevolle toevoeging voor professionals die werken met personen met een verstandelijke

beperking. Het biedt concrete handvatten voor het inschatten en reageren op seksueel gedrag in een pedagogische context. Wat hierbij vooral opvalt, is de focus op preventie en de nadruk op zorgvuldige en weloverwogen reacties, aangepast aan de specifieke situatie en het ontwikkelingsniveau van de persoon. Een artikel die ik hierover doornam, benadrukt het belang van een balans tussen het bieden van ruimte voor gezonde seksuele ontwikkeling en het voorkomen van grensoverschrijdend gedrag, vooral in zorginstellingen. Tevens wordt het belang benadrukt van het blijven ontwikkelen van zorgprofessionals, zodat zij de juiste kennis en handvaten hebben om op een gepaste manier te reageren op complex gedrag. Het gebruik van concrete werkmiddelen zoals het vlaggensysteem biedt niet alleen preventieve ondersteuning, maar stelt zorgverleners ook in staat om ethisch en weloverwogen te handelen in situaties die anders moeilijk te begrijpen of te hanteren zouden zijn (Gielen, 2019).

In het Limburgse internaat Leefhuis Connect wonen 65 jongeren met diverse achtergronden. Deze jongeren experimenteren met grenzen, ook op het gebied van relaties en seks, wat begrijpelijk is gezien hun leeftijd en verschillende opvoedingssituaties. Om met deze uitdagingen om te gaan, heeft het Leefhuis het vlaggensysteem geïntroduceerd, ontwikkeld door Sensoa, waarbij gedrag wordt beoordeeld op een schaal van groen tot zwart, afhankelijk van de ernst van de situatie. Het systeem maakt het mogelijk om objectief te reageren op grensoverschrijdend gedrag en biedt ruimte voor gesprekken met jongeren over seksualiteit en grenzen. Dit wordt aangevuld met groepsactiviteiten die de verbondenheid versterken en ruimte bieden voor dialoog.

Het Leefhuis benadrukt het belang van een uniforme aanpak, waarbij grenzen duidelijk zijn voor jongeren, maar ook voor de medewerkers, die zich niet steeds bewust zijn van hun eigen grenzen. Het internaat houdt eveneens rekening met de invloed van externe factoren zoals sexting en pornografie, die vaak buiten hun zicht plaatsvinden, maar waarvoor een open en ondersteunende aanpak wordt gehanteerd (Goris, 2024).

Het bevorderen van communicatie en bewustwording onder zowel jongeren als medewerkers is van cruciaal belang voor het realiseren van een veilige en ondersteunende leefomgeving. Een organisatie als Leefhuis Connect toont hierin een sterk besef van de invloed die externe factoren kunnen hebben op jongeren, en onderneemt gerichte preventieve acties om deze invloed te beperken. Door het combineren van groepsgerichte activiteiten met individuele begeleiding wordt er gewerkt aan het opbouwen van een hechte gemeenschap. Deze aanpak draagt bij aan de sociale en persoonlijke ontwikkeling van jongeren, doordat zij zich gesteund en verbonden voelen binnen een stabiele structuur. (Goris, 2024)

2.2.1 Ervaring implementatie vlaggensysteem.

Via Grensgewijs kwam ik op een artikel van het Centrum voor Integrale Jeugd- en Gezinszorg Sint-Jan Baptist te Gent. In oorsprong zijn ze gestart met het vlaggensysteem om de focus op grensoverschrijdend gedrag te leggen. Deze focus is momenteel voort gevloeid naar het aanleren van een gezonde benadering van intimiteit. . (Grenswijs, z.d.)

Deze organisatie heeft de implementatie van het Vlaggensysteem zorgvuldig en strategisch aangepakt door verschillende belangrijke stappen te doorlopen en deelt graag hun ervaringen met andere voorzieningen. (Grenswijs, z.d.)

Zo geven ze bijvoorbeeld aan dat organisaties die nog niet werken met het Vlaggensysteem, aangeraden worden om het systeem eerst goed te gaan onderzoeken binnen hun voorziening. Het is belangrijk om te kijken hoe het systeem kan worden afgestemd op de unieke behoeften van hun doelgroep. De organisatie benadrukt dat voor hun, de begeleiding van Sensoa een belangrijke rol speelde bij de succesvolle implementatie. Hierbij geven ze ook aan dat een goede opleiding omtrent het vlaggensysteem een vereiste blijkt voor een goede implementatie. Dit kan door middel van

workshops en opleidingssessies, het is belangrijk om nieuwe medewerkers de basiskennis bij te brengen omtrent het vlaggensysteem, zodat zij op dezelfde manier aan de slag gaan met de doelgroep. Het is belangrijk om aan ruimte te creëren waarin medewerkers casussen kunnen bespreken en reflecteren op de toepassing van het systeem. Dit zorgt voor afstemming en consistente toepassing binnen de organisatie. Hierbij denk ik bijvoorbeeld aan het inplannen van een vast moment binnen een maandelijkse teamvergadering. Volgens Grenswijs wordt de geslaagde implementatie van het vlaggensysteem gewijd aan de actieve betrokkenheid en de voortdurende reflectie van alle medewerkers. (Grenswijs, z.d.)

Cathy De Feyter is freelance vormingsmedewerker bij Sensoa en geeft training aan professionals over het Vlaggensysteem en Buiten de lijnen. Ze vertelt over haar ervaringen bij personen met een beperking op de website van Sensoa. Volgens mevrouw De Feyter biedt het Vlaggensysteem een belangrijke meerwaarde bij het omgaan met seksueel gedrag van personen met een beperking. Het helpt om discussies te openen en weg te blijven van emotionele overreacties, zoals het direct stoppen van ongewenst gedrag zonder te begrijpen of het echt grensoverschrijdend is. Bij deze doelgroep wordt soms onterecht elk seksueel gedrag als grensoverschrijdend beschouwd, zelfs als het leeftijdsadequaat is. Het Vlaggensysteem helpt begeleiders om dit gedrag correct in te schatten en biedt hen handvatten voor het begeleiden van personen naar 'groen' gedrag, wat passend is in binnen hun ontwikkeling. Het benadrukt het belang van het creëren van leerkansen, zodat personen kunnen experimenteren met seksualiteit en intimiteit op een veilige manier, zonder onterecht beperkingen op te leggen. Dit systeem helpt ook begeleiders en voorzieningen kritisch naar hun eigen handelen en beleid te kijken, zodat ze een balans kunnen vinden tussen bescherming en ontwikkeling. Het gebruik van het Vlaggensysteem en Buiten de lijnen helpt teams om een gezamenlijke visie te ontwikkelen en uniform te werken aan de begeleiding van seksuele ontwikkeling. (Getuigenis Over Het Vlaggensysteem Bij Jongeren Met Een Beperking, z.d.)

In het artikel "Getuigenis over het Vlaggensysteem bij jongeren met een beperking" worden zowel de meerwaarde als obstakels van het Vlaggensysteem besproken:

Wat betreft de meerwaarde wordt het Vlaggensysteem geprezen om zijn vermogen om begeleiders te helpen seksueel gedrag objectief te beoordelen, waardoor overreacties worden verminderd en grensoverschrijdend gedrag effectiever kan worden aangepakt. Daarnaast biedt het systeem de mogelijkheid om leerkansen te creëren door jongeren een veilige ruimte te bieden voor het verkennen van 'groen' gedrag, wat essentieel is voor hun seksuele ontwikkeling, groei en autonomie. Bovendien helpt het Vlaggensysteem teams om kritisch naar hun eigen beleid en gedrag van begeleiders te kijken, wat zorgt voor meer bewustzijn en betere ondersteuning voor jongeren zonder onterecht gedrag te minimaliseren. (Gielen & Sensoa, 2014)

Aan de andere kant worden ook enkele obstakels benoemd. Er is de tendens van overmatige controle en bescherming, wat de ontwikkelingskansen van jongeren kan beperken. Het Vlaggensysteem biedt echter een manier om deze balans beter te vinden. Daarnaast wordt er in sommige gevallen grensoverschrijdend gedrag pas als zodanig erkend wanneer het zich buiten de vertrouwde omgeving afspeelt, zoals in openbare plekken. Dit kan leiden tot inconsistente beoordelingen van gedrag. (Gielen & Sensoa, 2014)

Volgens een gesprek die ik had met Anjura Vandermarliere, heeft het vlaggensysteem een grote waarde binnen hun voorziening, om situaties objectief in te schatten en op basis daarvan gepaste reacties te bepalen. Dit maakt het voor hen mogelijk om achteraf een betere evaluatie en follow-up op te maken. Een uitdaging bij de implementatie is echter dat persoonlijke visies soms leiden tot onduidelijkheden in het toekennen van de vlaggenkleuren, waardoor er verschillende interpretaties kunnen ontstaan. Ook de specifieke behoeften van cliënten, zoals leeftijd of SEO, kunnen het moeilijk

maken om situaties goed in te schatten, wat de effectiviteit van het systeem kan beïnvloeden. Een regelmatige opfrissing van de vorming voor medewerkers is essentieel, omdat het vlaggensysteem anders onwennig kan zijn om toe te passen, vooral wanneer het niet regelmatig wordt besproken of geoefend. Het grootste praktische probleem volgens mevrouw Vabdermaliere is, dat het vlaggensysteem niet alleen bestaat uit het toekennen van een vlag, maar ook uit de noodzakelijke opvolging en verdere actie. Positief is dat het systeem heeft bijgedragen aan een meer gestructureerde en uniforme manier van communiceren over grenzen en veiligheid, waardoor medewerkers beter in staat zijn om situaties met cliënten objectief en transparant te bespreken. Dit heeft ook geholpen bij het verbeteren van de interacties tussen medewerkers en cliënten. Vooral bij jongeren merken ze een verschil op, doordat ze nu gemakkelijker leren hoe ze hun grenzen kunnen aangeven en begrijpen. Het vlaggensysteem heeft bijgedragen aan het vergroten van het zelfvertrouwen van cliënten, vooral in het herkennen van risico's en het aangeven van hun wensen. Er blijven echter nog uitdagingen, vooral bij jongeren met specifieke gedragsproblemen merken ze deze op. Dit vraagt om voortdurende afstemming en ervaring deling binnen de organisatie om het systeem nog effectiever te maken. (Anjura Vandermarliere, persoonlijke communicatie, 21 februari 2025)

Ik had eveneens een gesprek met Truus Proost (vormingsconsulente ADITTI) betreffende het vlaggensysteem. Volgens Truus biedt het systeem voordelen, zoals verbeterde communicatie en een objectieve beoordeling van gedrag, wat helpt bij het respecteren van grenzen en veiligheid. Het zorgt ervoor dat begeleiders gedrag kunnen inschatten zonder vooroordelen, rekening houdend met het ontwikkelingsniveau van de bewoners. Het versterkt ook de autonomie van de bewoners door hen te leren hun grenzen aan te geven. (Truus Proost, persoonlijke communicatie, 10 maart 2025)

Er zijn echter ook uitdagingen. Het systeem wordt vaak te theoretisch toegepast volgens mevrouw Proost en moet meer afgestemd worden op de doelgroep. Dit kan bijvoorbeeld door visueel materiaal te gebruiken. Bewoners geven volgens Truus soms sociaal wenselijke antwoorden om de begeleider niet te kwetsen, wat de beoordeling ook kan bemoeilijken. Daarnaast is het moeilijk voor bewoners met een verstandelijke beperking om alle criteria te begrijpen. Mevrouw Proost gaf mij de tip om alleen met de eerste 3 criteria te werken, namelijk toestemming, gelijkwaardigheid en vrijwilligheid ze noemde deze TGV,. Ze merkte op dat deze 3 criteria voor de bewoners vaak wel begrepen wordt tijdens vormingen, maar dat het in de praktijk toe te passen, vaak moeilijk blijft, hierbij gaf ze mee dat herhaling aanbieden belangrijk is hierin. (Truus Proost, persoonlijke communicatie, 10 maart 2025)

Mevrouw Proost benadrukte dat het vlaggensysteem te vaak wordt ingezet voor indien er reeds grensoverschrijdend gedrag werd vastgesteld. Ze geeft hierbij aan dat het enorm belangrijk is om goede, groene situaties te erkennen en te bekrachtigen. Begeleiders moeten hierbij steeds het goede voorbeeld geven, omdat inconsistente gedragingen verwarring kunnen veroorzaken. Conclusie volgens mevrouw Proost is dat het vlaggensysteem een waardevolle ondersteuning biedt aan de ondersteuning van personen met een verstandelijke beperking. Het vraagt echter om praktische aanpassingen en herhaling om effectief te zijn. (Truus Proost, persoonlijke communicatie, 10 maart 2025)

Persoonlijk besluit:

Het traject rond het Vlaggensysteem heeft mij niet alleen inhoudelijk verrijkt, maar ook op persoonlijk vlak sterk beïnvloed. Wat begon als een onderzoeksopdracht, groeide uit tot een diepgaande reflectie over hoe we als begeleiding omgaan met seksualiteit binnen de zorg voor personen met een beperking. Eén ding werd al snel duidelijk: dit thema vraagt om openheid, nuance en voortdurende dialoog.

Voor mij werd het dan ook essentieel om meningen en ervaringen van anderen te leren kennen. De gesprekken met Truus Proost van Aditi en Anjura Vandermarliere van INOA waren hierin voor mij bijzonder waardevol. Hun inzichten leerden me dat het Vlaggensysteem veel meer is dan een evaluatiekader, het is een groeikans voor zowel begeleiders als cliënten. Ze brachten onder woorden waar ik zelf naar op zoek was: hoe je vanuit respect en erkenning voor seksualiteit ook echt het verschil kan maken in de dagelijkse werking met personen met een beperking.

Wat me zeker blijft uit deze gesprekken, is dat het systeem pas écht werkt als het afgestemd is op de doelgroep, gedragen wordt door het hele team en actief ingezet wordt. Het mag niet alleen ingezet worden als er iets misloopt. Het moet juist ook een systeem zijn, dat ingezet wordt om gezonde situaties te herkennen en te versterken. Dat vraagt moed, maar vooral ook durven samenwerken. Begrippen als toestemming, gelijkwaardigheid en vrijwilligheid, TGV zoals Truus het mooi samenvatte zijn hierbij geen einddoelen, maar vertrekpunten voor échte verbinding.

De getuigenissen van andere organisaties, zoals Sint-Jan-Baptist, lieten me zien hoe belangrijk het is om ruimte te creëren voor casusbesprekingen, opleiding en voortdurende reflectie. Het sterkte me in mijn overtuiging dat een succesvolle implementatie niet in de eerste plaats afhangt van het systeem zelf, maar van de mensen die ermee werken. We moeten onze persoonlijke overtuigingen blijven bevragen, elkaars perspectieven blijven horen, en leren van wat elders wel of niet werkt.

Door al deze gesprekken en inzichten voel ik me als toekomstige begeleider gegroeid, in het erkennen van de complexiteit van seksualiteit in de zorg. Ik voel me een stuk beter uitgerust om hier op een open, respectvolle en bewuste manier mee om te gaan. Deze ervaring neem ik mee in mijn verdere loopbaan, zeker niet als afgerond hoofdstuk, maar als een uitnodiging tot levenslang leren, afstemmen en blijven zoeken naar hoe we mensen in hun volledige mens-zijn kunnen ondersteunen.

2.3 Rol van de begeleider

In de verdere uitwerking van mijn project vond ik het enorm belangrijk om ook stil te staan bij de plaats die ik als begeleider kan innemen binnen dit thema. De manier waarop we als begeleider omgaan met seksualiteit en grenzen bij personen met een beperking, verdient extra aandacht en reflectie.

Binnen mijn onderzoek naar de aanpak van seksueel geladen situaties binnen een zorg- en begeleidingsrelatie voor personen met een verstandelijke beperking, blijkt dat de rol van normen, waarden en persoonlijke attitudes van begeleiders een cruciale factor speelt. Deze vormen het fundament van de manier waarop begeleiders omgaan met de seksualiteit en intimiteit van de personen die zij ondersteunen. Het is dan ook essentieel dat begeleiders zich bewust zijn van hun eigen waarden en normen en erkennen dat deze niet altijd overeenkomen met de waarden van de personen met wie zij werken. (Aga & Enzlin, z.d.)

Aga & Enzlin (z.d.) geven aan dat het bespreken van seksualiteit binnen zorg- en begeleidingsrelaties niet alleen moet draaien om het behandelen van feiten of het oplossen van probleemgedrag, maar vooral om het zorgvuldig en respectvol begeleiden van cliënten in het ontwikkelen van hun seksuele identiteit en het begrijpen van hun grenzen. Dit kan alleen gebeuren wanneer begeleiders in staat zijn om hun persoonlijke normen en waarden over seksualiteit te erkennen en te onderzoeken. De persoonlijke opvattingen die een begeleider heeft over seksualiteit, intimiteit en grenzen, beïnvloeden namelijk sterk de manier waarop zij reageren op seksuele vragen of gedragingen van hun cliënten.

Uit het onderzoek blijkt dat begeleiders vaak onbewust hun eigen waarden en normen doordrukken op hun cliënten, wat kan resulteren in een inconsistente benadering van seksualiteit. Dit komt doordat de waarden van begeleiders vaak impliciet worden overgedragen en niet altijd in lijn zijn met de behoeften, wensen of rechten van de cliënt met een verstandelijke beperking. Zo kunnen sommige begeleiders seksualiteit en intimiteit beschouwen als een belangrijk en legitiem onderdeel van het leven van de cliënt en dit actief ondersteunen, terwijl anderen terughoudender zijn en vinden dat zij zich niet moeten bemoeien met deze aspecten van het leven van hun cliënten.

Het is van essentieel belang dat begeleiders zich bewust worden van hun persoonlijke opvattingen over seksualiteit, zodat zij deze op een professionele en reflectieve manier kunnen integreren in hun begeleiding. Dit kan in sommige gevallen betekenen dat begeleiders binnen hun team met elkaar in gesprek moeten gaan over de waarden die zij hanteren en de impact hiervan op de ondersteuning die zij bieden.

Het onderzoek benadrukt de spanningen die bestaan tussen twee belangrijke benaderingen in de omgang met seksualiteit bij mensen met een verstandelijke beperking: bescherming versus normalisatie. Begeleiders staan vaak voor de uitdaging om een evenwicht te vinden tussen het beschermen van de cliënt tegen risico's van seksueel grensoverschrijdend gedrag en het erkennen van het recht van de cliënt op een eigen seksuele identiteit en ervaringen. Deze spanningen kunnen worden versterkt door een verschil tussen de persoonlijke visie van de begeleider op seksualiteit en intimiteit, en de werkelijkheid die zij in de praktijk tegenkomen.

Daarom is het van belang dat begeleiders zich niet alleen bewust zijn van de noodzaak om te beschermen, maar ook het belang van normalisatie erkennen. Dit houdt in dat seksualiteit, mits goed begeleid, als een normaal en gezond aspect van het leven wordt beschouwd, waarmee mensen met een verstandelijke beperking in hun recht worden gesteld om hun seksuele gevoelens te ervaren, te uiten en respectvol om te gaan met hun eigen grenzen en die van anderen.

De uitkomsten van dit onderzoek benadrukken ook de rol van het zorgteam in het creëren van een open en veilige omgeving voor het bespreken van seksualiteit. Dit wordt ondersteund door de bevindingen van eerdere onderzoeken, waarin werd gesteld dat communicatie binnen het team essentieel is voor het ontwikkelen van een coherente en verantwoorde aanpak van seksualiteit in zorginstellingen. Begeleiders moeten hun persoonlijke opvattingen niet alleen met zichzelf, maar ook met collega's bespreken, zodat er een gezamenlijke visie ontstaat die handvaten biedt voor de praktische ondersteuning van cliënten.

Dit sluit aan bij de noodzaak voor beleid en duidelijke richtlijnen in zorginstellingen. Het onderzoek wijst erop dat in veel instellingen weliswaar regels en beleid bestaan met betrekking tot seksualiteit, maar dat deze vaak op papier staan en in de praktijk onvoldoende concreet of effectief worden toegepast. Het pleidooi wordt dan ook gedaan voor een praktisch beleid dat duidelijk en transparant is, waarbij de rol van seksualiteit binnen de dagelijkse zorg en begeleiding een vaste plek krijgt.

Naast het beschermen van cliënten tegen seksueel grensoverschrijdend gedrag en het respecteren van grenzen, wordt ook het belang van het zogenaamde 'discourse of pleasure' benadrukt. Dit verwijst naar het open gesprek over plezier, verlangen en seksuele beleving als belangrijke en positieve aspecten van seksualiteit. Het vermijden van dit onderwerp, of het verzwijgen ervan, kan een negatieve invloed hebben op de beleving van seksualiteit bij mensen met een verstandelijke beperking. Het zou hen kunnen uitsluiten van een gezonde seksuele identiteit, waarbij ze vaak het gevoel krijgen dat ze buiten de norm vallen, of zelfs dat hun verlangens en seksuele gevoelens onterecht genegeerd worden.

Daarom moeten begeleiders niet alleen de veiligheid en de grenzen van hun cliënten bewaken, maar hen ook ondersteunen in het ervaren van plezier, intimiteit en seksuele zelfbeschikking. Dit betekent dat begeleiders niet moeten terugschrikken voor gesprekken over seksuele verlangens en gevoelens, maar juist deze gesprekken moeten aangaan om een bredere en inclusievere visie op seksualiteit te ontwikkelen. Deze hierboven geschreven waardevolle informatie vatte ik samen uit het onderzoek van Aga & Enzlin (z.d.).

Een organisatie die begeleiding biedt bij het bieden van goede ondersteuning op het gebied van seksualiteit en relaties is Aditi. Aditi speelt een belangrijke rol in het ondersteunen van personen met een verstandelijke beperking, evenals hun ouders en begeleiders, bij het bevorderen van gezonde seksualiteit en relaties. Ze dragen bij aan de erkenning van het recht op seksualiteit door bewustwording te vergroten en taboes te doorbreken. Aditi biedt informatie, advies en consultaties, waarbij de persoonlijke beleving van de cliënt centraal staat. Dit gebeurt met respect voor de autonomie en privacy van de persoon, en tegelijkertijd worden ook ouders en begeleiders ondersteund in hun rol. Daarnaast richt Aditi zich op het voorkomen van seksueel grensoverschrijdend gedrag en bevordert het algemene welzijn van de cliënt, met aandacht voor gezondheid en psychisch welbevinden. Aditi ondersteunt tevens organisaties in het ontwikkelen van beleid en visie rondom seksualiteit en relaties, zodat het recht op seksualiteit voor mensen met een verstandelijke beperking wordt erkend en gerespecteerd. (Vzw A., z.d.)

We moeten steeds alert blijven voor onze beeldvorming als begeleider naar personen met een verstandelijke beperking. Ons beeld wordt gevormd door eigen ervaringen, objectieve kennis en subjectieve gevoelens. Op basis van dit persoonlijk beeld ontwikkelt men een waardeoordeel, dit kan binnen dit thema bijvoorbeeld zijn dat een begeleider het oordeel heeft dat een persoon met een verstandelijke beperking geen seksuele gevoelens kan bezitten. Het gevaar hierin zit hem in het feit dat zo een waardeoordeel kan overgaan in stereotiepe gedachten, bijvoorbeeld binnen onze leefgroep hebben de bewoners geen nood aan seksuele voorlichting. Wanneer begeleiding of ouders onbewust gaat denken dat de bewoners geen gezonde relatie kan aangaan of geen interesse hebben in seksualiteit kan dit leiden naar het aanpassen van de ondersteuning naar de bewoners. Dit kan zich

bijvoorbeeld gaan uiten door het gesprek omtrent dit thema uit de weg te gaan, het beperken van kansen voor sociale interactie of het niet aanleren van gezonde grenzen. Door deze manier van handelen kan het gedrag van de bewoner in overeenstemming komen met de verwachtingen van de begeleider. Deze manier van handelen wordt selffulfilling prophecy genoemd. Daarom is het enorm belangrijk om als begeleider je eigen overtuigingen en vooroordelen over seksualiteit en relaties op regelmatige tijdstippen te evalueren, een open houding aan te nemen en de bewoner actief te gaan ondersteunen in het ontdekken en ontwikkelen van sociale en seksuele vaardigheden. (Vanmarcke V., 2019)

Ook de media blijkt een belangrijk aandeel te hebben in het ontwikkelen van een juiste beeldvorming. Uit onderzoek blijkt dat bepaalde groepen negatief of stereotiep in de media naar voren worden geschoven. Media kan ervoor zorgen dat personen met een verstandelijke beperking de juiste informatie kunnen krijgen en dit op hun ontwikkelingsniveau, dit kan hen helpen om antwoord te krijgen op hun vragen op een begrijpelijke manier. Door positieve voorbeelden aan te bieden krijgt deze doelgroep een correct beeld om hoe ze relaties kunnen aangaan op een respectvolle manier en leren hun eigen grenzen te kennen en aan te geven. Media kan eveneens helpen om binnen seksuele voorlichting te gebruiken tussen begeleider of ouder en de persoon met een verstandelijke beperking. Deze 1 op 1 begeleiding kan zorgen voor een open gesprek binnen een warme en veilige omgeving. Enkele waardevolle informatie binnen media waar ik aan denk is de film “hasta la vista” en “down the road”. (Vanmarcke V., 2019)

“Hasta la vista” is een Belgische film die gaat over 3 personen met een verstandelijke beperking die zoekend zijn binnen hun seksualiteit. Deze film kan een start bieden binnen de begeleiding van personen met een beperking om onderwerpen seksualiteit, grenzen en zelfontdekking makkelijker bespreekbaar te maken. (Cinemazine, 2021)

“Down the road” is een Vlaams programma die uitgezonden werd op tv, het betreft een groep personen met een verstandelijke beperking die op reis gaan en hierbij hun grenzen leren verleggen. Het kan de start zijn van een gesprek om met een groep in gesprek te gaan omtrent zelfstandigheid en keuzes leren maken. De beide programma’s bieden herkenbare verhalen die er kunnen bijdragen dat onderwerpen begrijpelijker gemaakt worden. Doordat de doelgroep zich herkent in situaties, kan het ervoor zorgen dat onderwerpen toegankelijker worden en het gesprek vlotter kan gestart worden. (VRT MAX, z.d.)

Media kan zeker een krachtig hulpmiddel zijn, maar het blijft belangrijk dat begeleiders de inhoud zorgvuldig selecteren en bespreken, rekening houdend met het niveau van begrip en de behoeften van de cliënt. Bovendien moet de begeleiding actief betrokken zijn bij het uitleggen van de inhoud en het beantwoorden van vragen die kunnen ontstaan. (Vanmarcke V., 2019)

Volgens Vanmarcke V. (2019) is het essentieel dat begeleiders zich bewust zijn van hun eigen normen en waarden, als het gaat omtrent thema’s zoals seksualiteit en grenzen bij personen met een verstandelijke beperking. De persoonlijke opvattingen beïnvloeden de manier waarop begeleiders omgaan met seksualiteit en intieme relaties en kunnen leiden tot onbewuste projectie op de cliënten. Een juiste benadering van seksualiteit vereist dat begeleiders in staat zijn om deze projecties te erkennen en bewust om te gaan met de balans tussen bescherming en het normaliseren van seksuele ervaringen. Het is daarnaast van groot belang dat begeleiders regelmatig met elkaar blijven overleggen over hun aanpak. Zo kan er binnen het team een gedeeld begrip en een eenduidige werkwijze ontstaan, wat bijdraagt aan een veilige en ondersteunende omgeving voor de cliënten. Dit kan alleen worden gerealiseerd wanneer beleid, communicatie en een open houding richting seksualiteit als een recht, met respect voor grenzen, binnen de zorginstelling wordt geïntegreerd.

[Persoonlijk besluit:](#)

Hieruit blijkt nogmaals het belang van zelfbewustzijn binnen mijn rol als begeleider. De manier waarop ik kijk naar seksualiteit, relaties en grenzen, wordt mede gevormd door mijn eigen normen, waarden en ervaringen. Ik besef nu nog meer hoe cruciaal het is om deze persoonlijke overtuigingen regelmatig onder de loep te nemen, zodat ik ze niet onbewust projecteer op de cliënten die ik begeleid. Alleen zo kan ik écht ruimte bieden aan hun eigen seksuele ontwikkeling, op een manier die aansluit bij hun noden en rechten. Voor de toekomst vind ik het belangrijk om actief bij te dragen aan een open teamcultuur waarin seksualiteit bespreekbaar is, zowel tussen collega's als met de cliënten. Het creëren van zo'n veilige omgeving kan alleen wanneer wij als begeleiders onderling in dialoog gaan over onze opvattingen, dilemma's durven delen en streven naar een gezamenlijke visie. Daarnaast besef ik dat seksuele gezondheid en zelfontplooiing niet vanzelfsprekend zijn binnen de zorg. Als begeleider wil ik mee verantwoordelijkheid nemen in het doorbreken van taboes, het bespreekbaar maken van verlangens én grenzen, en vooral het erkennen van het recht op seksualiteit voor iedereen. Dit vraagt om voortdurende vorming, reflectie en het benutten van hulpmiddelen zoals het vlaggensysteem, mediafragmenten of externe ondersteuning (zoals bijvoorbeeld Aditi of Sensoa).

Algemeen besluit:

Door in gesprek te gaan met bewoners, begeleiders en externe organisaties kreeg ik niet alleen een bredere kijk op hoe seksualiteit en grenzen beleefd worden, maar ook op de uitdagingen en noden die er leven binnen de voorziening. Wat mij vooral is bijgebleven, is hoe waardevol het is om écht te luisteren zonder oordeel. Elke persoon zowel bewoner als begeleider, bracht unieke inzichten aan, die ik nooit uit literatuur alleen had kunnen halen.

Ik heb geleerd dat er nog veel onzekerheid en terughoudendheid is om seksualiteit bespreekbaar te maken, zowel bij bewoners als bij het team. Tegelijk is er ook een grote openheid en bereidheid om ermee aan de slag te gaan, als de juiste tools en ondersteuning worden aangereikt. Dit geeft mij motivatie en richting om het vlaggensysteem op een laagdrempelige, visuele en veilige manier te vertalen naar de praktijk.

Wat ik vooral meeneem, is dat ik mijn project niet enkel vóór de bewoners uitwerk, maar vooral samen mét hen. Hun ervaringen, vragen en bezorgdheden vormen het vertrekpunt van alles wat ik ontwikkel.

Ik wil iets creëren dat écht op maat is: begrijpelijk, herkenbaar en bruikbaar in hun dagelijkse leven. Geen tijdelijke oplossing, maar een tool die ook in de toekomst kan ingezet worden door henzelf én de begeleiding. Een hulpmiddel dat bijdraagt aan meer zelfvertrouwen, open communicatie en respectvolle relaties.

3. Implementatie van mijn project binnen de voorziening Schoonderhage VZW (dagcentrum Muylem)

Binnen dit hoofdstuk beschrijf ik hoe ik de implementatie van het vlaggensysteem binnen het dagcentrum voor personen met een verstandelijke beperking heb aangepakt. Het dagcentrum waarbinnen ik dit uitgevoerd heb, maakt deel uit van de voorziening Schoonderhage VZW.

Mijn intentie was om het vlaggensysteem op een weloverwogen manier te introduceren, met als doel zowel de begeleiders als de bewoners te versterken in hun kennis en vaardigheden. Het uitgangspunt hierbij was een duurzame en bruikbare integratie van het systeem in de dagelijkse praktijk. De invoering gebeurde stapsgewijs: van informatieve gesprekken en bewustwording, tot gerichte vormingssessies en het ontwikkelen van ondersteunend materiaal. Dit materiaal werd op maat gemaakt om de betrokkenen blijvend te begeleiden bij het toepassen van het vlaggensysteem. In dit hoofdstuk geef ik een samenvatting van de ondernomen acties en bespreek ik de gebruikte methodieken.

3.1 Vorming voor de begeleiding

Op basis van de informatie die ik verwerkte vanuit de literatuurstudie en de gesprekken met de voorziening heb ik een PowerPointpresentatie ontwikkeld voor de begeleiding. Deze vorming was gericht op het uitleggen van de theoretische basis van het vlaggensysteem, evenals het praktisch toepassen ervan in de dagelijkse zorg voor de bewoners, en het bespreken van de knelpunten.

De presentatie behandelde de volgende onderwerpen:

- Wat is het vlaggensysteem en waarom is het relevant voor personen met een verstandelijke beperking?
- De kleuren van het vlaggensysteem en de bijbehorende criteria voor gedrag (groen, geel, rood en zwart).
- De rol van de begeleiding in het herkennen en ondersteunen van de bewoners in het gebruik van het systeem.
- Voorbeelden van hoe het systeem kan worden toegepast in verschillende situaties binnen het dagcentrum.

Naast deze presentatie maakte ik eveneens tijd om praktische scenario's en casussen te bespreken samen met het team. De begeleiding kreeg de kans om hierbij zelf de kleuren van het vlaggensysteem toe te passen per casus, we bekeken op dat moment ook waarom de keuze naar die bepaalde kleur ging. Daarna keken we per casus hoe zij als begeleiding, hierbij het beste konden reageren op het gedrag van de bewoners.

3.2 Vorming voor de bewoners

Vervolgens heb ik een praktische vorming voor de bewoners georganiseerd. Het doel van deze vorming was om hen op een toegankelijke manier kennis te laten maken met het vlaggensysteem. De nadruk lag hierbij op het begrijpen van het concept van grenzen en hoe dit systeem hen kan helpen om goed gedrag te herkennen en te bevorderen.

De vorming was gebaseerd op de volgende onderdelen:

- Uitleg van de kleuren van het vlaggensysteem: groen voor gewenst gedrag en rood voor onacceptabel gedrag, ik koos bewust voor het integreren van deze 2 kleuren en niet de 4 kleuren. Dit besluit nam ik na een gesprek met Truus Proost van Aditti, zij gaf aan dat deze 4 kleuren onderscheiden voor de bewoners vaak te moeilijk zou kunnen zijn. Ik nam deze waardevolle tip mee naar mijn implementatie.
- Het bespreken van specifieke criteria die bewoners konden gebruiken om hun gedrag te beoordelen en hoe ze hierin zelf actief konden zijn. Ik maakte hierbij gebruik van een balspel om de verschillende criteria op een spelende manier aan te leren. Op die manier konden de bewoners de begrippen leren, maar ze konden ook ervaren wat het met iemand doet, als iemand bijvoorbeeld geen rekening houdt met het begrip “toestemming”.
- Rollenspellen en casussen waarin bewoners samen met de begeleiding konden oefenen met het toepassen van het vlaggensysteem. Dit zorgde voor een interactieve leerervaring, waarbij bewoners het verschil tussen goed en niet-acceptabel gedrag konden ervaren.
- Het geven van concrete voorbeelden en het gezamenlijk bespreken van reacties op gedrag, zodat bewoners zelf konden nadenken over mogelijke reacties in verschillende situaties.

3.3 Ontwikkeling van ondersteunende materialen

Om de implementatie van het vlaggensysteem verder te ondersteunen, heb ik twee belangrijke materialen ontwikkeld: een kaartenspel en een verhaal die op een speelse manier de bewoners laat kennismaken met de kleuren van het vlaggensysteem.

3.3.1 Het verhaal

Om dit thema op een laagdrempelige en speelse manier te introduceren bij de bewoners, schreef ik een kort verhaal over twee personages: Groentje en Roodje. In het verhaal trekken ze samen naar zee. Dit is volgens mij een herkenbare en fijne situatie voor veel bewoners. Tijdens hun uitstap beleven ze allerlei momenten: sommige zijn gezellig en respectvol (groen gedrag), andere zijn ongemakkelijk of niet oké (rood gedrag).

Het verhaal vormt een luchtige, maar doordachte introductie op het vlaggensysteem. Doorheen de situaties die Groentje en Roodje meemaken, worden bewoners uitgenodigd om mee te denken: *Wat gebeurt hier? Vind ik dit fijn? Hoe zou ik in deze situatie handelen, en welke vlagkleur is hierop van toepassing?* Het zet aan tot nadenken over gedrag, roept herkenning op, en stimuleert de bewoners om hun mening te delen.

Naast het stimuleren van communicatie, wil het verhaal ook leren aanmoedigen. Bewoners ontdekken dat gedrag, of het nu groen, geel, rood of zwart is, altijd iets is waaruit je kan leren. Dit leerproces betreft zowel over jezelf als over de ander. Dat maakt het verhaal niet alleen leuk om te volgen, maar ook waardevol om op terug te komen in latere gesprekken of oefeningen.

Dit verhaal ontwikkelde ik als een toegankelijke starter om het vlaggensysteem op een laagdrempelige manier bespreekbaar te maken binnen het dagcentrum. Het is bedoeld als uitnodiging om het gesprek te openen, de drempel rond het thema te verlagen en een veilige sfeer te creëren waarin begeleiding en bewoners samen kunnen reflecteren, leren en in dialoog gaan over grenzen en seksualiteit. Het combineert herkenbaarheid met een positieve insteek, waardoor het thema op een natuurlijke manier deel kan worden van de dagelijkse praktijk.

(Als ik jullie nieuwsgierigheid opgewekt heb omtrent dit verhaal, kan je dit verhaal terugvinden in de bijlagen.)

3.3.2 Het kaartenspel

Ik vond dit een mooie kans om zelf een spel te ontwikkelen dat gebaseerd is op casussen die herkenbaar zijn voor de bewoners van Schoonderhage. Het idee van een spel was om het vlaggensysteem op een speelse, maar tegelijk diepgaande manier te laten verkennen en bespreekbaar te maken. Het is hierbij de bedoeling een bredere blik te hanteren dan zich enkel te richten op educatie, maar zeker ook in te zetten op verbinding.

Mijn spel bestaat uit twee soorten kaarten, en natuurlijk ook de 4 kleuren van het vlaggensysteem: casuskaarten en praatkaarten.

De casuskaarten bevatten herkenbare situaties die binnen het dagcentrum of de woonomgeving kunnen voorkomen. Begeleiders en bewoners lezen samen een casus en gaan met elkaar in gesprek: Welke kleur vlag hoort hierbij? Waarom precies die kleur? En hoe kunnen we hierop reageren, dit zowel als begeleider als bewoner?

Een voorbeeld hiervan is bijvoorbeeld:

“Je staat samen met een andere bewoner in de winkel. Plots neemt die persoon jou stevig vast, zonder iets te zeggen.”

Wat voel je op dat moment?

Is dit een groene, gele of misschien zelfs rode of zwarte vlag?

Was er toestemming? Voelde het veilig en gelijkwaardig? En hoe zou je hierop reageren?

Naast de casussen zijn er ook praatkaarten, die bedoeld zijn om thema's zoals liefde, geweld, nabijheid en afstand, seksualiteit, ... open te trekken. Ze nodigen uit om stil te staan bij gevoelens: Wat voel je als iemand tegen je roept? Hoe voelt het om verliefd te zijn?

Een voorbeeld hiervan is:

“Wat betekent ‘afstand’ voor jou? Wanneer is iets te dichtbij?”

Dit opent de deur naar meer inzicht in persoonlijke grenzen én het respecteren van die van anderen.

Wat het spel volgens mij zo waardevol maakt, is dat het meer doet dan enkel kennis overdragen. Het versterkt de band tussen bewoners en begeleiders. Door samen in gesprek te gaan over soms delicate thema's, groeit er vertrouwen. De bewoner voelt: “Ik mag dit zeggen. Ook hierover kan ik bij jou terecht.” Die veilige ruimte is essentieel, niet alleen voor het aanleren van het vlaggensysteem, maar ook voor het algemeen welbevinden.

Het spel is dus meer dan een methodiek. Het is een middel tot dialoog, groei en verbinding. Ik ben trots dat ik dit spel zelf mocht ontwerpen, afgestemd op de leefwereld van de bewoners van Schoonderhage. Het is mijn manier om theorie tot leven te brengen, op een warme, menselijke en interactieve manier.



3.4 Evaluatie en feedback

Ik hecht hierbij veel belang aan evaluatie en feedback van de begeleiding en bewoners van het dagcentrum. Op die manier wil ik ontdekken hoe het vlaggensysteem in de praktijk wordt ervaren, zowel door begeleiding als bewoners. Door te luisteren naar hun meningen en ervaringen, krijg ik beter inzicht in wat de kwaliteiten waren binnen het dagcentrum, en waar de knelpunten zich nog bevinden. Dit helpt mij om het project verder te verfijnen en beter af te stemmen aan de behoeften van iedereen die ermee werkt. Op die manier kan het vlaggensysteem in de toekomst nog effectiever ingezet worden binnen Schoonderhage en andere voorzieningen. Deze feedback werd verwerkt binnen mijn eindconclusie.

3.5 Aanpassing in functie van de verkregen feedback uit het tussentijdse gesprek:

Tijdens de implementatie van het Vlaggensysteem binnen de voorziening heb ik er bewust voor gekozen om de bewoners en begeleiding eerst zelf aan de slag te laten gaan met het kaartenspel. Zo kregen zij de kans om het spel in de praktijk te ervaren en het vlaggensysteem te ontdekken in het dagcentrum. Na ongeveer een maand ging ik met hen in gesprek om samen te reflecteren op het proces. Tijdens dit feedbackmoment werden zowel de kwaliteiten als de knelpunten van de toepassing besproken. Op basis van deze inzichten kon ik gerichte aanpassingen doen om de implementatie verder te optimaliseren.

Het spel werd ervaren als een krachtig communicatiemiddel dat gesprekken over grenzen, seksualiteit en gedrag op gang bracht. Het bood bewoners een toegankelijke manier om hun gevoelens te uiten

en maakte deze thema's bespreekbaar in een veilige setting. De begeleiding ervaaarde het spel als laagdrempelig, visueel sterk en helpend in het stimuleren van open communicatie.

Uit de feedback kwam naar voren dat de focus van het spel en de vorming sterk lag op het communiceren zelf. Hoewel dit op zich een waardevol uitgangspunt was, merkte de begeleiding na verloop van tijd op dat de betrokkenheid van de bewoners afnam. Ze gaven aan dat het spel duidelijk sterke kwaliteiten heeft, maar dat het een meer actieve component mist. Door het spel dynamischer te maken, zou de aandacht en betrokkenheid van de bewoners beter behouden kunnen blijven. De begeleiding gaf ook aan dat de bewoners de criteria begrippen wel lijken te verstaan, maar dat het niet altijd makkelijk blijkt om deze begrippen toe te passen in de praktijk. Tenslotte gaf de begeleiding nog aan dat ze opmerken dat het gebruik maken van open vragen, voor de bewoners moeilijk blijkt te zijn. Ze opteren hier meer voor meerkeuzevragen. Deze constructieve feedback vormde voor mij een belangrijk vertrekpunt. Ze inspireerde me om het bestaande materiaal verder te ontwikkelen tot een krachtiger en actiever geheel, dat beter aansluit bij de leefwereld van de bewoners en tegelijk de begeleiding ondersteunt in hun rol.

Op basis van de feedback uit dit feedbackgesprek besloot ik het project verder uit te breiden, en inhoudelijk te verdiepen. Om de bewoners beter te ondersteunen bij het begrijpen en toepassen van de criteria, heb ik ervoor gekozen om themaweken uit te werken rond deze criteria. Elke week staat er één specifiek criteria centraal, waardoor de bewoners zich echt kunnen focussen op het begrijpen van dat ene woord en wat dit betekend in de praktijk. Dit biedt hen de ruimte om zich stap voor stap te verdiepen in één specifiek thema, wat het gemakkelijker kan maken om de kernbegrippen beter te begrijpen en toe te passen in hun dagelijkse leven.

Ik introduceerde ook een uitbreiding van het kaartenspel, aan de hand van een actief ganzenbord, dit is een spel dat veel bewoners al goed kennen, en daardoor vertrouwd kan aanvoelen voor hen. Hiermee is het niet alleen de bedoeling om voor plezier te zorgen en actieve deelname van de bewoners en begeleiding, maar het is eveneens de bedoeling dat ze op een spelende wijze kunnen bijleren. Hierbij nam ik de tip mee van de begeleiding, om open vragen te vermijden in het spel omdat moeilijk lijkt te zijn voor de bewoners. Met het ganzenbord wil ik op een speelse en toegankelijke manier de bewoners actief betrekken omtrent het thema grenzen, seksualiteit en grenzen.

Wat ik concreet uitwerkte:

1. Thematische weken

Ik ontwikkelde drie themaweken rond de begrippen *gelijkwaardigheid*, *toestemming* en *vrijwilligheid*. Elk thema werd uitgewerkt met laagdrempelige activiteiten, spelvormen, reflectiemomenten en groepsopdrachten.

Deze thematische aanpak biedt begeleiders een werkbaar kader en zorgt ervoor dat bewoners de begrippen op verschillende manieren kunnen verkennen. Voorbeelden zijn:

- Het spel "Gelijk of Niet?", waarbij bewoners situaties beoordelen op gelijkwaardigheid.
- De "Toestemmingsquiz", waarin het aanleren van dit begrip wordt gestimuleerd via meerkeuzevragen.
- Het rollenspel "Vrijwillig of Verplicht?", waarin bewoners oefenen met aangeven wat ze wel of niet willen.

2. Uitbreiding van het kaartenspel met een ganzenbordspel

Om het bestaande kaartenspel actiever en speelser te maken, ontwierp ik een ganzenbordvariant met

25 vakjes. Elk vakje is gekoppeld aan een vlagkleur en bevat een opdracht of vraag rond het thema grenzen, communicatie of seksualiteit.

Dit spel heb ik ontwikkeld aan de hand van de feedback die ik kreeg van de begeleiding.

De nieuwe versie van het spel heeft volgende sterktes:

- Versterkt het spelelement, wat helpt om de aandacht van bewoners vast te houden.
- Stimuleert actief denken, reageren en keuzes maken, aangepast aan het niveau van de doelgroep.
- Biedt herhaling van begrippen op een speelse, interactieve manier.
- Is flexibel inzetbaar, zowel individueel als in groep, afhankelijk van de behoeften van de bewoners.
- Het gebruik maken van meerkeuzeantwoorden, maakt het voor de bewoners makkelijker om gericht te antwoorden.



3. Praktische vertaalslag naar de leefwereld van bewoners

In elk onderdeel van deze uitbreiding werd rekening gehouden met de visuele, cognitieve en communicatieve behoeften van de doelgroep.

Er werd bewust gekozen voor pictogrammen, smileys, keuzekaarten en beweging om begrippen tastbaar te maken.

Ook werd een kookactiviteit toegevoegd, waarin bewoners op een concrete manier begrippen als gelijkwaardigheid, vrijwilligheid en toestemming ervaren.

Bij deze uitbreiding kon ik mijn creativiteit, empathie en aanpassingsvermogen volledig inzetten. Door goed te luisteren naar feedback en de noden van de doelgroep centraal te stellen, slaagde ik erin om inhoudelijke verdieping te koppelen aan concrete werkvormen.

Ik heb bewust gekozen voor tools en activiteiten die ook na afloop van mijn stage bruikbaar blijven, zodat de organisatie blijvend kan gebruik make van het vlaggensysteem in het dagcentrum.

Mijn doel was om een implementatie te realiseren die niet enkel tijdelijk effect heeft, maar structureel geïntegreerd kan worden in het dagelijkse leven van bewoners én het werk van begeleiders. Ik ben trots dat ik op deze manier kon bijdragen aan een veilige en respectvolle omgeving waarin bewoners leren omgaan met grenzen en seksualiteit.

Om de implementatie van het vlaggensysteem concreet vorm te geven, werkte ik een reeks ondersteunende materialen uit. Deze materialen, waaronder een PowerPointpresentatie voor begeleiding, een vormingsmoment voor bewoners, een kaartenspel, een verhaal over rood en groen gedrag, en casussen voor rollenspellen zijn opgenomen in de bijlagen (zie achteraan dit onderzoeksrapport). Ze dienen als visuele en praktische ondersteuning om het thema op maat van de doelgroep toegankelijk en bespreekbaar te maken.

4. Resultaten en beantwoording van de onderzoeksvraag en deelvragen:

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek uiteengezet en gekoppeld aan de centrale onderzoeksvraag en de bijbehorende deelvragen. Aan de hand van bevindingen uit literatuur, interviews, gesprekken en de implementatie van het vlaggensysteem binnen Schoonderhage VZW, wordt nagegaan in hoeverre deze methodiek een meerwaarde biedt voor personen met een verstandelijke beperking in het herkennen en aangeven van grenzen. Deze resultaten vormen de basis voor het beantwoorden van de onderzoeksvragen en bieden inzichten in zowel de sterktes als de uitdagingen van de toepassing van het vlaggensysteem in de praktijk.

4.1 . Wat is het Vlaggensysteem, hoe werkt het en wat kunnen de voordelen zijn?

Het Vlaggensysteem is een methodiek die ondersteuning biedt bij het inschatten en begeleiden van seksueel gedrag. Het maakt gebruik van vier kleuren: groen, geel, rood en zwart. Het vlaggensysteem beoordeelt gedrag op basis van zes vaste criteria: toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, ontwikkelingsadequaatheid, context en impact.

In de praktijk analyseren begeleiders situaties van seksueel gedrag door deze criteria één voor één te beoordelen. Op basis van deze analyse wordt het gedrag ingedeeld in een kleurcode. Groen staat voor aanvaardbaar gedrag, geel wijst op licht grensoverschrijdend gedrag, rood op ernstig grensoverschrijdend gedrag, en zwart op zwaar problematisch gedrag. Deze kleurcodering helpt om het gedrag objectief te plaatsen en bepaalt welke begeleidingsstijl gepast is: informeren, begrenzen, ingrijpen of beschermen.

De voordelen van het Vlaggensysteem binnen Schoonderhage VZW zijn:

- Begeleiding krijgt een eenduidig kader om seksueel gedrag te beoordelen.
- Bewoners leren op een gestructureerde manier wat grenzen en passend seksueel gedrag zijn.
- Het gebruik van visuele hulpmiddelen (zoals kleuren en pictogrammen) helpt bewoners om situaties beter te begrijpen en sneller hun grenzen aan te geven.
- Een belangrijk aspect van het systeem is dat seksueel gedrag beoordeeld wordt aan de hand van zes vaste criteria, waaronder het afstemmen op de ontwikkelingsleeftijd en de context. Hierdoor wordt vermeden dat er enkel geoordeeld wordt vanuit persoonlijke normen of een moreel kader, en ontstaat er een objectieve inschatting van gedrag. Dit helpt begeleiders om niet te reageren op basis van hun eigen voorgeschiedenis of persoonlijke ervaringen, maar het gedrag te duiden binnen de normatieve lijst.

4.2 Welke kennis en specifieke behoeften hebben personen met een beperking reeds omtrent seksualiteit en relaties en grenzen?

Uit gesprekken met bewoners en begeleiders blijkt dat de kennis over seksualiteit en relaties sterk varieert. Sommige bewoners hebben reeds basiskennis over relaties en grenzen, terwijl anderen moeite hebben met abstracte begrippen zoals vrijwilligheid en wederzijdse toestemming. Bovendien werd duidelijk dat het herkennen en aangeven van eigen grenzen, én het respecteren van de grenzen van anderen, voor veel bewoners een uitdaging vormt. Daarbij speelt mee dat sommige bewoners reeds geconfronteerd werden met grensoverschrijdend gedrag, wat het ontwikkelen van gezond grensbewustzijn bemoeilijkt en verwarring kan scheppen rond wat toelaatbaar is binnen intieme of

sociale interacties. Seksueel gedrag wordt niet altijd correct ingeschat, wat kan leiden tot misverstanden of grensoverschrijdend gedrag, zonder dat daar bewust kwade bedoelingen achter zitten. Zowel bewoners als begeleiding gaven aan dat hier nood is aan meer concrete, visuele en ervaringsgerichte ondersteuning om dit soort situaties bespreekbaar en inzichtelijk te maken.

Belangrijke behoeften die naar voren kwamen:

- Meer begrijpelijke en visuele uitleg over seksualiteit en grenzen.
- Duidelijke communicatie en begeleiding bij relationele en seksuele vragen.
- Een veilige omgeving waarin bewoners hun gevoelens en ervaringen kunnen bespreken.
- Actieve werkvormen die helpen om abstracte begrippen zoals vrijwilligheid, toestemming en grensbewustzijn te vertalen naar herkenbare, praktische situaties.
- Ondersteuning op maat om bewoners te helpen hun eigen grenzen beter te herkennen en deze op een gepaste manier aan te geven, evenals het leren respecteren van de grenzen van anderen.

4.3 Welke belemmeringen ervaren personen met een beperking bij het aangeven van hun grenzen en welke factoren kunnen hen ondersteunen?

De voornaamste belemmeringen die bewoners ervaren:

- Sociaal wenselijke antwoorden geven uit angst voor negatieve reacties.
- Beperkte communicatieve vaardigheden om gevoelens of grenzen te uiten.
- Ervaren soms ook moeite met het uiten van gevoelens, het tonen van een kleurenkaartje werkt makkelijker geven ze aan.
- Begrippen als vrijwilligheid, toestemming en gelijkwaardigheid blijven te abstract, wat het herkennen van grenzen bemoeilijkt.
- Opletten met het stellen van open vragen, dit blijkt vaak moeilijk om een antwoord te bieden. Het bieden van 2 keuzemogelijkheden lukt beter voor de bewoners.

Factoren die kunnen helpen bij het ondersteunen:

- Gebruik van visuele hulpmiddelen zoals pictogrammen en kleurcodes om situaties begrijpelijker te maken.
- Regelmatige en herhaalde gesprekken over seksualiteit en grenzen.
- Een positieve benadering waarin niet alleen grensoverschrijdend gedrag, maar ook gewenst gedrag besproken en beloond wordt.
- Open vragen vermijden, maar vervangen naar keuzemogelijkheden.

4.4 Wat kunnen mogelijke obstakels zijn bij de implementatie van het Vlaggensysteem binnen Schoonderhage VZW?

Bij de implementatie werden verschillende obstakels ervaren:

- Het begrijpen van de 6 criteria kan te complex zijn voor sommige bewoners. Daarom werd besloten om enkel te focussen op de eerste drie criteria (toestemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid) om de toepassing toegankelijker te maken. Begeleiding gaf tijdens het feedback gesprek aan, dat de bewoners deze 3 criteria lijken te begrijpen maar dat het

toepassen in de praktijk soms voor verwarring lijkt de zorgen. Hiervoor ontwikkelde ik een schema voor het dagcentrum met themaweken. Deze kunnen ervoor zorgen dat de focus op 1 criteria gelegd wordt per week, wat het leereffect kan vergroten.

- Sommige begeleiders ervaren nog handelingsverlegenheid en hebben behoefte aan verdere ondersteuning en bijscholing.
- De noodzaak om het systeem structureel in te bedden in de dagelijkse werking, zodat het niet beperkt blijft tot specifieke vormingsmomenten.
- Bij het feedbackgesprek blijkt dat het een uitdaging blijft om de aandacht van de bewoners te behouden. Hierbij gaf ik de tips om afwisseling en herhaling aan te bieden. Het aanbieden van het materiaal door middel van filmpjes kan hierbij een mooie afwisseling bieden. Ik verzorgde een uitbreiding op het spel, dit aan de hand van een ganzenbord. Op deze manier wil ik tegemoet komen aan het knelpunt die de begeleiding aangaf binnen de tussentijdse evaluatie, namelijk het zoeken naar een stuk actie binnen het spel.
- Het is nodig om de focus te leggen op voldoende positieve situaties, zodat de bewoners het vlaggensysteem niet gaan bekijken als het luisteren naar regeltjes.
- Daarnaast is het van belang om het spel per bewoner aan te passen: sommigen reageren beter in groep, anderen geven de voorkeur aan een 1-op-1 setting.

4.5 Wat zijn de ervaringen van begeleiding en bewoners omtrent het Vlaggensysteem tijdens de implementatieperiode?

De ervaringen met de implementatie zijn overwegend positief:

- Begeleiders gaven aan dat het werken met het Vlaggensysteem hen ondersteunde. Zo gaven ze aan dat ze deze vorming en gesprekken als heel waardevol ervaren hebben. Ze geven hierbij aan dat hun kennis en zelfvertrouwen omtrent seksualiteit en het vlaggensysteem versterkt werd.

Begeleiders benoemen dat het beoordelingskader hen helpt om gedrag objectiever te bekijken. In plaats van automatisch te reageren vanuit hun eigen achtergrond of waarden, worden zij nu gestimuleerd om elk gedrag te analyseren aan de hand van vaste criteria. Hierbij speelt ook het besef een rol dat het gedrag van bewoners steeds binnen hun ontwikkelingsleeftijd moet worden geplaatst, wat leidt tot meer empathische en aangepaste reacties. Tegelijkertijd geven begeleiders aan dat het systematisch aflopen van alle zes criteria in de praktijk soms als te uitgebreid of omslachtig wordt ervaren. In veel situaties handelen zij immers al intuïtief en professioneel volgens deze principes. Het voortdurend expliciet doorlopen ervan kan het natuurlijke verloop van begeleiding belemmeren of aanvoelen als overdenken van iets wat vaak al goed ingebed is in hun handelen.

Begeleiding vindt het spel een meerwaarde om in gesprek te gaan met bewoners omtrent onderwerpen zoals seksualiteit en grenzen, hierbij wordt aangegeven dat het zeker een meerwaarde kan zijn om op dit spel een uitbreiding te maken waarbij de bewoner echt actief aan de slag kan gaan met de verschillende begrippen, want ze merken op dat de aandacht lijkt te vervagen als dit spel enkel gericht is op communicatie. Hierbij geven ze ook aan dat open vragen, die in de eerste versie aanwezig waren in het spel als moeilijk ervaren worden voor de bewoners. Ze geven hierbij de tip dat meerkeuze antwoorden aanbieden een betere optie zou kunnen zijn.

- Bewoners gaven aan dat ze het vlaggensysteem als nuttig ervoeren, vooral omdat het hen duidelijk maakte welk gedrag van hen werd verwacht. Ze vonden het rollenspel vooral leuk en leerzaam, omdat ze daarin zelf konden oefenen met het toepassen van de kleuren. leerden beter hun grenzen aan te geven en voelden zich veiliger om hun gevoelens en ervaringen te delen.

Ook hier kwamen aandachtspunten naar voor. Moeilijke begrippen zoals vrijwilligheid, toestemming en gelijkwaardigheid vragen om extra uitleg en concrete voorbeelden. Het toepassen in de praktijk blijkt moeilijk te zijn voor de bewoners. Om hierop een antwoord te kunnen bieden heb ik een uitgewerkte versie met themaweken omtrent deze criteria gemaakt voor het dagcentrum. Hierbij ligt de focus op 1 criteria per week, waardoor ze deze op verschillende manieren kunnen aanleren. Deze themaweken kunnen herhaald worden, om op die manier het leereffect te vergroten.

Daarnaast bleek dat herhaling en visuele ondersteuning essentieel zijn. Er werd besloten dat het volledige beoordelingskader voor sommige bewoners te complex is, waardoor het aanbevelenswaardig is om eerst te focussen op de drie basiscriteria en hierop de focus te leggen. Ten slotte ervaren begeleiders dat bewoners sociaal wenselijke antwoorden durven bieden, want zij willen vaak voldoen aan de verwachtingen van de begeleiders of vermijden om fouten te maken, waardoor een eerlijk en open gesprek soms bemoeilijkt wordt.

De kleuren worden als heel positief ervaren voor de bewoners. Als tip van de mensen van Aditti, heb ik met de bewoners de focus gelegd op de kleuren groen en rood. Echter geven de bewoners aan dat ze geel hier op sommige momenten graag bijnemen. Dit omdat ze een situatie niet altijd als groen of rood kunnen benoemen, maar ertussenin.

4.6 Beantwoording van de onderzoeksvraag:

Hoe kan het Vlaggensysteem effectief worden geïmplementeerd binnen Schoonderhage VZW om personen met een verstandelijke beperking te ondersteunen in het herkennen van hun grenzen en het communiceren van seksuele behoeften?

Op basis van de resultaten blijkt dat het Vlaggensysteem effectief geïmplementeerd kan worden door:

- Begeleiders grondig te scholen in de methodiek zodat ze zelfverzekerd en consequent kunnen handelen.
- Door regelmatig met elkaar in gesprek te gaan, bijvoorbeeld tijdens team overleggen, kunnen persoonlijke inzichten gedeeld en besproken worden.
- Het gebruik maken van visuele hulpmiddelen, die kan ervoor zorgen dat bewoners het systeem beter gaan begrijpen. Het spel verder uitbreiden zodat er echt actief aan de slag kan gegaan worden. Op die manier geraakt de aandacht niet verstoord. Hiervoor heb ik een ganzenbord ontwikkeld voor de voorziening.
- In eerste instantie enkel te werken met de criteria toestemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid om complexiteit te verminderen. Om het leren toepassen van deze criteria aan te leren aan de bewoners, kunnen de themaweken een meerwaarde zijn voor de bewoners en begeleiding.
- Het regelmatig herhalen en positief bekrachtigen van gewenst seksueel gedrag.
- Een omgeving creëren waarin bewoners zich veilig voelen en zonder schaamte of angst openlijk over seksualiteit kunnen communiceren.

- Aanpassen op maat van de bewoner, de ene persoon gaat zich beter voelen bij een 1 op 1, de andere bewoner gaat een gesprek in groep verkiezen.
- Creatief blijven, op die manier blijft het project levendig binnen de voorziening.
- Daarnaast is het cruciaal dat begeleiders leren om gedrag te beoordelen op basis van alle zes criteria van het Vlaggensysteem, waaronder de ontwikkelingsleeftijd en context, zodat zij niet uitgaan van persoonlijke normen of veralgemeningen. Dit draagt bij aan een respectvolle en op maat gemaakte begeleiding, waarbij bewoners leren wat grensoverschrijdend gedrag is zonder zich veroordeeld te voelen.

Door deze elementen op te nemen in de werkwijze van Schoonderhage VZW, kan het Vlaggensysteem helpen bij het beter ondersteunen van bewoners in het herkennen van hun grenzen en het communiceren van hun seksuele behoeften.

5. Algemene conclusie

De implementatie van het Vlaggensysteem binnen Schoonderhage VZW heeft duidelijk gemaakt dat zowel bewoners als begeleiders voordeel halen uit een gestructureerde en methodische aanpak rond seksualiteit en grenzen. Dit onderzoek bevestigt dat het Vlaggensysteem een bruikbaar instrument is om bewoners met een verstandelijke beperking te ondersteunen bij het herkennen van hun eigen grenzen, het inschatten van seksueel gedrag en het communiceren van seksuele behoeften.

Voor de begeleiding resulteerde de vorming en training in een toegenomen zelfvertrouwen bij het hanteren van seksuele vraagstukken. Hun handelingsverlegenheid nam af doordat zij leerden seksueel gedrag objectief te beoordelen aan de hand van heldere en gedeelde criteria. Dit leidde tot meer consistente en pedagogisch verantwoorde reacties binnen het team. Cruciaal hierbij is dat begeleiders leerden hun oordelen niet louter te baseren op persoonlijke normen of voorgeschiedenis, maar op een professionele inschatting van gedrag binnen context, met expliciete aandacht voor de ontwikkelingsleeftijd van bewoners. De normatieve lijst uit het Vlaggensysteem ondersteunt hen daarbij om gedrag correct te kaderen en grensoverschrijdend gedrag op tijd te herkennen én gepast te benoemen.

Begeleiders gaven ook aan dat de training hun bewustzijn vergrootte over het belang van een open en neutrale houding, wat bijdroeg aan een veilig klimaat voor bewoners. Daarnaast werd het belang benadrukt van structurele teamafstemming en de noodzaak om seksualiteit een vaste plek te geven binnen de dagelijkse werking, eerder dan louter tijdens afzonderlijke vormingsmomenten.

Tijd en werkdruk werden genoemd als belangrijke knelpunten: begeleiders geven aan dat het in de dagelijkse zorgpraktijk soms moeilijk is om ruimte te maken voor verdiepende gesprekken over seksualiteit, zeker in drukke periodes of bij onverwachte situaties. Dit onderstreept de nood aan verdere praktische oefenkansen, intervisiemomenten en een uniforme aanpak binnen het team, waarbij ook aandacht is voor het leren hanteren van interactieve werkvormen.

Uit het meest recente overleg met begeleiding en bewoners blijkt bovendien dat het project een positieve impact heeft op de communicatie binnen de leefgroepen. Begeleiders benoemen het spel als een waardevol hulpmiddel om vooraf gesprekken aan te gaan over gedrag, nog vóór er zich concrete situaties voordoen. Hierdoor neemt het leereffect toe. Tegelijk geven ze aan dat sommige bewoners afhaken bij te lange gesprekken, wat de noodzaak bevestigt om het spel verder uit te breiden met interactieve elementen zoals filmpjes of speelse methodieken. Om hierop in te spelen, heb ik bijkomende tools ontwikkeld, zoals een kookactiviteit waarin begrippen uit het vlaggensysteem geïntegreerd zijn, en een aangepaste versie van het spel in de vorm van een ganzenbord. De begeleiding reageerde hier enthousiast op en gaf aan hiermee in de komende periode concreet aan de slag te willen gaan binnen hun werking.

Voor de bewoners bood het Vlaggensysteem een visueel en gestructureerd middel om grenzen te leren herkennen. Vooral het gebruik van eenvoudige kleuren en pictogrammen bleek een krachtig hulpmiddel. De combinatie met actieve werkvormen zoals rollenspellen werd als bijzonder waardevol ervaren, omdat bewoners hierin konden oefenen met het toepassen van de kleuren op herkenbare situaties. Binnen het dagcentrum wordt het kleurensysteem inmiddels ook breder toegepast, bijvoorbeeld bij het aanduiden van favoriete activiteiten. Dit toont aan hoe de visuele aanpak geïntegreerd is geraakt in het dagelijks functioneren van bewoners. Zij geven aan dat het tonen van een kleur gemakkelijker is dan iets verwoorden, en dat zij zich daardoor beter begrepen voelen.

Tegelijk kwamen enkele belangrijke aandachtspunten naar voren:

- Begripsproblemen: Sommige begrippen en criteria bleken moeilijk te vatten, zeker bij bewoners met een ernstigere verstandelijke beperking. Termen als 'vrijwilligheid', 'gelijkwaardigheid' of 'wederzijdse toestemming' vereisten extra verduidelijking en concrete voorbeelden. Op een actieve manier met hen aan de slag gaan door middel van thema weken kan hiervoor een meerwaarde bieden.
- Nood aan herhaling: Herhaalde blootstelling aan de inhoud en visuele ondersteuning bleek essentieel om het leereffect te bestendigen. Enkel via frequente herhaling, activerende methodes en positieve bekrachtiging konden bewoners de aangeleerde inzichten werkelijk internaliseren. Begeleiders gaven aan dat bewoners actiever deelnemen wanneer open vragen worden vermeden en er gewerkt wordt met keuzemogelijkheden. Het leereffect wordt vergroot door aan de slag te gaan in spelvorm.
- Complexiteit van het volledige systeem: Het volledige beoordelingskader (met zes criteria) bleek te complex voor sommige bewoners. Daarom is het aangewezen te starten met de drie basiscriteria: toestemming, vrijwilligheid en gelijkwaardigheid.

De begeleiding geeft eveneens aan dat het systematisch aflopen van alle zes criteria soms als omslachtig wordt ervaren, omdat zij deze principes in veel gevallen al intuïtief toepassen. Het expliciet doorlopen van de criteria kan de natuurlijke begeleiding bemoeilijken en onnodige vertraging veroorzaken. Daarom is het van belang dat ondersteuningsmaterialen flexibel zijn, zodat ze de expertise van de begeleiders versterken zonder hun werkwijze te belemmeren.

- Sociaal wenselijke antwoorden: Er werd ervaren dat bewoners soms geneigd zijn om antwoorden te geven waarvan zij denken dat die verwacht worden. Dit bemoeilijkt open communicatie. Om dit te verminderen, is het belangrijk expliciet ruimte te creëren voor fouten, bewoners aan te moedigen hun gevoelens en twijfels te uiten zonder angst voor afkeuring, en gesprekken regelmatig te herhalen zodat zij steeds meer vertrouwen ontwikkelen om authentiek te antwoorden.

Sommige bewoners hebben al ervaring met grensoverschrijdend gedrag, wat het herkennen en aangeven van grenzen kan bemoeilijken. Het bieden van een veilige en vertrouwde omgeving, waarin het tempo van de bewoner gevolgd wordt, kan hen helpen om hierin stappen te zetten.

- Niet alleen de focus leggen op het communicatieve: Bij de eerste versie van het spel, kwam naar voor dat bewoners afhaken bij lange gesprekken. Een meer actieve input kan hier helpend zijn. Ik creëerde door middel van deze feedback een actief ganzenbord met meerkeuzevragen. Dit kan zorgen voor een leuk educatief moment tussen begeleiding en bewoners.
- Oog hebben voor het positieve: Binnen het werken met het vlaggensysteem is het cruciaal om niet enkel de negatieve signalen te benadrukken. Het is net zo belangrijk om positief gedrag te erkennen, omdat dit de bewoner helpt begrijpen wat gewenst gedrag is. Het benadrukken van het groene gedrag biedt hen een kans om hiervan te leren en verder te ontwikkelen.

Bij de afronding van mijn bachelorproef wil ik benadrukken dat dit project in de toekomst een meerwaarde kan betekenen voor Schoonderhage VZW. De implementatie van het Vlaggensysteem

biedt niet alleen een praktische methodiek om seksualiteit en grenzen bespreekbaar te maken, maar versterkt ook het gevoel van veiligheid, autonomie en respect bij bewoners en begeleiders. Om deze implementatie succesvol en duurzaam te laten verlopen, acht ik onderstaande elementen van groot belang, zodat dit geen losstaand project blijft, maar de basis vormt voor een blijvende verandering in benadering van de bewoners binnen de voorziening Schoonderhage. een duurzame plaats krijgt in de dagelijkse praktijk.

- Kwalitatieve en herhaalde vormingen voor begeleiders om hun zelfvertrouwen verder te versterken;
- Continue positieve bekrachtiging en laagdrempelige bespreekbaarheid van seksualiteit in de dagelijkse zorgpraktijk;
- Aandacht voor begrijpelijke taal, visuele ondersteuning en interactieve werkvormen op maat van de bewoners;
- Ruimte voor herhaling, verdieping en veilige communicatie, zodat bewoners zich eerlijk en vrij durven uiten;
- Variatie in methodieken om ieders leerstijl aan te spreken en het thema seksueel gedrag bespreekbaar te maken, ook voor bewoners met lagere verbale vaardigheden;
- Een zorgvuldige toepassing van de normatieve lijst, waarbij gedrag wordt beoordeeld in functie van de ontwikkelingsleeftijd en context, en niet louter op basis van subjectieve interpretaties of morele overtuigingen;
- Een holistische benadering die niet alleen de begeleiders, maar ook het netwerk rondom de bewoners (zoals familie, naasten en externe zorgverleners) actief betreft. Dit zorgt ervoor dat er een gezamenlijk begrip ontstaat van de behoeften en grenzen van de bewoners, en biedt een consistente ondersteuning vanuit verschillende invalshoeken. Door deze brede betrokkenheid kan het Vlaggensysteem effectiever worden toegepast en afgestemd op de individuele situatie van de bewoner.
- En tenslotte: creativiteit in de werkvormen. Door de begrippen op een spelende manier aan te brengen, wordt het leereffect vergroot en blijft de betrokkenheid van bewoners behouden.

Samenvattend ervaar ik het Vlaggensysteem als een waardevolle methodiek binnen Schoonderhage VZW. Door in te zetten op gerichte vorming, herhaling, visuele ondersteuning en een objectieve, contextgevoelige benadering, zie ik hoe het systeem bijdraagt aan het versterken van de seksuele autonomie, het zelfbewustzijn en het algemeen welzijn van bewoners met een verstandelijke beperking.

Tegelijk merk ik dat het toepassen van de methodiek in de praktijk steeds maatwerk vraagt. Elke bewoner is uniek, en het is essentieel om telkens opnieuw af te stemmen op de individuele noden, mogelijkheden en begripsniveaus. Dit vraagt niet alleen om zorgvuldige afstemming per bewoner, maar ook om blijvende samenwerking tussen begeleiders, familie en andere zorgverleners, zodat er een gemeenschappelijk begrip ontstaat van de aanpak. Het vraagt om blijvende aandacht voor de haalbaarheid en begrijpelijkheid van het materiaal, én voor verdere professionalisering en methodische ondersteuning van de begeleiders. Alleen zo kan het Vlaggensysteem duurzaam en effectief ingezet worden in de dagelijkse praktijk.

Wat ik daarnaast persoonlijk wil toevoegen, is dat het werken met het Vlaggensysteem mij ook als mens en toekomstige begeleider heeft doen groeien. Doorheen dit traject ben ik anders gaan kijken naar seksualiteit, grenzen en hoe we daar in de zorg mee omgaan. Het heeft me geholpen om mijn eigen waarden en reacties onder de loep te nemen, en bewuster stil te staan bij wat bewoners nodig

hebben om zich veilig, begrepen en vrij te voelen in hun ontwikkeling. Ik merkte dat ik meer vertrouwen kreeg in het hanteren van het thema seksualiteit in mijn dagelijkse werking, ook wanneer het gevoelig of complex aanvoelde. Door creatief aan de slag te gaan met werkvormen die passen bij de leefwereld van de bewoners, zoals spelvormen of visuele middelen, voelde ik dat ik op een betekenisvolle manier kon bijdragen aan hun bewustwording. Het hielp mij om opener en objectiever te blijven, en minder snel te oordelen vanuit mijn eigen referentiekader. Deze ervaring heeft me niet alleen professioneel verrijkt, maar ook persoonlijk geraakt, het heeft mijn blik verruimd. Het liet me zien hoeveel impact het kan hebben wanneer je mensen met een beperking benadert op een manier die echt bij hen past. Visueel, helder en zonder oordeel, en hoe dat hen helpt om hun eigen grenzen en mogelijkheden beter te begrijpen.

6. Literatuurlijst

- Alles over seks. (z.d.) *Seksueel grensoverschrijdend gedrag – Toestemming – Hoe help ik?* Geraadpleegd op 7 november 2024 via <https://www.allesoverseks.be/seksueelgrensoverschrijdend-gedrag#title0>
- Aga, N., & Enzlin, P. (2010). Seksualiteit bij volwassen personen met een verstandelijke handicap: een kwalitatief onderzoek naar de houding van begeleiders. *Tijdschrift Voor Seksuologie*. 34(2) p74- p83. Geraadpleegd op 12 november 2024 via <https://www.tijdschriftvoorseksuologie.nl>
- Bing. (z.d.). *grensoverschrijdend gedrag*. [Video] Geraadpleegd op 12 november 2024 via <https://www.bing.com/videos/riverview/relatedvideo?&q=grensoverschrijdend+gedrag&&mid=43B669DA67F3B69A50D743B669DA67F3B69A50D7&&FORM=VRDGAR>
- Bing. (n.d.) *ik en de ander personen beperking*. Geraadpleegd op 24 november 2024 via <https://www.bing.com/videos/riverview/relatedvideo?q=ik+en+de+ander+personen+beperking&mid=FD1EFEEEDA0DA07AC77EFD1EFEEEDA0DA07AC77E&FORM=VIRE>
- Cinemagazine. (2021, March 25). *Hasta la Vista* (2011). Geraadpleegd op 8 maart 2025 via <https://cinemagazine.nl/hasta-la-vista-2011-recensie/>
- Claes et al. (2016). *Emotionele ontwikkeling bij mensen met een verstandelijke beperking*. Maklu. Geraadpleegd op 15 oktober 2024.
- Conix G., Claerhout H., Ryckaert A. (2005) *SEKS@RELATIES.KOM!* VMG vzw. Uitgeverij EPO (Berchem). Geraadpleegd op 28 oktober 2024.
- Defever J. (2020) *Orthopedagogisch handelen*. [cursus] Vives.
- Detombe, T. (2024, August 21). Seksualiteit: ‘Mensen met een verstandelijke beperking zijn even zoekend als wij.’ *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 28 oktober 2024 via <https://sociaal.net/verhaal/seksualiteit-mensen-met-een-verstandelijke-beperking/>
- Detombe, T. (2024, August 21). Seksualiteit: ‘Mensen met een verstandelijke beperking zijn even zoekend als wij.’ *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://sociaal.net/verhaal/seksualiteit-mensen-met-een-verstandelijke-beperking/>
-
- De Graaf H., Maris S. (2014) *De seksuele ontwikkeling van kinderen met een beperking of psychiatrisch probleem*. Rutgers WPF. P1 – p 11. Geraadpleegd op 28 oktober 2024 via <https://aanbod.rutgers.nl/product/relatieve-en-seksuele-ontwikkeling-van-kinderen-met-een-beperking/>
- Dichterbij. (2024, February 29). *Spelmethode Vrienden & vrijers* [Video]. YouTube.

Geraadpleegd op 19 november 2024 via https://www.youtube.com/watch?v=Xcwjbx_BQbU

- Dupont, V., & Taghon, G. (2019). *Antwoorden op agressie en grensoverschrijdend gedrag: praktijkboek voor onderwijs, zorg en welzijn*. Geraadpleegd op 12 november 2024.
- Eerdeken, S. (2019, June 27). Bespreekbaar maken van seksualiteit en intimiteit. *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://sociaal.net/boek/bespreekbaar-maken-vanseksualiteit-en-intimiteit/>
- Expertisepunt verstandelijke beperking. (z.d.) *Ontwikkelingsprofiel*. <https://www.expertisepuntvb.nl/matige-en-ernstige-verstandelijke-beperking/communicatieen-benadering/afstemmen-op-ontwikkelingsprofiel>
- Frans E., Franck T. (2014) *Vlaggensysteem. Reageren op seksueel (grensoverschrijdend) gedrag van kinderen en jongeren*. Garant.
- Frans, E. et al. (2018). *Buiten de lijnen - Box: Handleiding*. Maklu.
- Frans et al. (2016) *Sensoa vlaggensysteem voor kinderen en jongeren met bijzondere behoeften*. Garant.
- Gentle teaching. (z.d.). *Brochuretekst - gentle teaching*. Geraadpleegd op 12 november 2024 via <https://www.gentleteaching.nl/gentle/nl/gentleteaching/4-brochuretekst>
- Gielen, G. (2019, June 27). Buiten de lijnen. *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://sociaal.net/boek/buiten-de-lijnen/>
- Gielen, G. & Sensoa. (2014). Vlaggensysteem. Reageren op seksueel (grensoverschrijdend) gedrag van kinderen en jongeren - Set: boek en kaartenset in opbergmap. *Tijdschrift Voor Welzijnswerk*, 38(nr. 344), 37–39. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://www.vlaamswelzijnsverbond.be/files/TvW%20344-7%20Vlaggensysteem%20%20boekbespreking%20Gerard%20Gielen.pdf>
- Grenswijs. (z.d.). *Grenswijs*. [afbeelding] Geraadpleegd op 7 december 2024 via <https://www.grenswijs.be/maak-een-grenswijs-beleid-met-de-beleidsdrieboek>
- Grenswijs. (z.d.). *Grenswijs*. Geraadpleegd op 7 november 2024 via <https://www.grenswijs.be/maak-een-grenswijs-beleid-met-de-beleidsdrieboek>
- Grenswijs. (z.d.). *Grenswijs*. Geraadpleegd op 7 november 2024 via https://www.grenswijs.be/seksualiteit-bij-mensen-met-eenbeperking#de_impact_van_een_beperking_op_seksualiteit

- Grenswijs. (z.d.). *Grenswijs*. Geraadpleegd op 13 februari 2024 via <https://www.grenswijs.be/integreer-seksuele-gezondheid-een-wijkgezondheidscentrum>
- Grenswijs. (z.d.). *Grenswijs*. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://www.grenswijs.be/getuigenis-karolien-en-julie-van-cig-sint-jan-baptist>
- Goris, P. (2024, March 7). Seksueel grensoverschrijdend gedrag: 'Vlaggensysteem corrigeert buikgevoel.' *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://sociaal.net/achtergrond/seksueel-grensoverschrijdend-gedrag-vlaggensysteem/>
- HandicapNL. (2020, February 25). *Wat is een zintuiglijke beperking?* Geraadpleegd op 14 oktober 2024 via <https://handicap.nl/wat-is-een-zintuiglijkebeperking/#:~:text=Bij%20een%20zintuiglijke%20beperking%20werken%20%C3%A9n%20of%20meerdere,of%20slecht%20hoort%20en%20niet%20of%20slecht%20ziet.>
- Hebbrecht, M. (2015, September 11). Bowlby. *Tijdschrift Voor Psychoanalyse*. (21) p26-p40. Geraadpleegd op 10 januari 2025 via https://www.tijdschriftvoorpsychoanalyse.nl/inhoud/tijdschrift_artikel/PA-21-1-26/Bowlby
- Hoogeveen, F. (2021). Een completere kijk op intimiteit en seksualiteit in de ouderdom en bij dementie *Springer*. p. 55–86. Geraadpleegd op 28 oktober via https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-90-368-2616-7_2
- Hoogeveen, F., & Van Waarde, H. (2016). 'Wat heerlijk om zo bij te je liggen.' *Denkbeeld*, 28(6), 8–11. Geraadpleegd op 28 oktober 2024 via <https://doi.org/10.1007/s12428-016-0085-8>
- Jansen, A. & Kingma-Thijssen, J. (2012). *Zoeken naar somatische verklaringen voor probleemgedrag: Bij mensen met een verstandelijke beperking*. Uitgave van het Centrum voor Consultatie en Expertise (CCE).
- Jjacobs. (2024, June 21). "Meer aandacht voor positieve seksualiteit in de gehandicaptenzorg." Geraadpleegd op 9 februari 2025 via <https://rutgers.nl/nieuws/meer-aandacht-voor-positieveseksualiteit-in-de-gehandicaptenzorg/>
- Kennispleingehandicaptensector. (2025, January 27) *Hermeneutische cirkel*. Geraadpleegd op 1 februari 2025 via <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/tipstools/tools/hermeneutische-cirkel>
- Kennispleingehandicaptensector. (2025, January 27) *Hermeneutische cirkel*. [afbeelding] Geraadpleegd op 1 februari 2025 via <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/tipstools/tools/hermeneutische-cirkel>

- Kennispleingehandicaptensector. (2024, August 27). *Ganzenbord maakt praten over seks gemakkelijker*. Geraadpleegd op 19 november 2024 via <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/tips-tools/tools/ganzenbord-maakt-pratenover-seks-gemakkelijker>

- Kennispleingehandicaptensector. (2024, August 27) . *Videoreeks over intimiteit en seksualiteit: tips en verhalen*. Geraadpleegd op 28 oktober 2024 via <https://www.kennispleingehandicaptensector.nl/tips-tools/tools/videoreeks-over-intimiteit-enseksualiteit>

- Ketnet. (2021). *De dokter Bea Show*. Geraadpleegd op 28 oktober 2024 via <https://dedokterbeashow.ketnet.be/lespakket-2.html>

- Ketnet. (2021). *De dokter Bea show*. Geraadpleegd op 12 november 2024 via <https://dedokterbeashow.ketnet.be/lespakket-5.html>

- Maaskant, M. A., Van Kerkhof-Willemsen, G. H. P. M., & Sinnema, M. (2010). Verstandelijke handicap: definitie, classificaties en kenmerken. *Bijblijven*.26(4), 9–17. Geraadpleegd op 24 oktober 2024 via <https://doi.org/10.1007/bf03088758>

- Meuleman S., Declerck, Mestagh S.. (2020-2021) *Ontwikkelingspsychologie*. [cursus] Vives.

- Movisie. (2020, December 3) *Je Lijf, je Lief!* Geraadpleegd op 19 november 2024 via <https://www.movisie.nl/interventie/je-lijf-je-lief>

- Nws, V. (2025, March 21). *Agentschap voor Personen met een Handicap geschokt na filmpje van mishandeling in Heulse voorziening: “We stellen ons benadeelde partij.”* vrtnws.be. Geraadpleegd op 26 maart 2025 via <https://www.vrt.be/vrtnws/nl/2025/03/21/agentschapvoor-personen-met-handicap-reageert-verontwaardigd-na/>

- OZC Sint-Vincentius. (Januari 2024). *Basisopleiding*. [PowerPoint slides] Geraadpleegd op 24 oktober 2024.

- Ponsioen, A., & Plas, J. (2014). Verstandelijke beperking. *Bohn Stafleu van Loghum eBooks* (pp. 393–417). Geraadpleegd op 27 oktober 2024 via https://doi.org/10.1007/978-90-368-04950_17

- Scharloo, A., Van Kregten, C., & Soro, G. (2021). Module 2: Ontwikkeling, verstandelijke beperking en trauma. *Bohn Stafleu van Loghum eBooks* (pp. 35–69). Geraadpleegd op 27 oktober 2024 via https://doi.org/10.1007/978-90-368-2539-9_2

- Schoonderhage. (2021, August 4). *Missie en visie van Schoonderhage*. Geraadpleegd op 9 oktober 2024 via <https://www.schoonderhage.be/missie-en-visie-van-schoonderhage/>
- Schoonderhage. (2021, August 3). *Het ontstaan van Schoonderhage vzw*. Geraadpleegd op 7 november 2024 via <https://www.schoonderhage.be/het-ontstaan-van-schoonderhage-vzw/>
- Sensoa Academie. (z.d.). *Opleiding*. Geraadpleegd op 1 februari 2025 via <https://opleidingen.sensoa.be/>
- Sensoa (z.d.) *Mijn wens, mijn grens - lespakket*. Geraadpleegd op 9 februari 2025 via <https://www.sensoa.be/materiaal/mijn-wens-mijn-grens-lespakket>
- Sensoa (z.d.) *Cijfers over seksueel misbruik in België*. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://www.sensoa.be/seksueel-grensoverschrijdend-gedrag-bij-jongeren-en-volwassenenfeiten-en-cijfers>
- Sensoa (z.d.) *De normatieve lijst: seksueel gedrag inschatten en reageren*. Sensoa. Geraadpleegd op 7 december 2024 via <https://www.sensoa.be/de-normatieve-lijst-seksueelgedrag-inschatten-en-reageren>
- Sensoa. (z.d.) *Mag ik van jou -methodiek*. Geraadpleegd op 19 november 2024 via <https://www.sensoa.be/materiaal/mag-ik-van-jou-methodiek>
- Sensoa. (z.d.) *Wie is Sensoa?* Geraadpleegd op 9 februari 2025 via <https://www.sensoa.be/wie-is-sensoa>
- Sensoa (z.d.) *Getuigenis over het Vlaggensysteem bij jongeren met een beperking*. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://www.sensoa.be/vlaggensysteem-nuttiginstrument-bij-jongeren-met-een-beperking>
- Sensoa. (z.d.) *Hoe werkt de methodiek Sensoa Vlaggensysteem?* Geraadpleegd op 7 november 2024 via <https://www.sensoa.be/over-het-sensoa-vlaggensysteem#title0>
- Sillis, M. (2022, July 7). Vrouwen met een handicap zijn extreem kwetsbaar voor seksueel geweld. *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 13 februari 2025 via <https://sociaal.net/achtergrond/vrouwen-met-een-handicap-zijn-extreem-kwetsbaar-voor-seksueel-geweld/>

- Sensoa. (z.d.). *Sensoa Vlaggensysteem: ontstaan - geschiedenis – impact*. Geraadpleegd op 7 november 2024 via <https://www.sensoa.be/sensoa-vlaggensysteem-korte-geschiedenis>

- Theater a la carte. (z.d.) *Kriebels in je Buik*. Geraadpleegd op 19 november 2024 via <https://www.theateralacarte.nl/portfolio/vaste-voorstellingen-zorg/kriebels-in-je-buik/>

- Uitgeverij Edubooks, & Janssen, A. (2019). *VOOR DE BEGELEIDER*. Geraadpleegd op 19 november 2024 via <https://www.lieflijvenleven.nl/wp-content/uploads/2018/04/info-voorbegeleider-werkblad.pdf>

- Vanmarcke V. (2019) Orthopedagogische concepten [Cursus]. Vives.

- Van Trigt, M. (2015). Introductie in de wereld van mensen met een verstandelijke beperking. *Bohn Stafleu van Loghum eBooks* (pp. 1–14). Geraadpleegd op 27 oktober 2024 via https://doi.org/10.1007/978-90-368-0883-5_1

- Van Trigt, M. (2015). Oorzaken en syndromen bij mensen met een verstandelijke beperking. *Bohn Stafleu van Loghum eBooks* (pp. 15–53). Geraadpleegd op 9 februari 2025 via https://doi.org/10.1007/978-90-368-0883-5_2

- Van Rozemarijn, S. D. | . H. H. (z.d.). *Het hart van Rozemarijn - Het vlaggensysteem*. [afbeelding] Geraadpleegd op 4 december 2024 via <https://www.hethartvanrozemarijn.nl/hetvlaggensysteem>.

- VAPH (z.d.). *Verstandelijke beperking*. Geraadpleegd op 13 oktober 2024 via <https://www.vaph.be/professionelen/mdt/mdv/modules/verstandelijke-handicap>

- Vereniging Gehandicaptenzorg Nederland. (2024, June 3). *Werkboek “Ik en de ander”: samen in gesprek over intimiteit*. Geraadpleegd op 24 november 2024 via <https://www.vgn.nl/nieuws/werkboek-ik-en-de-ander-samen-gesprek-over-intimiteit>

- Vignero, G. (2019, April 25). Emotionele ontwikkeling en opvoeding. *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 12 november 2024 via <https://sociaal.net/achtergrond/emotionele-ontwikkeling-enopvoeding/>

- Vignero, G. (2019, April 25). Emotionele ontwikkeling en opvoeding. [afbeelding] *Sociaal.Net*. Geraadpleegd op 12 november 2024 via <https://sociaal.net/achtergrond/emotioneleontwikkeling-en-opvoeding/>

- VRT MAX. (z.d.). *Down the road*. Geraadpleegd op 8 maart 2025 via <https://www.vrt.be/vrtmax/a-z/down-the-road/>

- Vzw, A. (z.d.). *Visie en Missie*. Geraadpleegd op 9 februari 2025 via <https://aditivzw.be/overons/visie-en-missie>

- Vlaanderen. (z.d.) *Wat is grensoverschrijdend gedrag?* Geraadpleegd op 7 november 2024 via <https://www.vlaanderen.be/vlaams-meldpunt-grensoverschrijdend-gedrag/wat-isgrensoverschrijdend-gedrag>
- World Health Organization: WHO. (2019, August 27). *Sexual health*. Geraadpleegd op 28 oktober 2024 via https://www.who.int/health-topics/sexual-health#tab=tab_2
- Zaal & Boerhave (2022). *Omschrijving fasen en bijbehorende begeleidingsstijl* (3e herziene druk). Geraadpleegd op 25 oktober 2024 via https://www.cordaan.nl/sites/default/files/downloads/emotionele_ontwikkeling_fasen_begeleiding_cordaan_2022_0_0.pdf

7. Bijlagen

1. Hermeneutische cirkel
2. Interview met begeleiding en bewoners
3. Vorming begeleiding
4. Vorming bewoners
5. Kaartspel
6. Verhaal
7. Ervaring vlaggensysteem Inoa en Aditti
8. Tussentijdse evaluatie begeleiding Schoonderhage
9. Eindevaluatie bewoners en begeleiding Schoonderhage
10. Extra verwerking na tussentijdse evaluatie
(begrippen spelenderwijs aanleren)
(extra uitbreiding spel: ganzenbord)

1.Hermeneutische cirkel



Hulpmiddel bij het invullen van de hermeneutische cirkel

Lichamelijke ontwikkeling

- Hoe ziet de cliënt eruit
- Op welke leeftijd in de puberteit geraakt
- Welke secundaire geslachtskenmerken zijn aanwezig
- Is de cliënt ongesteld, hoe verloopt dit
- Heeft de cliënt SOA gehad of nog
- Gebruikt de cliënt voorbehoedsmiddelen, ZO ja welke
- Heeft de cliënt lichamelijke beperkingen/ziektes, Zo ja welke
- Hoe is de grove motoriek ontwikkeld
- Hoe is de fijne motoriek ontwikkeld
- Heeft de cliënt seksuele contacten (gehad)
- Heeft de cliënt seksuele hygiënische vaardigheden
- Gebruikt de cliënt drank/drugs

Levensgeschiedenis

- Welke normen en waarden heeft de cliënt meegekregen vanuit huis, voor naaktheid, tonen van affectie, bad/douche rituelen, bed rituelen
- Welke culturele achtergrond heeft de cliënt
- Heeft dit invloed op het seksueel functioneren van de cliënt
- Heeft de cliënt een geloofsovertuiging, Zo ja welke
- Welke invloed heeft deze geloofsovertuiging op het seksueel functioneren
- Welke seksuele voorlichting heeft de cliënt thuis gehad
- Heeft de cliënt te maken gehad met seksueel grensoverschrijdend gedrag (misbruik, blootstelling porno, blootstelling aan seksueel contact tussen volwassenen)

Cognitieve ontwikkeling

- Wat is het IQ van de cliënt
- Zijn er discrepanties tussen het VIQ en PIQ, hoe is het profiel opgebouwd
- Hoe leert de cliënt leerstrategieën
- Wat is de concentratieboog van de cliënt

- Wat weet de cliënt over het eigen lichaamsschema en die van het andere geslacht
- Weet de cliënt wat wel/niet gepast gedrag is
- Kent de cliënt de verschillende voorbehoedsmiddelen
- Wat weet de cliënt over de verschillende voorbehoedsmiddelen
- Heeft de cliënt seksuele voorlichting gehad? Zo ja, welke methodes
- Kent de cliënt het verschil tussen familie, vriendschap en relaties

Psychiatrische problematiek

- Heeft de cliënt een psychiatrische diagnose (DSM)
- Welke gevolgen zie je op het seksueel functioneren bij de psychiatrische diagnose
- Gebruikt de cliënt medicatie voor de gestelde diagnose
- Heeft de cliënt andere psychologische problemen, welke gevolgen hebben deze op het seksueel functioneren

Sociale ontwikkeling

- Kan de cliënt contact maken (aankijken, vraag stellen, praatje maken)
- Kan de cliënt contact onderhouden, ook met negatieve feedback
- Kan de cliënt contact verdiepen (gevoelens delen)
- Kan de cliënt samenspelen, of is het meer alleen of naast elkaar
- Is de cliënt een eenling, hoe gedraagt hij zich in de groep
- Hoe maakt de cliënt contact met volwassenen
- Kan de cliënt om hulp vragen
- Kan de cliënt omgaan met kritiek
- Hoe gaat de cliënt om met conflicten
- Heeft de cliënt een relatie of gehad
- Hoe ziet een relatie eruit
- Is er sprake van seksueel contact binnen/buiten de relatie
- Heeft de cliënt een seksuele voorkeur, kan de cliënt dit kenbaar maken -
Vertoont de cliënt seksueel grensoverschrijdend contact

Emotionele ontwikkeling

- Hoe gaat de cliënt om met grenzen (denk aan contact, maar ook met eten, materiaal e.d.) - Is de cliënt in staat om keuzes te maken
- Weet de cliënt wat hij wil in zijn leven en kan hij dit aangeven

- Kent de cliënt de verschillende gevoelens en kan hij deze aangeven
- Kan de cliënt omgaan met positieve en negatieve gevoelens bij zichzelf en bij anderen
- Kan de cliënt opkomen voor zichzelf

2.Interviews begeleiding en bewoners

Voorbereiding op gesprek met bewoners op 27 januari 2024:

- *Zorgen voor een veilig en vertrouwde omgeving (het gesprek gebeurt in een vertrouwde omgeving voor de bewoners dagcentrum. Hierbij is de orthopedagoge van het dagcentrum aanwezig, wat voor een veilig gevoel kan zorgen voor hen)*
- *Ik wil hierbij starten met mijzelf voor te stellen, het doel te verwoorden van het gesprek en een korte uitleg te geven omtrent het vlaggensysteem. Hiermee wil ik verwarring proberen te voorkomen en zorgen dat alle betrokkenen begrijpen waarom de vragen gesteld worden.*
- *Ik ga hierbij de vraag stellen of het OK is dat ik dit gesprek opneem, zodat ik dit daarna kan verwerken in mijn bachelorproef.*
- *Ik heb ervoor gekozen (en dit in samenspraak met de orthopedagoge) om de gesprekken per koppeltjes apart te doen. hierbij zal de orthopedagoge deelnemen omdat dit een vertrouwd figuur is voor hen.*
- *Ik wil mij vragen op een begrijpelijke en duidelijke manier stellen zodat deze verstaanbaar zijn voor hen. Hierbij zal ik ook oog proberen hebben voor de non-verbale signalen zodat ik kan opmerken of er onduidelijkheden zijn.*
- *Ik wil op een actieve en empathische manier naar de gesprekken luisteren.*
- *Tenslotte wil ik ook aangeven dat ze vrij zijn om te antwoorden. Ze mogen de tijd nemen die ze nodig hebben om na te denken. Als ze het te moeilijk vinden om een vraag te beantwoorden, dan mogen ze dit gerust aangeven en dan hou ik hier rekening mee.*

Interview Eva (orthopedagoge):

Zorg en begeleiding:

- Hoe ondersteun je de bewoners in het aangaan van vriendschappen en relaties? Welke rol speelt jij hierin?

Er wordt heel wat structuur aangeboden en afspraken hieromtrent gemaakt 7 preventief te werk gaan omdat het er anders wel eens zou kunnen over gaan.

Er worden heel wat activiteiten georganiseerd, zodat dingen samen gedaan worden.

Binnen de werkgroepjes in het dagcentrum worden bewust keuzes gemaakt om bewoners samen te zetten zodat ze eens bij verschillende personen zijn.

- Wat merk je vaak bij bewoners als het gaat om het uiten van gevoelens van liefde of vriendschap? Zijn er bepaalde uitdagingen?

Sommige uiten hun gevoelens heel sterk, dit kan gaan van heel veel verdriet naar enorm gelukkig. Anderen zijn eerder gesloten en gaan zich alleen zetten. Het is een uitdaging om elke persoon te leren kennen en weten wat de juiste aanpak is voor elk individu.

- Hebben de bewoners het moeilijk een onderscheid te maken tussen vriendschap en liefde? Zo ja, hoe merk je dit op?

Dit lijkt vrij duidelijk voor de bewoners. Binnen het dagcentrum behandelen de begeleiders ook evenwaardig, zo gaan ze situaties gaan vergelijken met de thuissituatie. Wij gaan als koppel tijdens de werkuren ook niet aan "elkaar plakken".

- Hoe ga je om met bewoners die moeilijkheden ervaren in relaties of vriendschappen?

Er wordt vaak een 1 op 1 gesprek gehouden op dat moment, dit kan gaan over moeilijkheden of om de afspraken nog eens te herhalen. Er is ook maandelijks de bewonersvergadering, op dat moment wordt een onderwerp besproken, waarbij de bewoners hun mening hierover kunnen geven. Hier kan dan later verder mee aan de slag gegaan worden.

- Wat zijn veelvoorkomende vragen of zorgen die je bij de bewoners hoort omtrent relaties en seksualiteit?

"wat met later?, Ga ik kunnen samenwonen? Kinderen krijgen?"

"waar kan wat?"

Steffi krijgt regelmatig bezoek van haar vriendje Kevin in de home waar ze verblijft, hier krijgen ze een kamermoment. Steffi wil geen penetratie, Kevin zou dit wel willen. Hier komen vaak vragen aan te passen, waar gesprekken nodig zijn om dit respect naar elkaar te blijven respecteren. Kevin mag deze regel niet overschrijden, als hij echt deze nood blijft hebben zullen er andere opties moeten bekeken worden.

- Welke programma's of materialen gebruik je om seksualiteit en relaties te onderwijzen?

Seks@relaties.com

Ik en de ander (dit gaat omtrent grenzen)

Iedereen van de bewoners kreeg vorming op school

Er is ook de sekskoffer binnen de voorziening, waarin allerlei materiaal zit.

- Hoe betrek je familieleden in het proces van seksuele voorlichting en ondersteuning?

Het netwerk wordt steeds betrokken ⑦ heel belangrijk.

Niet altijd makkelijk want er heerst soms nog taboe rond dit onderwerp, er is blijkbaar een groot verschil omtrent theorie en praktijk.

Er worden op dat moment gesprekken georganiseerd om de neuzen in dezelfde richting te krijgen ⑦ belangrijk voor de bewoner dat ze voelen dat het netwerk mee is in het verhaal, voor begeleiding is het fijn dat er open kan gesproken worden. Het kan niet de bedoeling zijn dat er zaken achter de rug gebeuren.

Observatie van gedrag:

- Welke gedragingen binnen het dagcentrum vallen onder 'groene vlaggen' (gezonde, respectvolle interacties) en hoe stimuleer je die?

Wanneer beide partijen dit oké vinden.

Er zijn regels omtrent relatie en werkomgeving 7 tijdens het werken mogen ze geen koppeltje zijn want ze zijn op hun werkplaats. Tijdens de pauze wordt dit wel toegelaten. Er zijn ook momenten dat ze op date mogen bijvoorbeeld.

Als ze hun aan deze afspraak houden is dit zeker een groene vlag.

Respectvol naar elkaar zijn.

- Hoe ga je om met situaties waarin er gele vlaggen (gedrag dat ongemak veroorzaakt, maar niet per se grensoverschrijdend is) worden opgemerkt?

Bart is een jongen binnen de voorziening die graag jonge meisje ziet, bij nieuwe personen gaat hij proberen deze te knuffelen en dichterbij te komen, als Bart dit respecteert als de persoon nee zegt dan is dit een groene vlag. Gaat Bart echter verder in dit gedrag dan gaat dit naar een gele vlag omdat het gedrag ongemak kan veroorzaken bij de andere.

Tijdens de pauze moet de begeleiding Steffi wel eens in het oog houden, omdat ze er ook wel zou durven OVER gaan. Dit kan ook neigen naar een gele vlag.

Indien de koppeltjes tijdens het werken zich niet aan de afspraken houden om het knuffelen tijdens de pauzes te houden, dan is dit ook een gele vlag omdat ze de afspraken hieromtrent niet respecteren.

- Wat zou je doen als je een rode vlag opmerkt (ernstig grensoverschrijdend gedrag, waarschuwing voor een zwarte vlag)? Hoe ga je daarmee om?

Er is een keer gebeurt dat Kevin toch verder wou gaan tijdens het kamermoment, dit neigt naar een rode vlag.

- Heeft u al situaties meegemaakt waarbij een zwarte vlag kon toegekend worden? (onacceptabel gedrag, problematisch). Wat was hierbij de aanpak?

Jammer genoeg maakte heel wat bewoners benarde situaties mee. Enkele bewoners werden seksueel misbruikt door hun familie, dit heeft zware gevolgen op mentaal gebied voor de bewoners. Steffi is 1 van deze bewoners. Ook Jana van het andere koppeltje werd misbruikt maar dan op mentaal vlak. Hier hoort een zwarte vlag, zeker niet naar de bewoners. Maar de familie heeft een zwarte vlag, door het gedrag dat ze stelden naar de bewoners. Op deze manier wordt ook aangetoond dat dit gedrag niet kan en dat de bewoners echt gehoord worden in hun verhaal en hun verdriet.

- Heb je voorbeelden van situaties waarin bewoners geholpen werden om hun grenzen te herkennen en te communiceren?

Bij Jana werd automutilatie vastgesteld omdat ze geen weg wist met haar verdriet, door wat ze in haar thuisomgeving meemaakte. Hier zijn heel wat gesprekken aan vooraf gegaan voordat de begeleiding wist wat er aan de hand was. 1 op 1 gesprekken waren hierbij het best omdat ze op een veilige manier haar verhaal kon doen. Deze gesprekken worden regelmatig nog eens herhaalt om te kijken hoe ze haar ondertussen voelt.

Grensoverschrijdend gedrag:

- Welke gedragingen beschouw jij als grensoverschrijdend in het dagcentrum?

Als de afspraken van werk en pauze niet nageleefd worden ⑦ niet fijn voor de andere bewoners anders.

Wanneer het niet wederzijds is en hier geen respect voor is.

Wanneer Bart geen rekening houdt met de ander ⑦ blijven knuffelen wanneer de ander dit niet wil.

- Hoe herken jij als begeleider wanneer een bewoner zich ongemakkelijk voelt bij bepaald gedrag van iemand anders? Wat voor signalen merk je op?

De bewoners zijn communicatief sterk en gaat dit zelf kunnen verwoorden, of beantwoorden als de begeleiding hen dit vraagt. Vaak worden ze even apart genomen voor een gesprekje.

Jana gaat bij Eva gaan: “mag ik straks even babbelen met jou.”

Matthi gaat hem afsluiten

Kevin en Steffi zijn sociaal emotioneel veel minder sterk dan het andere koppeltje. Dit uit zich in hevige emoties, dit kan gaan van heel gelukkig naar enorm verdrietig.

- Wat voor maatregelen neem je als je grensoverschrijdend gedrag observeert?

Eerst en vooral worden de bewoners aangesproken op dit gedrag, helpt dit niet dan worden de koppeltjes even uit elkaar gehaald.

Dit hangt af van bewoner tot bewoner. Kevin kan moeilijk tegen kritiek op zijn relatie met Steffi. Als begeleiding hem een opmerking geeft, dan kan hij met zichzelf soms geen blijf ⑦ machogedrag. Op dat moment heeft hij vaak een time – out nodig om tot rust te komen.

Steffi kan dan weer heel hevig worden, waardoor ze vaak begeleiding nodig heeft om haar tot rust te brengen.

- Kan je een situatie beschrijven waarin je grensoverschrijdend gedrag hebt waargenomen binnen het dagcentrum? Hoe werd hier dan mee omgegaan?

Bart ging er al eens over met zijn gedrag van liefde voor jonge mooie meisjes. Nieuw personeel of stagiairs worden goed ingelicht in de aanpak naar hem. Beter van eerder streng te zijn in het begin en dan los te laten dan van de start open en los te zijn ⑦ want dit loopt uit de hand en dan kan je niet meer terug bij hem.

Kevin ging al over de schreef tijdens een kamermoment, hier werden heel wat gesprekken gevoerd. Eveneens met de familie, die hard geschrokken waren. Er werd ook een zwangerschapstest gedaan om alles uit te sluiten.

- Wat zijn volgens jou de belangrijkste acties die moeten ondernomen worden wanneer een bewoner zijn grenzen aangeeft?

Luisteren naar de bewoner: van waar komt dit gedrag en het gedrag proberen kaderen. Soms geven de bewoners een gekleurd beeld dus het is belangrijk om uit verschillende brillen het verhaal te bekijken. Gesprekken met de bewoners, om op die manier te beluisteren waar de grens ligt voor de bewoner. dan kan hier rekening mee gehouden worden en afspraken rond gemaakt worden.

Paulien is een meisje die na een uitstap met een verhaal naar het dagcentrum kwam, dat de cafébaas waar ze wekelijks naartoe gaan op haar been gewreven had. Achteraf was dit heel onschuldig want die man had haar tijdens een gesprek gewoon even vastgepakt, maar voor Paulien kwam dit helemaal anders over. Dit is goed beluisterd en bevraagd enz.. daarna zijn hier heel wat gesprekken met Paulien over gevoerd om dit te kaderen. Er werd haar ook gezegd dat als ze dit niet wou dat dit ging gezegd worden aan de cafébaas zodat hij dit nooit meer zou doen bij haar. Dit gaf haar een

gerust gevoel om te weten dat haar verhaal serieus genomen werd. ⑦ vertrouwensband groeit op deze manier!

- Hoe betrek je bewoners best bij het bespreken van hun eigen en anderen hun grenzen?

Tussen Jana en Matthi liep het al eens uit de hand op de bus naar huis, hier werden samen afspraken rond gemaakt. Het samen op de bus zitten werd even afgebouwd, waarop het ondertussen weer werd opgebouwd. Dit wel met het nakomen van de samen overeengekomen afspraken hieromtrent.

- Welke aanpak wordt gehanteerd bij bewoners die herhaaldelijk grensoverschrijdend gedrag vertonen?

Bij Kevin is er heel wat herhaling nodig. Hij kan met afspraken overweg afhankelijk van hoe hij zich voelt die dag.

Consequent de afspraken nakomen door begeleiding is heel belangrijk.

- Hoe zorg je er best voor dat bewoners begrijpen wat respectvolle grenzen zijn, zowel voor zichzelf als voor anderen?

Gesprekken met hen en alles goed uitleggen.

Soms wordt er gebruik gemaakt van visueel materiaal om iets duidelijker te maken.

- Wat zijn volgens jou de belangrijkste uitdagingen bij het omgaan met grensoverschrijdend gedrag binnen het dagcentrum?

Het is niet altijd makkelijk een relatie te hebben als de werkomgeving de enige manier is waar je elkaar ziet. Wij zien onze partner ook op andere momenten, bij de bewoners is dit vaak niet het geval. Hier een mooi evenwicht in zoeken door een date te organiseren, afspreken in de home, hen een momentje te gunnen (Valentijn)...

Vlaggensysteem:

- Hoe bekend zijn de bewoners en begeleiding met het vlaggensysteem (Sensoa)? Hoe zou het vlaggensysteem het beste kunnen worden toegepast binnen het dagcentrum?

Ooit werd hier een vorming over gegeven maar dit is al heel lang geleden, waardoor heel veel verwaterd is, ook al heel wat ander personeel waardoor deze hiermee ook niet gekend zijn. De bewoners kennen dit systeem niet.

- Heb je reeds ervaring in het gebruik van het vlaggensysteem? Zoja, kan je een voorbeeld geven van een situatie waarin je deze hebt toegepast?

/

- Wat denk je dat het grootste voordeel van het vlaggensysteem is voor bewoners in het omgaan met relaties en grensoverschrijdend gedrag?

Duidelijkheid bieden

Het is visueel wat makkelijk kan zijn, omdat er niet altijd woorden nodig zijn.

- Welke uitdagingen zie je bij het gebruik van het vlaggensysteem in het dagcentrum, vooral bij bewoners die moeite hebben met het uiten van hun grenzen?

De start omdat je de bewoners moet meekrijgen in het verhaal.

Interview met Jana en Matthi:

Liefde en vriendschap:

- Wat betekent vriendschap voor jou?

Jana heeft zowel binnen als buiten het dagcentrum heel wat vrienden, Zo heeft ze buiten het dagcentrum een vriend "William" ze gaat hiermee vaak mee gaan rijden met de vrachtwagen 7 brengt haar tot rust.

Matthi biljart graag en verteld ook dat hij graag bij mensen is en met iedereen wel overeenkomt.

- Hoe maak je nieuwe vrienden in het dagcentrum?

Tijdens de pauze samen praten, samen op de gsm naar filmpjes kijken.

- Wat vind je belangrijk in een vriendschap?

Zich goed voelen bij de anderen, en vaak leuke dingen samen doen.

- Wat doe je graag samen met je vrienden?

Deze vraag werd reeds beantwoord: biljarten, praten met elkaar en filmpjes kijken op de gsm. 7 het samen dingen doen lijkt het belangrijkste met vrienden.

- Kun je je herinneren wanneer je voor het eerst verliefd was?

Ze geven aan dat ze beiden iemand hadden op school. Bij Jana verliep dit vlot, maar bij Matthi heeft dit een minder fijne herinnering. Matthi was verliefd op een meisje, maar de papa wou dit niet en verzette zich tegen de relatie 7 deze is hierdoor verbroken.

- Kan je omschrijven wat je juist voelt als je verliefd bent?

Ze kijken naar elkaar en hun ogen beginnen te glinsteren 7 was mooi om te zien!

Ze voelen kriebeltjes en willen constant elkaar horen en elkaar zien.

- Wat zijn de belangrijkste dingen dat je graag samen met je vriend(in) doet als koppeltje?

Ze hebben het geluk dat de ouders mee zijn in het verhaal van hun relatie, hierdoor kunnen ze elkaar ook buiten het dagcentrum vaak zien. Zo gaan ze vaak eens naar zee, de film, iets gaan eten.

Ze vinden de knuffels en aanrakingen van elkaar heel fijn.

- Wat vind je zo fijn aan elkaar?

Dat zorgende als er iets is, Matthi verteld dat het leuk is dat ze zo met elkaar inzitten. Jana verteld dat het echt liefde op het eerste zicht was, ook Matthi begint te knikken op dat moment.

- Zijn er zaken waar je graag nog meer informatie zou hebben op gebied van liefde, vriendschap of seksualiteit? Heb je hierover reeds vorming gekregen?

Ze zeggen dat ze hierop niet kunnen antwoorden want dat ze niet kunnen herinneren dat ze dit ooit eerder aanvoelde.

Liefdesverdriet en omgaan met gevoelens:

- Heb je ooit verdriet gehad om iemand die je leuk vond? Hoe voelde dat?

Matthi gaat in zijn hoekje gaan zitten als er iets gebeurt binnen het dagcentrum. Jana verteld dat ze zich heel er verdrietig voelt en een triest gevoel krijgt.

- Hoe uit je boosheid en verdriet?

Matthi kan er niet tegen dat mensen roepen tegen hem of rondom hem.

Jana verteld dat ze durft kloppen op de muur als ze met haar emoties geen weg kan.

Als begeleiding aangeeft dat ze teveel elkaar aanraken op momenten dat dit niet gepast is, dan durft Matthi "bikken". Dit kan wel drie dagen aanhouden voor hij terug iets zegt.

- Kan je bij elkaar terecht als je verdrietig of boos bent? Of ga je op dat moment liever bij de begeleiding?

Ze beginnen beide te knikken en lachen naar elkaar ⑦ overduidelijk ja dus.

Grensoverschrijdend gedrag:

- Wat betekend een grens voor jou?

Iets doen dat ik echt niet leuk vind zegt Jana, ze zegt ook dat haar stiefpapa vaak roept tegen haar en dat ze dit niet leuk vind. Ze durft dan wel een terugroepen. ⑦ jij gaat over mijn grens en ik over die van jou omdat het me teveel wordt.

- Wat doet het met jou als iemand TE dichtbij komt? Hoe reageer je op dat moment?

Ik vind dit niet fijn zegt Matthi, hij zegt dat hij dan direct achteruit gaat, hij zegt ook dat hij dit zou zeggen aan de andere.

Ook Jana zegt dat ze achteruit gaat als dit gebeurt. Ze vinden het niet fijn als iemand in hun ruimte komt.

- Wat denk je dat 'grensoverschrijdend gedrag' betekent?

Jana verteld dat ze het echt niet fijn vind als anderen roepen tegen haar, zo haalt ze aan dat haar stiefpapa steeds roept tegen haar en dat haar dit verdrietig maakt.

Matthi kan duidelijk ook niet tegen roepen naar hem, hij zegt wel dat zijn mama en papa dit niet doen naar hem.

- Heb je wel eens meegemaakt dat iemand je gevoelens niet respecteerd? Hoe reageerde je toen?

Jane werd gepest op school ⑦ was echt geen fijne periode.

Matthi geeft aan dat hij soms het gevoel heeft dat hij niet gerespecteerd wordt als hij bij Jana is. Er wordt duidelijke grenzen gesteld wanneer ze als koppeltje kunnen zijn binnen het dagcentrum en wanneer er moet gewerkt worden. Op die manier maken ze ook contact met andere bewoners i.p.v.

alleen met elkaar. Voor Matthi kan dit soms overkomen dat er geen rekening gehouden wordt met hem.

- Wat zou je doen als iemand jouw grenzen niet respecteert?

Jana zegt dat ze bij Matthi gaat op zo een moment. Matthi zegt dat hij op de momenten dat ze telefoneren met elkaar veel vertellen aan elkaar. Ook op hun date samen in het dagcentrum op donderdagmiddag kunnen ze veel vertellen aan elkaar.

- Heb je al meegemaakt dat je iemand anders grenzen niet herkende en je gedrag niet prettig ervaarde? Hoe reageerde deze persoon op dat moment? Hoe kan jij reageren op dat moment?

Jana vertelde dat haar stiefpapa haar grenzen voorbij gaat. Maar ook op school heeft ooit een liefde haar grenzen overschreden, hij wou dingen doen die zij niet wou.

Matthi vertelde een moment dat iemand hem uitlachte op de bus. Matthi spreekt niet altijd zo verstaanbaar, en deze jongens vonden het nodig hem uit te lachen. Dit werd hem te veel en hij heeft hen een vuistslag gegeven. Dit gebeurde op de moment dat Matthi nog school liep.

- Hoe praten jullie met elkaar over jullie grenzen? Durven jullie deze tegen elkaar aangeven? Hoe communiceren jullie deze naar elkaar?

Dit vormt geen probleem bij elkaar, ze hebben een heel respectvolle relatie naar elkaar.

- Vind je het oké om iemand te kussen of knuffelen als de andere dit niet wil? Waarom wel/niet?

Nee zeggen beide, het is belangrijk om naar elkaar te luisteren.

- Wat zou je doen als iemand jou iets vraagt te doen wat je niet begrijpt?

Jana zegt dat ze op dat moment gaat info vragen aan de begeleiding. Matthi gaat op dat moment niet altijd durven vragen stellen. Maar hij gaat tijd nodig hebben voor even na te denken.

- Hoe kan je NEE zeggen als je iets niet wil? (dit kan eveneens tegenovergesteld toegepast worden)

Jana verteld dat ze het roepen van stiefpapa echt niet leuk vindt en dan ook gaat terugroepen. Hij trekt haar over haar grens.

Matthi gaat dit niet altijd durven zeggen, bij zijn ouders dan weer wel 7 persoon die vertrouwd zijn voor hem, waar hij zich veilig voelt daar kan hij makkelijker iets zeggen.

- Wat zou je zelf graag leren omtrent grenzen?

Ze zijn geïnteresseerd in meer info omtrent het vlaggensysteem en hoe dit kan ingezet worden.

Interview met Steffi en Kevin:

Liefde en vriendschap:

- Wat betekent vriendschap voor jou?

Voor Kevin betekend dit samen leuke dingen doen zoals knutselen voor de carnavalstoet binnenkort.

Voor Steffi gaat dit ook over samen dingen doen, zij heeft het over dansen op K3, naar de markt gaan en daarna iets gaan drinken

- Hoe maak je nieuwe vrienden in het dagcentrum?

De beide personen geven aan dat ze niet afwachtend zijn, en zelf naar nieuwe mensen toestappen om contact te leggen. Steffi verteld over een nieuwe bewoner in de groep, waarvoor ze direct zorgde dat ze zich goed voelde binnen het dagcentrum.

- Wat vind je belangrijk in een vriendschap?

Terug kwam hier aan bod dat ze samen plezier maken en zich goed voelen bij elkaar toch wel op nummer 1 zetten.

- Wat doe je graag samen met je vrienden?

Lachen, plezier maken, gaan zwemmen.

- Kun je je herinneren wanneer je voor het eerst verliefd was?

De beide personen gaven aan dat ze voor deze relatie reeds met andere personen een relatie hadden. Deze personen leerde ze kennen in een ander dagcentrum.

Toen deze vraag gesteld werd, werd Steffi jaloers naar Kevin, waarop Kevin haar direct ging knuffelen om haar gerust te stellen, dat deze relatie van voor haar was.

- Kan je omschrijven wat je juist voelt als je verliefd bent?

Steffi sprak hierbij direct over kriebeltjes in de buik, ze geeft hierbij ook wel aan dat ze eens jaloers kan reageren wanneer er een ander meisje te dichtbij komt.

Kevin begon tekens te doen dat zijn hart heel snel begon te kloppen als hij Steffi ziet. Kevin vertelde ook over de moment dat hij het eerst Steffi zag, hij vertelde dat dit liefde op het eerste zicht was.

- Wat zijn de belangrijkste dingen dat je graag samen met je vriend(in) doet als koppeltje?

Elke donderdag hebben ze een date binnen het dagcentrum, dan mogen ze in de middagpauze samen aan tafel genieten van hun maaltijd. Op de bus mogen ze 1 keer per week naast elkaar op de bus zitten. Dit was vroeger elke dag, maar aangezien dat dit durfde uit de hand te lopen ⑦ ze wisten geen grenzen te maken omtrent aanrakingen in het openbaar, is hier een limiet opgeld. Nu loopt dit beter.

Kevin komt op regelmatige basis op bezoek in “de home” waar Steffi woont. Hier hebben ze dan samen een kamermoment.

Ze knuffelen graag en geven dan kusjes aan elkaar.

- Wat vind je zo fijn aan elkaar?

Kevin: “Steffi is toch super knap!, kijk haar ogen!” Kevin vertelde dat zijn zicht niet zo goed is, en dat Steffi hem dan helpt om tijdens de wandeling niet te vallen als hij moet oversteken ⑦ dit zorgende kantje kan hij wel appreciëren. Hij gaf ook aan dat ze goed kan dansen, en dat hij het leuk vind als ze dit doet.

Steffi over Kevin: "Hij kan goed koken en knutselen. Hij is de man van mijn leven!"

- Zijn er zaken waar je graag nog meer informatie zou over hebben op gebied van liefde, vriendschap of seksualiteit? Heb je hierover reeds vorming gekregen?

Ze hebben beide deze vorming gekregen op school en binnen het dagcentrum. Het zou echter fijn zijn om op regelmatige basis hierover herhaling te krijgen.

Liefdesverdriet en omgaan met gevoelens:

- Heb je ooit verdriet gehad om iemand die je leuk vond? Hoe voelde dat?

Kevin verteld dat Steffi soms boos is op hem en dat hij dit niet fijn vindt, hij heeft dan heel veel verdriet en slaat in paniek. De begeleiding is hier vaak bij nodig om de situatie terug rustig te brengen, en hem op zijn gemak te stellen dat ze hem nog graag ziet. Kevin durft op dat moment agressief te worden en te kloppen op dingen rondom hem.

Steffi wil op deze vraag liever niet antwoorden.

- Wat doe je als je verdrietig voelt over iets dat te maken heeft met vriendschap of liefde?

Idem vraag hierboven: heel veel verdriet en angst, er ontstaan twijfels over de andere persoon nog wel verliefd is. Het blijkt moeilijk om deze van elkaar te scheiden: Boos zijn betekent vaak dat de andere hem niet meer graag gaat zien, want voor de andere niet het geval is. ⑦ ongerustheid

- Hoe uit je boosheid en verdriet?

Steffi geeft aan dat ze wegloopt, ze heeft even tijd nodig voor zichzelf. Soms komt ze terug als ze het beter gaat en soms moet begeleiding gaan kijken hoe het met haar gaat.

Bij Kevin uit zich ook in weglopen en tot rust komen ⑦ liep zo eens weg op straat! Maar Kevin zegt ook dat hij gaat roepen en slaan als hij extreem boos is.

- Kan je bij elkaar terecht als je verdrietig of boos bent? Of ga je op dat moment liever bij de begeleiding?

Bij momenten waarbij de emoties hoog oplopen is er vaak begeleiding nodig om hen tot rust te brengen zeggen ze. Op andere momenten kunnen ze wel terecht bij elkaar, zeker op de kamermomenten of de momenten aan de telefoon kunnen ze veel zeggen aan elkaar.

Grensoverschrijdend gedrag:

- Wat betekent een grens voor jou?

Kevin verteld dat hij het niet fijn vindt dat anderen hem aanraken ⑦ hij zegt wel direct dat Steffi dit wel mag. ⑦ hierbij zegt hij direct dat hij het niet fijn vindt dat anderen tussen zijn benen komen. (Kevin werd seksueel misbruikt door zijn stiefvader, wat ervoor zorgt dat hij een enorme rugzak met zich meedraagt)

Steffi heeft het ook over aanrakingen op momenten dat zij het niet wil, de personen die haar mogen aanraken zijn: Kevin, de personen van de massage en degene die haar verzorgen.

- Wat doet het met jou als iemand TE dichtbij komt? Hoe reageer je op dat moment?

Steffi: "dan ga ik zeggen dat ik dit niet leuk vind en ik ga achteruit gaan!"

Kevin: “ ik ga mijn hand tonen van STOP!” “Ik ga zeggen: blijf van mijn lijf!”

Beiden gaan hierover vlot communiceren.

- Wat denk je dat 'grensoverschrijdend gedrag' betekent?

Zowel Steffi als Kevin geven aan dat ze niet willen dat anderen roepen en tieren naar hen. Ze zeggen dat ze op dat moment weglopen uit de situatie. Ze gaan het eveneens vertellen aan de begeleiders.

Ook de ongepaste aanrakingen vinden ze niet leuk ⑦ Kevin verteld dat hij op dat moment echt boos wordt en gaat roepen.

- Heb je wel eens meegemaakt dat iemand je gevoelens niet respecteert? Hoe reageerde je toen?

Kevin begint te wenen ⑦ begeleiding vertelde mij over het seksueel misbruik. Hij antwoord liever niet op deze vraag, hiermee hou ik natuurlijk rekening!

Steffi geeft hem direct een dikke knuffel.

- Hoe voelt het als iemand je grens overschrijdt?

Steffi verteld dat ze dit niet fijn vind, ze wordt dan verdrietig en zelf boos. Ze zegt wel dat ze dit kan communiceren naar de begeleiding waardoor ze haar hart kan luchten.

Kevin wordt op dat moment ook verdrietig, omdat hij hem op dat moment niet begrepen voelt. Hij kan terecht bij de begeleiding en zijn broer.

- Wat zou je doen als iemand jouw grenzen niet respecteert?

Beiden vertelde hierbij dat ze weglopen van de situatie en gaan praten met de begeleiding.

- Heb je al meegemaakt dat je iemand anders grenzen niet herkende en je gedrag niet prettigervaarde? Hoe reageerde deze persoon op dat moment? Hoe kan jij reageren op dat moment?

Ook hier had Kevin het moeilijk, ik vond het beter om deze vraag dan ook over te slaan .

- Hoe praten jullie met elkaar over jullie grenzen? Durven jullie deze tegen elkaar aangeven? Hoe communiceren jullie deze naar elkaar?

Kevin wordt verdrietig omdat hij denkt dat Steffi op dit moment over grenzen verteld dat hij reeds al overtreden heeft. Steffi verteld dat ze het aan Kevin gerust kan vertellen wat ze leuk vind en wat ze minder leuk vind.

- Vind je het oké om iemand te kussen of knuffelen als de andere dit niet wil? Waarom wel/niet?

“We luisteren naar elkaar! als de andere iets niet fijn vind dat doen we dit niet!”

- Wat zou je doen als iemand jou iets vraagt te doen wat je niet begrijpt?

Ze geven beide aan dat ze extra info zouden vragen, indien dit te moeilijk ligt zou Kevin de begeleiding aanspreken omdat dit vertrouwde personen zijn.

- Hoe kan je NEE zeggen als je iets niet wil? (dit kan eveneens tegenovergesteld toegepast worden)

Door te roepen zegt Kevin, of door mijn STOP hand te tonen. Steffi verteld dat dit makkelijker gaat bij mensen die ze kent, bij personen die ze niet kent zou ze hard roepen.

- Wat zou je zelf graag leren omtrent grenzen?

welke grenzen die er zijn en hoe deze te communiceren naar vreemden.

- ⑨ *Beide personen kennen het vlaggensysteem nog niet en geven aan dat ze er naar uitkijken om de volgende keer dit op een speelse manier te leren kennen.*

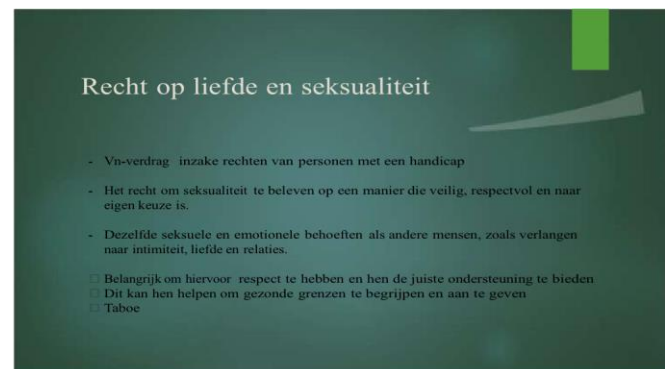
3.Vorming begeleiding



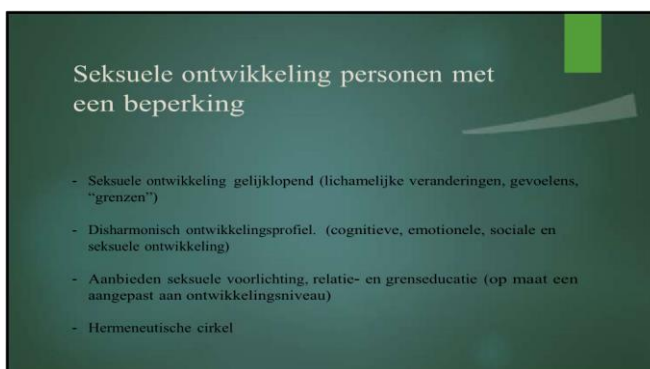
1



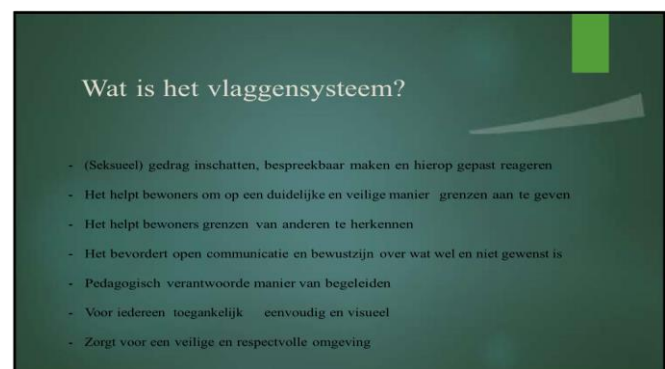
2



3



4



5

Grensoverschrijdend gedrag...

- Ongepaste lichamelijke aanraking
 - Ongepaste vragen
 - Verbale beledigingen
 - Inbreuk op persoonlijke ruimte
 - Ongewenst gedrag in een groepssetting
 - Sociale signalen niet begrijpen of grenzen niet op een duidelijke manier aangeven
 - Omwille van cognitieve en communicatieve beperking komt grensoverschrijdend gedrag frequenter voor bij deze doelgroep.
- Verminderd grensgevoel

6



Hoe beoordelen?

7

1. toestemming

Er is sprake van toestemming wanneer alle betrokkenen hun akkoord geven voor het gedrag.

- Dit kan expliciet of impliciet
- Belangrijk dat alle betrokkenen de situatie en de gevolgen begrijpen.

Aandachtspunten:

- Het is niet zeggend wil niet zeggen dat je toestemming geeft.
- Toestemming is altijd herroepbaar
- Toestemming vraag je steeds vooraf
- Toestemming geven kan alleen in een vrijwillige situatie
- Bij een gebrek aan vrijwilligheid aanbrekt, dient ook de toestemming in vraag gesteld te worden



9

8

2. Vrijwilligheid

- Er is geen sprake van druk, dwang of chantage.
- Toestemming valt mee onder het criterium vrijwilligheid.



10

3. gelijkwaardigheid

- Alle betrokkenen zijn aan elkaar gewaagd.
(geen verschil in autoriteit, macht, intelligentie, leeftijd, fysieke, cognitieve of emotionele ontwikkeling)
- ☐ Ongelijke machtsverhouding ☐ kan misbruik van gemaakt worden
- ☐ Groot leeftijdsverschil: vrijwilligheid en toestemming moet in vraag gesteld worden



11

4. Ontwikkelings- of functioneringsniveau

- Steeds kijken of het gedrag passend is voor het ontwikkelingsniveau.
- ☐ Moeilijk inschatten: normatieve lijst

https://www.sensoor.be/sites/default/files/normatieve-lijst-sensoor-tugemystroom_0.pdf



12

5. context

6. Impact / zelfrespect

- Gezond seksueel gedrag gebeurt steeds in een context die algemeen maatschappelijk mag geen negatieve impact hebben. (fysiek, psychologisch, sociaal) aanvaard is, waarbij er oog is voor privacy van allbetrokkenen.
- Seksueel gedrag
- Gedrag kan ook jezelf schaden. (schuldgevoelens, reactie van de groep) - Verschillende culturen = verschillende visies
- Verzwakende factoren:
 - Intensiteit
 - Frequentie
 - Angst
 - bereik



13

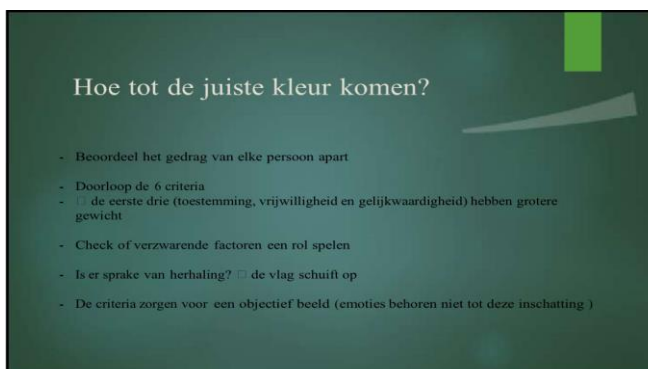


15

14



16



17



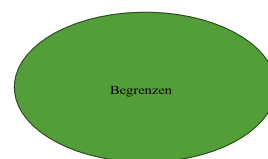
18

Reactiewijze



19

Reactiewijze

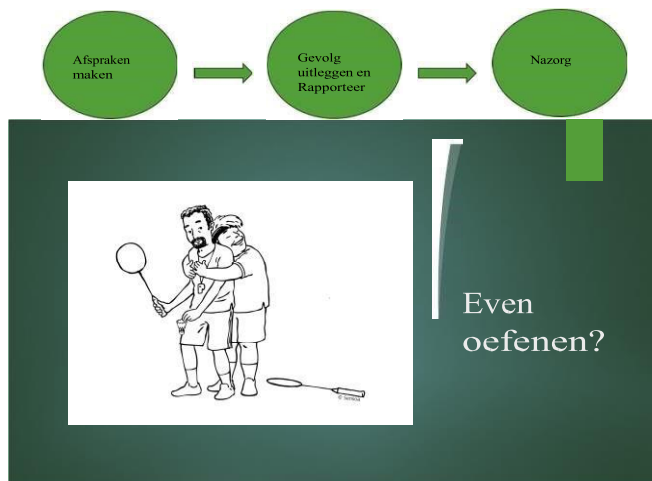


20

Leereffect door middel van 4 vragen:

- Welke informatie is onvolledig, foutief of niet geweten?
- Welke attitudes moeten aangepakt worden?
- Welke vaardigheden ontbreken of zijn onvoldoende aanwezig?
- Welke ondersteuning is daarbij nodig?

En wat daarna?



21

Voordelen vlaggensysteem

- Duidelijke communicatie
- Snelle identificatie van behoeften -> snel en gepast ingrijpen
- Zelfstandigheid vergroten □ vergroten zelfvertrouwen en welzijn
- Veilige en vertrouwde omgeving
- Respectvolle omgeving



23

implementatie

22

Voordelen vlaggensysteem

- Herkennen en respecteren van grenzen
- Preventief werken: gele vlag zorgt ervoor dat gedrag niet escaleert naar rode vlag
- Flexibel systeem □ zorg op maat
- Bespreekbaar maken van seksueel gedrag
- Ipv straffen samen op zoek gaan hoe het anders kan aangepakt worden
- Taboe weghalen!



24

Hoe in praktijk?

- Training personeel en bewoners
- Regelmatig feedback en samen in gesprek gaan (begeleiding en ook met bewoners)
- Originaliteit kent geen grenzen (voorbeelden):
 - Niet alleen bij conflict
 - Praten over grenzen (kennis vergroten) - Vorming met bewoners aan de hand van rollenspel
 - Integreren in handlingsplan - Kaartspel
 - Verhaal om bewoners te leren kennismaken met de verschillen in kleur
 - Een thema die SAMEN gebeurt - vergroten betrokkenheid - Emotiehoekje
 - Visueel maken - Implementeren in dagelijkse werking door het linken aan emotie of activiteiten
 - Positieve beloning doet het project slagen - Creatief aan de slag door het knutselen van vlaggen
 - Reflectiemomenten - Zichtbaarheid van vlaggen
 - Check - in met groep ...
 - Ouders mee in het verhaal

25

26

Vragen?

"In een veilige omgeving, waar grenzen worden gerespecteerd, kan iedere persoon groeien en bloeien."



<https://www.sensoa.be/materiaal/sensoarlaggensysteem-online-cursus>

27

28

4.Vorming bewoners

Voorbereiding vorming voor bewoners dagcentrum.

Belangrijk:

- Verstaanbare en duidelijk taal gebruiken ⑦ aangepast aan ontwikkelingsniveau van de bewoners.
- Gebruik maken van herkenbare voorbeelden.
- Herhaling is belangrijk!
- Positieve bekrachtiging is enorm belangrijk!
- Deze vorming moet leerrijk zijn, maar het is eveneens de bedoeling dat de bewoners er een fijn gevoel aan overhouden.

1. Introductie en Doelen Uitleggen

- Tijd: 5-10 minuten
- Doel: hierbij is het de bedoeling dat de bewoners begrijpen waarom deze vorming plaats vind, en wat ze zullen bijleren op deze dag.
- Uitleg: Deze uitleg moet in een verstaanbare manier gebracht worden, zodat het voor de bewoners duidelijk is, op regelmatige basis checken of het duidelijk is en voldoende herhaling bieden.

Voorbereiding hiervan:

"Hallo iedereen! Vandaag gaan we het hebben over grenzen. Wat zijn grenzen? (hen eerst even laten nadenken) Grenzen zijn de dingen die jij wel of niet fijn vindt. Dit gaat over relaties, of het nu vriendschappen of liefdesrelaties zijn, maar ook over andere mensen in je leven. Het is belangrijk dat je weet wat je wel of niet prettig vindt, en hoe je dat kunt aangeven. Iedereen heeft het recht om grenzen te stellen en te zeggen wat ze wel of niet

willen. Het is ook belangrijk om te weten dat je altijd respect moet hebben voor de grenzen van andere mensen."

"We gaan vandaag leren hoe we kunnen herkennen wat onze eigen grenzen zijn en hoe we die aan andere mensen kunnen vertellen.

Ook gaan we het hebben over hoe we kunnen omgaan met situaties waarin iemand onze grenzen misschien niet respecteert. Dat noemen we grensoverschrijdend gedrag. We gebruiken daarvoor een systeem met kleuren: groen, geel en rood en zwart. Deze kleuren helpen ons om te begrijpen of iets oké is, of dat we ons misschien niet comfortabel voelen, of dat iets absoluut niet oké is." Binnen het dagcentrum gaat het belangrijk zijn dat we ons focussen op 2 kleuren, namelijk groen en rood. Hierop gaan we vandaag samen oefenen.

"Het doel van deze vorming is om jullie te helpen leren hoe je op een respectvolle manier je grenzen kunt aangeven in verschillende situaties. We willen ook zorgen dat jullie je veilig voelen en weten wat je kunt doen als iemand over je grenzen heen gaat. Door dit te leren, kunnen we ervoor zorgen dat iedereen zich prettig en gerespecteerd voelt in relaties, of die nu vriendschappelijk of romantisch zijn."

"Vandaag gaan we samen oefenen met situaties waarin we grenzen moeten aangeven. Dit kan spannend zijn, maar we gaan het stap voor stap doen. Het is belangrijk dat je je comfortabel voelt om te zeggen wat je wel of niet wilt."

Wat is het Vlaggensysteem?

- Tijd: 10-15 minuten
- Doel: Het vlaggensysteem op een begrijpbare manier uitleggen aan de bewoners.
- Uitleg: Korte uitleg geven per kleur, waarbij we de focus leggen op toestemming, gelijkwaardigheid en vrijwilligheid.

"We gaan het nu hebben over het vlaggensysteem. Dit is een handig systeem met 3 kleuren die ons helpen om te begrijpen hoe we ons voelen in verschillende situaties. Het helpt ons te weten of we ons goed voelen, of twijfelen, of als iets absoluut niet oké is."

"Laten we de kleuren één voor één doornemen en kijken hoe de drie belangrijke regels hierbij werken: toestemming, gelijkwaardigheid en vrijwilligheid."

Groen: "Ik voel me goed, dit is oké."

"De groene vlag betekent dat je je goed voelt. Alles is in orde, en je vindt wat er gebeurt prima. Als iemand je vraagt iets te doen en je voelt je er goed bij, dan is dit een groene situatie. Het is oké, en je hebt geen probleem. Alles is in lijn met de drie regels: je hebt toestemming gegeven, je wordt gelijk behandeld, en je doet het vrijwillig."

Voorbeeld: "Stel je voor dat je samen met een vriend of vriendin een spel speelt en je hebt plezier. Je voelt je gelukkig en je hebt geen problemen met wat er gebeurt. Dit is een groene situatie omdat je zelf hebt gekozen om mee te doen, je vriend/vriendin vraagt eerst of het oké is, en jullie respecteren elkaars grenzen."

Vraag aan de groep: *"Kunnen jullie een voorbeeld geven van een situatie waarin jullie je goed voelen, iets wat 'groen' zou zijn?"*

Rood: "Dit is niet oké, ik wil dit niet."

"De rode vlag betekent dat iets niet goed is. Het is duidelijk dat je je niet goed voelt, en je wilt het niet. Dit kan zijn omdat iemand over je grenzen heen gaat, of omdat je iets niet wilt doen. Dit is een rode situatie, en het betekent dat er een probleem is met de toestemming, gelijkwaardigheid, of vrijwilligheid."

Voorbeeld: *"Stel je voor dat iemand je een kus probeert te geven zonder dat je dat wilt, en je voelt je er ongemakkelijk bij. Dit is een rode situatie omdat je geen toestemming hebt gegeven, en het voelt niet gelijkwaardig of vrijwillig. Het is oké om 'nee' te zeggen en te stoppen."*

Vraag aan de groep: *"Kunnen jullie een voorbeeld bedenken van een situatie waarin je zou zeggen dat iets absoluut niet oké is, of een situatie die voor jou een rode situatie zou zijn?"*

Visuele Hulpmiddelen:

- Gebruik van gekleurde kaarten: Om het voor de bewoners makkelijker te maken, gebruik ik gekleurde kaarten die ze kunnen vasthouden of omhoog steken. De kaarten helpen hen om aan te geven hoe ze zich voelen in bepaalde situaties:
 - Groen betekent "alles oké" – je hebt toestemming, het is gelijkwaardig en vrijwillig.
 - Rood betekent "ik wil dit niet" – er is een probleem met toestemming, gelijkwaardigheid of vrijwilligheid.

Voorbeeld:

"Kijk, deze kaarten helpen ons om te begrijpen hoe we ons voelen in bepaalde situaties. Groen betekent 'oké' en rood betekent 'niet oké'. Je kunt deze kaarten gebruiken om aan te geven hoe je je voelt."

3. Veiligheid Aangeven

- Tijd: 5 minuten
- Doel: ervoor zorgen dat de groep zich veilig voelt en dat iedereen weet dat het oké is om "nee" te zeggen en grenzen te hebben.
- Uitleg: Aangeven dat dit een veilige ruimte is en dat iedereen op zijn eigen tempo mag reageren.

"Je mag altijd aangeven wat je wel en niet prettig vindt, en we respecteren elkaar. Als iets je ongemakkelijk maakt, kun je altijd zeggen 'nee' of 'ik wil dit niet'. Er is geen goed of fout antwoord, we gaan samen leren."

4. Casussen Introduceren

- Tijd: 5-10 minuten per casus
- Doel: Casussen die concreet en relevant zijn voor de bewoners, zodat de bewoners zich kunnen inleven in een bepaalde situatie.

Groen (Ik voel me goed, dit is oké)

Casus 1: Vriendschap

Twee vrienden zitten samen in de woonkamer van het dagcentrum en praten gezellig. Ze lachen samen, delen een snack, en maken grapjes over de dag. De ene vriend stelt voor om samen een wandeling te maken in de tuin, en de andere vriend vindt dit een goed idee. Ze voelen zich allebei gelukkig en comfortabel in elkaars gezelschap, en er is geen sprake van ongemak of twijfel.

Waarom dit Groen is:

Beide vrienden voelen zich goed bij elkaar, er is geen twijfel of onzekerheid.

Het gedrag is gezond en passend in een vriendschapscontext.

Ze respecteren elkaars grenzen en genieten van elkaars gezelschap.

Casus 2: Liefde

Een stel in het dagcentrum houdt elkaars hand vast terwijl ze samen naar muziek luisteren tijdens het pauzemoment. Ze glimlachen naar elkaar en genieten van het moment. Het handin-hand lopen voelt voor beiden natuurlijk en fijn. Ze voelen zich gezien en gewaardeerd door elkaar. Geen van beiden voelt zich onder druk gezet of ongemakkelijk.

Waarom dit Groen is:

Het gedrag is wederzijds en respectvol, en het maakt beide partners gelukkig.

Er is geen twijfel over de grenzen; het hand in hand houden is voor beide partijen comfortabel.

Beide personen voelen zich veilig en op hun gemak in hun relatie.

Dit gedrag gebeurt tijdens een pauzemoment ⑦ dus geen werkmoment

Casus 3: Onbekende in de buurt

Je bent samen met een begeleider in de supermarkt en je ziet een bekende bewoner die je aardig vindt. Je begroet diegene vriendelijk met een glimlach en een knikje. De andere persoon glimlacht terug en jullie praten even over hoe het gaat. Je voelt je rustig en zelfverzekerd in deze sociale interactie.

Waarom dit Groen is:

Er is geen ongemak in de interactie; de begroeting is vriendelijk en natuurlijk.

Je voelt je op je gemak bij de andere persoon, en er is geen sprake van twijfel of onduidelijkheid.

De situatie is sociaal acceptabel en past binnen de sociale normen.

Rood (Dit is niet oké, ik wil dit niet)

Casus 1: Vriendschap

Tijdens een speelse interactie probeert een vriend zijn andere vriend steeds fysiek te domineren door hem vast te houden of te duwen, zelfs als de andere persoon duidelijk aangeeft dat hij dit niet fijn vindt. De vriend die het fysiek gedraagt, negeert de signalen en blijft doorgaan met het gedrag. De andere vriend voelt zich krachtig ongemakkelijk en zegt duidelijk: "Stop, dit is niet oké."

Waarom dit Rood is:

Het gedrag van de vriend is duidelijk grensoverschrijdend en respectloos.

De andere vriend heeft al duidelijk aangegeven dat hij het gedrag niet goedkeurt, maar het wordt niet gerespecteerd.

Dit is een ernstige situatie van ongemak en het gedrag moet onmiddellijk stoppen.

Casus 2: Liefde

Een partner blijft zijn of haar geliefde herhaaldelijk vragen om seks, ondanks dat de andere partner duidelijk aangeeft dat hij of zij geen interesse heeft op dat moment. De partner die aandringt, blijft doorvragen en maakt de ander ongemakkelijk. De partner voelt zich onder druk gezet en zegt met kracht: "Dit is niet oké, ik wil dit niet."

Waarom dit Rood is:

Het gedrag is seksueel grensoverschrijdend en wordt duidelijk afgewezen.

De partner die aandringt, negeert de grenzen van de ander en blijft het gedrag herhalen, ondanks dat het wordt afgewezen.

De situatie is zeer ongemakkelijk en moet onmiddellijk stoppen.

Casus 3: Drukke openbare plaats

In een drukke supermarkt komt een onbekende man te dichtbij en begint de persoon aan te raken of ongemakkelijke opmerkingen te maken. De persoon voelt zich bedreigd en reageert door te zeggen: "Stop, dat is niet oké!" en loopt snel weg.

Waarom dit Rood is:

Het gedrag van de onbekende is duidelijk ongepast en veroorzaakt bedreiging en angst.

De grenzen van de persoon worden duidelijk overschreden door fysiek contact en ongepaste opmerkingen.

Het is grensoverschrijdend gedrag dat moet stoppen en waarvoor de persoon zich direct moet verweren.

5. Rollenspel en Oefeningen

- *Tijd: 10-15 minuten per casus*
- *Doel: Oefenen met de bewoners om het vlaggensysteem toe te passen in echte situaties. Het doel is om hen comfortabel te maken met het aangeven van hun grenzen. (Er liggen gekleurde ballen op de grond. De bewoners mogen bij elke casus de juiste kleur bol kiezen en vertellen waarom ze deze keuze maken. Ook bekijken we samen welke reactie we kunnen geven per casus)*

Vraag om een Kus

Scenario: Iemand vraagt je om een kus te geven, maar je wilt dat niet.

Oefening: De bewoners laten oefenen hoe ze 'nee' kunnen zeggen, bijvoorbeeld door te zeggen: "Ik wil je niet kussen, maar ik kan je wel een hand geven." Daarna bespreken wat je kan doen als iemand blijft aandringen.

Kleur: Rood indien de anderen dit niet respecteert.

Ongepaste Opmerking

Scenario: Iemand maakt een ongepaste opmerking over je uiterlijk (bijvoorbeeld "Je ziet er vandaag echt sexy uit") en je voelt je ongemakkelijk en zegt dat je dit niet leuk vindt. De andere begint met jou te spotten.

Oefening: Oefenen met de bewoners hoe ze kunnen aangeven dat ze dit ongepast vinden, bijvoorbeeld door te zeggen: "Dat vind ik niet leuk om te horen, ik wil niet dat je zo tegen me praat."

Kleur: Rood.

Te Dichtbij Komende Vriend

Scenario: Een vriend komt steeds dichterbij zitten op de bank, ondanks dat je je ongemakkelijk voelt en ruimte wilt, je voelt je ongemakkelijk en probeert steeds verder weg te schuiven. De andere respecteert dit niet en komt ook steeds terug dichterbij zitten.

Oefening: De bewoners laten oefenen om aan te geven dat ze meer ruimte nodig hebben, bijvoorbeeld: "Ik vind het fijn dat je hier zit, maar ik heb wat meer ruimte nodig." Kleur: Rood.

Ongewenst Lichamelijk Contact

Scenario: Een collega of vriend pakt je vast, bijvoorbeeld een knuffel of een arm om je schouder, maar jij wilt dit niet.

Oefening: Bewoners laten oefenen met een duidelijke "nee" en uitleg, bijvoorbeeld: "Ik voel me niet comfortabel als je me zo aanraakt. Kunnen we alstublieft wat afstand houden?" Kleur: Rood.

Te Veel Vragen om Jezelf te Kussen

Scenario: Een vriend vraagt je meerdere keren om een kus, zelfs nadat je hebt aangegeven dat je dat niet wilt.

Oefening: Bewoners laten oefenen hoe ze duidelijk kunnen aangeven dat ze geen kus willen, bijvoorbeeld: "Ik heb al gezegd dat ik geen kus wil geven. Ik wil niet dat je dat blijft vragen." Kleur: Rood.

Te Dichtbij Komende Vriend

Scenario: Je zit op de bank met een vriend, en je voelt je prettig in de ruimte. De vriend komt niet te dicht bij en respecteert je ruimte. Als hij wel dichterbij komt, vraag je vriendelijk om wat ruimte, en de vriend respecteert je verzoek.

Oefening: De bewoners oefenen met aangeven wanneer ze zich comfortabel voelen en wanneer ze meer ruimte nodig hebben. Bijvoorbeeld: "Het is fijn om hier naast je te zitten, maar ik voel me beter als er wat meer ruimte is."

Kleur: Groen (je geeft je grenzen duidelijk aan en het wordt gerespecteerd).

Ongewenst Lichamelijk Contact

Scenario: Een collega of vriend probeert je vast te pakken, maar je voelt je er prettig bij en accepteert de knuffel of arm om je schouder. Je zegt vriendelijk: "Ik vind het fijn dat je me een knuffel geeft!" en de ander doet dit op een manier die je prettig vindt.

Oefening: De bewoners oefenen met aangeven wanneer lichamelijk contact oké is en wanneer niet. Bijvoorbeeld: "Ik ben blij dat je een knuffel wil geven, maar soms wil ik liever geen aanraking."

Kleur: Groen (je voelt je op je gemak met het contact en hebt ruimte om aan te geven wat wel of niet gewenst is).

Samen koffie drinken

Je zit samen in de pauze een tasje koffie te drinken met je beste vriendin, jullie praten over het weekend en welke leuke dingen jullie gedaan hebben. Jullie luisteren naar elkaars verhalen en vinden het enorm fijn.

Kleur: groen. Jullie hebben het fijn en respecteren elkaar.

6. Reflectie en Groepsbespreking

- Tijd: 5-10 minuten
- Doel: Reflecteren over de sessie en bespreken wat ze geleerd hebben.
- Vragen om samen te reflecteren:
 - o Hoe voelde je je tijdens het oefenen met de situatie?
 - o Wat is het belangrijkste dat je hebt geleerd?
 - o Hoe zou je in een echte situatie je grenzen kunnen aangeven?

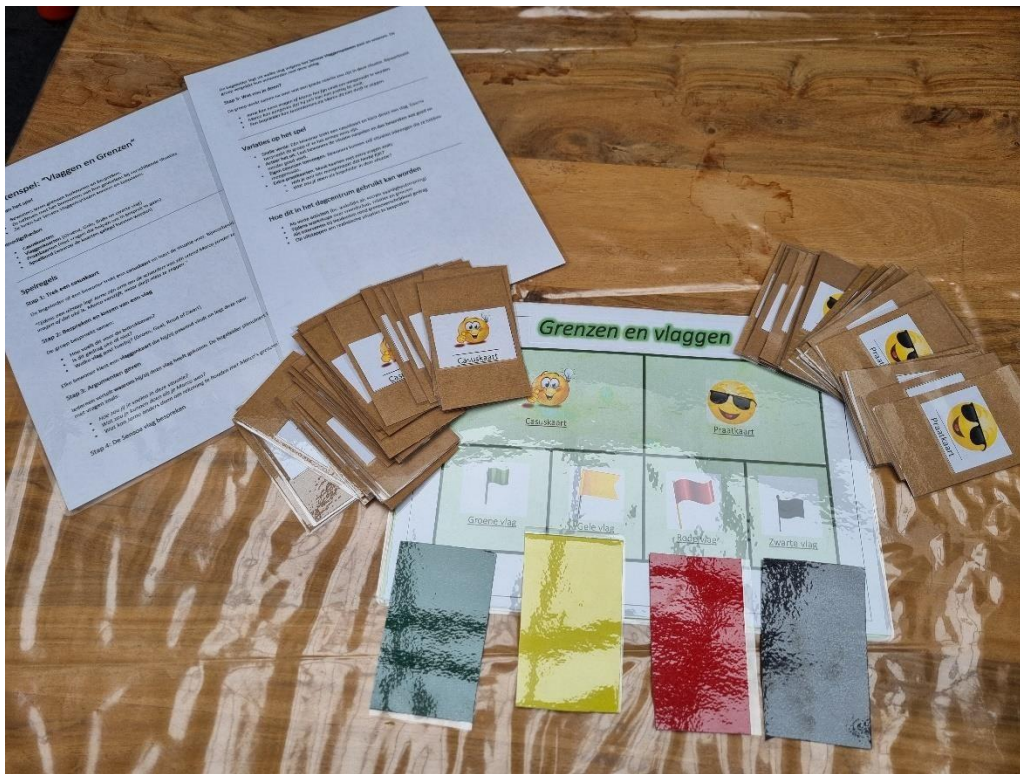
Dit biedt de bewoners de kans om feedback te geven en hun gevoelens te delen, en versterkt de boodschap dat het oké is om grenzen aan te geven

7. Afsluiting

- Tijd: 5 minuten
- Doel: De sessie afsluiten door te benadrukken dat ze altijd het recht hebben om hun grenzen aan te geven, zowel in vriendschappen als in relaties.
- Afsluitende boodschap:

"Vandaag hebben we geleerd dat je altijd kunt zeggen wat je wel en niet wilt. Onthoud dat je nooit iets moet doen waar je je niet goed bij voelt, en dat je altijd je grenzen mag aangeven." Tenslotte: introduceren van mijn zelfgemaakte spel en kleurrijke verhaal. Deze 2 uitgewerkte vormen mogen ze samen met de begeleiding uittesten om op die manier het vlaggensysteem steeds meer te leren kennen.

5.Zelf ontworpen kaartenspel



6.Verhaal

Een verhaal in kleur: Elza en Tommy gaan op Reis naar Zee

Op een mooie zonnige dag gingen Elza en Tommy naar zee. Ze waren super blij dat ze samen op stap konden gaan. De zee was hun favoriete plek om te gaan spelen. De zee was blauw en de lucht was helder, en de golven gingen rustig te keer. De geur van pannenkoekjes, ijsjes en lekkere frisdrankjes kwamen in hun neus. Ze wisten het zeker, dit wordt een TOP dag!

“Wat gaan we eerst doen?” vroeg Tommy terwijl hij naar de zee keek.

“Elke keer iets anders!” zei Elza met een grote glimlach. “We gaan in de zee spelen, zandkastelen bouwen, en misschien kunnen we ook wel ijsjes eten!”

Ze renden gelijk het strand op en snelde naar de zee. “Laten we erin springen!” riep Elza terwijl ze haar schoenen uit trok.

Tommy keek even naar de grote golven en zei: “Lijkt me leuk! Maar wil je dit samen doen of wil je misschien even alleen spelen?”



Elza stopte even en keek naar de zee. “Laten we eerst samen in het water spelen, maar als ik even alleen wil zijn, zou ik het fijn vinden dat jij me even niet komt storen, oké?”

Tommy knikte. “Jij mag die keuze maken Elza!.

Als jij even wil spelen, geef ik je ruimte!"

En zo renden ze hand in hand de zee in. Ze gilden en spetterden, maar na een tijdje voelde Elza dat ze even alleen wilde zijn. Ze keek naar een rustig stukje strand en zei: "Ik ga even daar zitten om rustig naar de zee te kijken."

Tommy keek naar haar, maar was een beetje onzeker. "Maar wil je dan niet gewoon samen blijven spelen?" vroeg hij.

Elza glimlachte. "Nee, ik wil even alleen zijn. Ik voel me gewoon lekker als ik even in mijn eentje ben."

Tommy knikte. "Oké, ik begrijp het. Ik ga starten aan het bouwen van een groot zandkasteel!"

Elza was blij dat Tommy het begreep. Het was een groen moment, ze had gevraagd om ruimte en Tommy had haar keuze gerespecteerd.



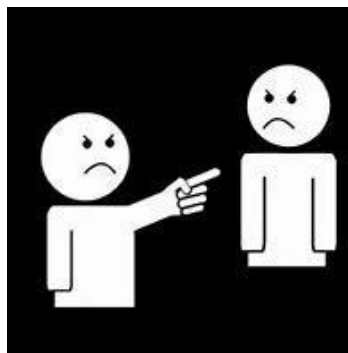
Maar even later, toen Elza rustig in het zand zat en naar de golven in de zee keek, kwam Tommy zonder het te vragen naast haar zitten. "Hé, Elza! Wat doe je? Zullen we verder spelen?" vroeg hij enthousiast.

Elza keek op en merkte dat ze een beetje boos werd. "Tommy, ik heb gezegd dat ik even alleen wil zijn. Waarom kom je nu naar me toe zonder het te vragen?"

Tommy keek haar verwilderd aan. "O, maar ik wilde gewoon bij je zijn, ik dacht dat je dat ook wel leuk zou vinden."

Elza voelde zich ongemakkelijk. "Tommy, je moet altijd eerst vragen of het goed is om bij iemand te komen zitten. Jij kiest ook altijd wat je wilt doen, en ik mag dat ook. Dus als ik zeg dat ik even alleen wil zijn, moet je dat toch even kunnen respecteren."

Dit voelde als een rode situatie, Tommy had niet goed naar Elza geluisterd en had haar ruimte niet gerespecteerd. Het was belangrijk dat hij begreep dat de keuze van de ander altijd moet worden gerespecteerd.



Tommy keek naar de grond en voelde zich schuldig. "Sorry Elza, ik begreep niet dat je echt alleen wilde zijn. Het was niet de bedoeling om je boos te maken, maar ik wou gewoon met je verder spelen in het zand."

Elza zuchtte even, maar glimlachte toen. "Het is oké, Tommy. Het belangrijkste is dat we dit tegen elkaar kunnen zeggen, en dat jij luistert naar mijn gevoel en dit wil respecteren."

Tommy knikte. "Ja, ik snap het nu. Bedankt dat je het me hebt uitgelegd, en nogmaals sorry dat ik het niet goed begreep!"

Na dit gesprek besloot Elza om even verder te lopen langs het water. Tommy gaf haar de ruimte die ze vroeg, en dit voelde weer groen, ze had gekozen om even alleen te zijn, en Tommy respecteerte haar beslissing, hij had op dat moment geleerd om anders te reageren door deze rode situatie.

Na een tijdje liep Elza terug naar Tommy, die druk bezig was met het bouwen van een zandkasteel. "Wow, wat een mooi kasteel!" zei ze. "Zullen we samen verder bouwen?" "Ja, dat lijkt me leuk!" zei Tommy blij. Samen begonnen ze hun zandkasteel groter te maken.

Na een tijdje hadden ze beiden zin in een ijsje. Ze gingen naar de ijskar en stonden in de rij. "Wat wil jij, Elza?" vroeg Tommy.

"Ik wil vanille met chocoladesaus!" zei Elza. "Wat wil jij?"

"Ik wil aardbei!" zei Tommy.

Toen Elza haar ijsje had gekozen, zei ze: "Weet je, Tommy, misschien moeten we altijd eerst vragen wat de ander wil, zodat we elkaar ruimte geven om zelf te kiezen?"

Tommy glimlachte. "Ja, dat vind ik een goed idee! Jij mocht eerst kiezen, en nu kies ik."

Alles was groen. Ze gaven elkaar ruimte en respecteerden de keuze van de ander.



Toen ze hun ijsjes aan het eten waren, liepen ze verder langs het strand en speelden met een vlieger. Het voelde zo goed om samen te zijn en het gevoel te hebben dat ze naar elkaars gevoel luisterden en hiervoor respect hadden.

De zon begon onder te gaan, en Elza en Tommy gingen moe maar blij naar huis. Ze hadden een geweldige dag gehad. Spelen in de zee, bouwen in het zand en leren hoe belangrijk het is om elkaar ruimte te geven, te vragen of iets oké is en elkaar te respecteren.

“Wat een leuke dag, hè?” zei Elza terwijl ze hand in hand naar de bus liepen.
“Ja!” zei Tommy. “En ik weet nu altijd dat ik eerst moet vragen of iets oké is voor de andere.
Zo blijft alles groen!”
En zo eindigde hun dag op het strand. Ze hadden elkaar geleerd hoe belangrijk het is om
elkaar te respecteren en samen plezier te hebben, zonder dat iemand zich verplicht voelt.

Wat een mooi GROEN einde.



7. Ervaring Vlaggensysteem

Ik stuurde naar verschillende voorzieningen en organisaties deze mail:

Beste,

Ik zou mij graag even voorstellen, ik ben Elke Vermeiren. Ik ben studente bachelor orthopedagogie, ik volg deze opleiding via hogeschool VIVES te Kortrijk. Voor mijn bachelorproef heb ik ervoor gekozen om het vlaggensysteem (Sensoa) te implementeren binnen een voorziening voor personen met een verstandelijke beperking. Het blijkt namelijk niet altijd evident voor personen met een verstandelijke beperking om grenzen te herkennen en hierop gepast te reageren, dankzij deze communicatie in kleur wil ik deze personen en begeleiding hierin ondersteunen.

Ik kwam via mijn onderzoek bij jullie organisatie terecht, die zich reeds inzet in het werken met het vlaggensysteem. Dankzij een student die reeds stage liep bij "veilig verblijf" kreeg ik jullie gegevens door.

Voor het implementeren ben ik nog op zoek naar enkele antwoorden die echt uit de praktijk komen, daarom zou ik het fijn vinden dat u even de tijd neemt om enkele korte vragen te beantwoorden. Dit zou voor mij een grote meerwaarde zijn omdat ik deze kan verwerken binnen mijn onderzoek.

Anjura Vandermarliere (Psychiatrisch verpleegkundige) Inoa – minderjarigenwerking kon mij deze antwoorden bieden:

1. Wat is volgens u de meerwaarde van het vlaggensysteem binnen de voorziening? Op een meer objectieve manier een situatie kunnen inschatten en aan de hand van deze inschatting een gepaste reactie kunnen aanbieden. De situaties kunnen op deze manier ook achteraf beter geëvalueerd worden.

2. Welke obstakels of uitdagingen heeft u ervaren bij de implementatie van het vlaggensysteem?
Eigen visie zorgt vaak dat sommige vlaggen wat onduidelijkheid geven (verschillende kleurtoekenning omwille van verschillende visies). Omwille van SEO en leeftijd zorgen sommige situaties ook voor een serieuze uitdaging om een gepaste reactie te kunnen inschatten.
3. Zijn er specifieke problemen of weerstand geweest vanuit medewerkers of cliënten in de implementatie van dit systeem?
Dit is een verplichte vorming voor nieuwe medewerkers, wanneer deze materie niet af en toe opgefrist wordt – kan het onwennig zijn om het vlaggensysteem in bepaalde casussen adequaat toe te passen. Verandering vanuit juridisch standpunt zorgt soms ook dat sommige zaken moeilijker uit te klaren zijn (vanaf wanneer zijn sommige handelingen strafbaar vb. leeftijdsgrens).
4. Wat waren volgens u de grootste praktische problemen bij het gebruik van het vlaggensysteem in de dagelijkse praktijk?
Het vlaggensysteem gaat niet enkel om het 'objectiveren' maar ook om een zo gelijk mogelijke opvolging te garanderen. Het toekennen van een vlag is niet voldoende om een casus af te handelen. Opvolging is nodig.
5. Heeft u suggesties of tips voor anderen die dit systeem willen implementeren in hun voorziening?
Ervaringen delen, teach the teacher (vb. vorming vanuit SENSOA), vanuit behartigers seksualiteit en werkgroep grensoverschrijdend gedrag worden vragen en suggesties vastgehouden en gedeeld binnen de organisatie (minderjarigenwerking).
8. Hoe heeft het vlaggensysteem bijgedragen aan het versterken van de communicatie rondom grenzen en veiligheid binnen de organisatie?
We gaan meer uniform te werk en delen meer moeilijke situaties op een objectievere manier. Ook het stappenplan die wordt uitgewerkt (fiches) wordt op een gestructureerde manier opgevolgd. Pijnpunten worden uitgewerkt
7. Heeft u gemerkt dat het vlaggensysteem positieve veranderingen heeft gebracht in de interacties tussen medewerkers en cliënten?
Heel zeker, er kan met het vlaggensysteemspel aan de slag worden gegaan om sommige situaties uit te leggen aan kinderen en jongeren. Zo weten we ook welke reacties we mogen verwachten indien dit zich voor zou doen en kunnen we hier en daar bijsturen rond grenzen/wensen/verlangens.
8. Zijn er nog aanpassingen of verbeteringen die u zou aanbevelen voor de werking van het vlaggensysteem?
SEO wordt reeds geïmplementeerd in het vlaggensysteem, soms hebben we nog wat moeite bij jongeren met specifieke diagnoses of gedragsproblemen en de inschattingen die we bij deze doelgroep maken.
9. Welke rol speelt het vlaggensysteem in het bevorderen van de autonomie en het zelfvertrouwen van cliënten in het herkennen en aangeven van hun grenzen?
Wanneer we af en toe het vlaggenspel erbij halen merken we dat seksualiteit in het algemeen vlotter bespreekbaar is, niet enkel mogelijke risicovolle situaties, maar ook de groene vlaggen!

Gesprek met Truus Proost (vormingsmedewerker bij Aditti) op 10 maart 2025.

1. Wat is volgens u de meerwaarde van het vlaggensysteem binnen de voorziening?

Eerst en vooral zorgt het vlaggensysteem voor een betere communicatie tussen verschillende partijen. Het zorgt er eveneens voor dat knelpunten bloot gelegd worden, bijvoorbeeld op een vergadering tussen begeleiders komen op deze manier vaak onderwerpen naar boven.

De normatieve lijst zorgt ervoor dat gedrag juist beoordeeld kan worden. Vaak is gedrag heel normaal voor een bepaalde leeftijd. Bewoners met een verstandelijke beperking hebben vaak een disharmonisch profiel, de normatieve lijst is hierbij een hulpmiddel om te kijken welk gedrag bij welke ontwikkelingsleeftijd kan geplaats worden.

Het vlaggensysteem zorgt ervoor dat er een objectieve beoordeling kan plaatsvinden, en niet op basis van voorgeschiedenis van een persoon of waarden en normen.

2. Welke obstakels of uitdagingen heeft u ervaren bij de implementatie van het vlaggensysteem?

Hierbij denk ik aan een fout gebruik van het systeem, vaak wordt dit te theoretisch gebruikt. Het is beter van dit systeem aan te passen aan de doelgroep. (bijvoorbeeld gebruik maken van visueel materiaal)

Binnen een situatie kunnen er verschillende situaties voorkomen, die je niet met 1vlag kan beoordelen. Vaak moet dit beoordeeld worden met verschillende vlaggen.

Het gebruik van de hermetische cirkel is belangrijk, het zorgt ervoor dat er met alle domeinen van een persoon rekening gehouden wordt, dit zal ervoor zorgen dat de beoordeling aan de persoon aangepast kan worden.

Bij het beoordelen van een situatie is het belangrijk dat je als begeleider rekening houdt met het sociaal wenselijk antwoorden van een bewoner. Deze kunnen een antwoord geven waarmee ze denken dat dit positief onthaald gaat worden bij de begeleiding. Zo gaf Truus een voorbeeld van 2 jongens in het toilet die aan het experimenteren waren met elkaar. Toen begeleiding binnen kwam zei bewoner X dat hij dit eigenlijk niet wou. Dit zorgde ervoor dat bewoner Y als de schuldige aanzien werd. Achteraf was dit een foute beoordeling want in individuele gesprekken zei X dat hij het eigenlijk wel leuk vond maar dat hij dit gezegd had om op een goed blaadje te staan. Dit toont aan dat een situatie beoordelen niet altijd makkelijk is, en dat het heel belangrijk is om steeds met de verschillende partijen in gesprek te gaan.

Het vlaggensysteem gaat niet alleen over een situatie beoordelen, het is belangrijk om het begrip kennis niet uit het oog te verliezen. Bewoners missen vaak de nodig kennis over seksualiteit, relaties maar ook over hun eigen lichaam. ⑦ Herhaling is hierbij belangrijk!

Rekening houden met SEO, een persoon van 24 die masturbeert in een openbare ruimte is zeker niet ok. Maar als een bewoner dit doet die op SEO laag scoort dan kan dit wel geplaats worden op zijn ontwikkelingsniveau. Dit zal natuurlijk ook een actie nodig

hebben maar dit zal dan zijn op gebied van naar een andere omgeving leiden i.p.v. straffend te gaan werken.

3. Zijn er specifieke problemen of weerstand geweest vanuit medewerkers of cliënten in de implementatie van dit systeem?

Het is nodig om steeds te blijven evalueren en te kijken waar de knelpunten zitten, zowel bij begeleiding als bij bewoners.

Vaak te theoretisch gehanteerd, beter om dit aan te passen aan de doelgroep.

4. Wat waren volgens u de grootste praktische problemen bij het gebruik van het vlaggensysteem in de dagelijkse praktijk?

Het is voor personen met een verstandelijke beperking vaak moeilijk om context, ontwikkelingsniveau te gaan uitleggen ⑦ de nadruk leggen op de eerste 3 criteria: toelating, gelijkwaardigheid en vrijwilligheid (TGV). Dit is op zich ook nog moeilijk voor hen en zal steeds herhaling nodig hebben. Het kan bijvoorbeeld dat de bewoners de criteria snappen, maar dat het in een situatie moeilijk is voor deze toe te passen.

Bij bewoners met een beperking is het niet mogelijk om een vlag door te schuiven ⑦ het gaat hem over het leereffect bij deze personen.

Het is belangrijk om als begeleider het goede voorbeeld te geven. Je kan een bewoner niet leren om gedrag aan te kondigen: bijvoorbeeld is het ok als ik naast jou kom zitten. Als jij als begeleider de bewoner te pas en te onpas vast neemt zonder aan te kondigen. ⑦ dit is iets dat van al bij kinderen gebeurt: geef opa eens een knuffel, de ouders nemen de beslissing voor het kind.

5. Heeft u suggesties of tips voor anderen die dit systeem willen implementeren in hun voorziening?

Maak zeker gebruik van de hermeneutische cirkel om gedrag te beoordelen bij een bewoner.

Het vlaggensysteem wordt vaak maar ingezet als er negatieve situaties zich voordoen, dit vind ik fout. Het is eveneens enorm belangrijk om de groene vlag vaak in te zetten. Op die manier leren bewoners dat ze groen gedrag stellen en dat dit beloond wordt met positieve bekrachtiging.

Geef de bewoners experimenteerruimte, want deze bewoners hebben dezelfde noden dan andere personen.

6. Hoe heeft het vlaggensysteem bijgedragen aan het versterken van de communicatie rondom grenzen en veiligheid binnen de organisatie?

Het zorgt dat er op een objectieve manier in gesprek kan gegaan worden.

Het zorgt ervoor dat er kan gekeken worden wat er bij elke bewoner specifiek nodig is.

7. Heeft u gemerkt dat het vlaggensysteem positieve veranderingen heeft gebracht in de interacties tussen medewerkers en cliënten?

Ja zeker, het zorgt voor een betere communicatie. Het zorgt ervoor dat onderwerpen vanuit het taboe gehaald worden.

Door de normatieve lijst is het makkelijker aan te tonen aan ouders dat hun kind eigenlijk heel normaal gedrag stelt. Dit is vaak moeilijk voor hen en op die manier kan er in gesprek gegaan worden en wordt dit vaak beter begrepen.

Door situatiekaarten kan er gekeken worden welk gedrag goed/fout is. En hierbij kan ook gekeken waarom dit juist goed of fout is.

8. Zijn er nog aanpassingen of verbeteringen die u zou aanbevelen voor de werking van het vlaggensysteem?

Niet te theoretisch te werk gaan. De criteria niet te strikt nemen, maar maak gebruik van de kaart TGV bij personen met een beperking.

9. Welke rol speelt het vlaggensysteem in het bevorderen van de autonomie en het zelfvertrouwen van cliënten in het herkennen en aangeven van hun grenzen?

Het zorgt ervoor dat dat bewoners een situatie leren inschatten waarom deze fout of juist is en waarom dit zo is 🗨 communicatie in kleur!

Verwacht zeker ook niet het magische. Bewoners worden door verschillende personen gewassen, steeds door iemand anders waardoor hun grens elke dag overschreden wordt en ze dit normaal vinden. belangrijk om hier als begeleider toch oog voor te hebben, dit kan door gesprekken aan te gaan hierover.

Gun bewoners experimenteergedrag!

Herhaling is zo belangrijk, en dit na het stukje kennis aanbieden.

8. Tussentijdse evaluatie met begeleiding van Schoonderhage.

1. Was de vorming over het vlaggensysteem (zowel bij begeleiding als bewoners) duidelijk gebracht? ☒ Zeer duidelijk ☐ Duidelijk ☐ Neutraal ☐ Onduidelijk
- ☐ Zeer onduidelijk
2. Vond je dat de informatie die werd gepresenteerd makkelijk te begrijpen was voor de bewoners, was er voldoende oog voor het visuele?

- Ja, absoluut ○ Ja, grotendeels ○

Neutraal ○

Nee, niet echt ○

Nee, helemaal niet

3. Hoe vond je het tempo van de vorming?

- Te snel
- Goed tempo ○ Te langzaam ○ Neutraal

4. Waren de uitleg en de voorbeelden die gegeven werden relevant en duidelijk voor de bewoners?

- Zeer relevant en duidelijk ○ Relevant en duidelijk ○ Neutraal
- Niet echt relevant of duidelijk
- Helemaal niet relevant of duidelijk

5. Hoe vond u de visuele hulpmiddelen (groene/rode kaartjes, spel, verhaal) in het ondersteunen van de uitleg van het vlaggensysteem? ○ Zeer goed, ze maakten alles veel duidelijker ○ Goed, ze waren nuttig ○ Neutraal

- Niet echt nuttig
- Helemaal niet nuttig

6. Hadden de bewoners voldoende gelegenheid om vragen te stellen of feedback te geven tijdens de sessies? ○ Ja, absoluut ○ Ja, voldoende ○ Neutraal

- Nee, onvoldoende ○
- Nee, helemaal niet

7. Waren er specifieke onderdelen van de vorming die moeilijk te begrijpen waren voor de bewoners? Zo ja, welke?

De specifieke termen van het systeem bleven wel moeilijk om te begrijpen, woorden zoals gelijkwaardigheid, vrijwilligheid blijven abstract voor hun en behoort niet tot de taal die zij zelf gebruiken.

In het algemeen was er wat veel tekst/uitleg. Hierdoor worden de bewoners wat passief doordat het lang duurt en merk je dat het te omvattend is. Daardoor gaat de essentie van alles soms wat verloren.

9. Hoe vaak wordt het vlaggensysteem momenteel gebruikt in de dagelijkse praktijk?

- ☐ Zeer vaak ☐

Vaa

k

- ☒ Soms, nog volop in de oefenfase.

- ☐ Zelden ☐

No

oit

10. Vindt u dat het vlaggensysteem een duidelijke meerwaarde heeft in uw werk?

- ☐ Ja, absoluut ☒ Ja zeker voor sommige bewoners ☐

Neutraal ☐ Nee, niet echt

- ☐ Nee, helemaal niet

11. Zijn de criteria van het vlaggensysteem duidelijk voor u?

- ☒ Ja, volledig duidelijk ☐ Ja, grotendeels duidelijk ☐

Niet helemaal duidelijk

- ☒ Helemaal niet duidelijk

12. Heeft u voldoende ondersteuning gehad om het vlaggensysteem in de praktijk toe te passen?

- ☒ Ja, absoluut ☐ Ja, voor

het grootste deel ☐

Neutraal ☐ Nee, niet

genoeg ☐ Nee, helemaal

niet

13. Heeft u reeds gebruik kunnen maken van het spel of verhaal? Zoja, welke ervaringen heeft de begeleiding en bewoners hiermee?

Het spel met de casuskaarten hebben we gespeeld. Ik had er meer tijd voor voorzien, maar merkte doordat de kaartjes soms heel gelijkaardig werden, bewoners begonnen af te haken. Blijft vooral bij luisteren en kaartje opsteken. Dus de volgende keer dat dit gepland staat, gaan we het korter doen.

De tekst heb ik niet met hun gedaan omdat dit een heel lange tekst was, en ik merkte dat bij de kaartjes de aandacht soms al snel verloren ging.

14. Wat zou er volgens u verbeterd kunnen worden in de begeleiding of implementatie van het vlaggensysteem?

In een eerste instantie werd er gesproken van eventueel een soort ganzenspel te maken en ik denk dat dit beter zou aanslaan. Nu blijft het op vraag-antwoord steken en merk ik dat ze het vooral als een opdracht zien. Mocht er meer spel in verwerkt zitten, zou dit aantrekkelijker kunnen zijn waar het nu eerder een passief gebeuren blijft.

15. Denkt u dat het vlaggensysteem daadwerkelijk bijdraagt aan betere communicatie/omgang met de koppeltjes? ☒ Ja, absoluut ☐ Neutraal ☐ Nee, niet echt ☐ Nee, helemaal niet

16. Wat vindt u van de toepasbaarheid van het vlaggensysteem op de lange termijn?

- ☐ Zeer toepasbaar ☒ Toepasbaar ☐ Neutraal ☐ Niet goed toepasbaar
- ☐ Helemaal niet toepasbaar

17. Heeft u nog andere opmerkingen, suggesties of feedback over hoe de vorming werd gegeven (bijvoorbeeld tempo, begrijpelijkheid, visuele hulpmiddelen)?

Zoals eerder vermeld denk ik dat er veel uitleg is gegeven waardoor de essentie niet altijd duidelijk was. Er wordt ook veel gewerkt met vragen, dus verbaal wat maakt dat de aandacht snel weg is. Kortere, meer actieve momenten zouden meer aanslaan.

18. Zijn er specifieke onderdelen van de vorming die volgens u verder verduidelijkt zouden moeten worden?

/

19. Heeft u suggesties voor verbetering in de manier waarop het vlaggensysteem gepresenteerd of geïmplementeerd kan worden?

Zoals eerder aangegeven denk ik dat het meer richten op 'doen' beter zou aanslaan dan het vraagantwoord-systeem dat nu gehanteerd wordt, waarvan ik dan merk dat ze snel afhaken.

9.Resultaten indevaluatie bewoners en begeleiding Schoonderhage

1. Feedbackformulier begeleiding – Project Vlaggensysteem

Algemene ervaringsvragen

- Hoe hebben jullie het project als geheel ervaren?

Het project gaf een meerwaarde omdat het een manier bied om in gesprek te gaan over soms nog moeilijke onderwerpen voor de bewoners. We zijn bij sommige bewoners nog zoekende hoe we dit best kunnen aanpakken ⑦ individueel gaan werken of beter in groep. Het bied zeker een meerwaarde op communicatief vlak. Er kan echt in gesprek gegaan worden en de gedachtegang van de bewoners komt naar boven, dit verduidelijk voor ons vaak van waar het gedrag juist komt. .

- Wat is jullie algemene indruk van het spel, het verhaal en de vorming?

Het spel is een grote meerwaarde als het gaat over communicatie. Onderwerpen kunnen besproken worden, alvorens de situatie zich voordoet. Dit vergroot het leereffect.

Het spel legt de nadruk op communicatie, wat positief ervaren wordt. Het zou wel fijn zijn als hierin nog een stuk interactie gebracht wordt, dit om aandacht langer te behouden. Sommige bewoners kunnen afhaken bij gesprekken. Het idee van het filmpje lijkt me zeker een pluspunt, iets waar we moeten over nadenken.

Binnen de vorming vond ik dat er veel afwisseling gebracht werd, filmpje, interactie, tekenen, ... het spel met de bal om de criteria aan te leren vond ik persoonlijk heel goed.

- Wat is jullie bijgebleven van het vlaggensysteem?

Het vlaggensysteem brengt zeker een mooie meerwaarde om de bewoner de grenzen aan te leren, herhaling blijkt hierin wel heel belangrijk. De kleurenkaartjes met de hierop aangebrachte smileys vinden wij hier een “topper”. We hebben hiervoor zelf al een uitbreiding gevonden ⑦ we hebben een systeem om activiteiten te kiezen, hierbij werkte we met nummering, iets wat als saai ervaren werd door de bewoners. Hierbij zijn we ook met kleuren gaan werken. Groen is de nummer 1 activiteit, geel de tweede plek en rood is de activiteit die minst in de smaak valt. Op die manier is de meerderheid van de keuzes duidelijker omdat het via visualisatie is. De kleuren worden hier dus zeker elke dag gebruikt.

Kleuren breder doortrekken: activiteiten

- Hebt u de indruk dat het voor begeleiding/bewoners soms moeilijk is om over deze thema's zoals seksualiteit in gesprek te gaan?

Nee zeker niet, het team kan hier open over spreken, de bewoners weten ook dat ze hiervoor bij de begeleiding en Eva terecht kunnen.

Spel – Vragen

Positieve punten:

- Wat vonden jullie goed of sterk aan het spel?

- *De kleurencodes zijn zeker een meerwaarde, het maakte de reactie visueel. Het zorgt er ook voor dat het makkelijker is om een kleur aan te geven dan iets onder woorden te brengen. Door het vlaggensysteem hebben we meer de kans om over deze onderwerpen in gesprek te gaan. Er wordt op die manier nog meer gereageerd op gedrag en niet naar de bewoner, waardoor praten makkelijker is.*

- Welke elementen maakten het spel boeiend of bruikbaar voor de bewoners?

Onderwerpen komen makkelijker naar boven. Grenzen is binnen het dagcentrum iets wat dagelijks aan bod komt, omdat de bewoners dagelijks met elkaar samenleven. Hierbij moeten we vaak grenzen herhalen, het vlaggensysteem zorgt voor een creatieve manier om hiermee aan de slag te gaan.

- Waren er onderdelen van het spel die echt aansloten bij de leefwereld van de bewoners?

Grenzen en seksualiteit is een onderwerp die leeft bij de bewoners, ze zitten vaak met vragen. Of ze gaan grenzen voorbij zonder dat ze dit echt beseffen. Het vlaggensysteem is hierdoor dus een grote meerwaarde om hierover te kunnen communiceren en ander gedrag aan te leren. Voor ons ook zeker want we leren de van waar dit gedrag komt. De kleurenkaarten zijn echt een topper, het visuele sluit aan bij de doelgroep.

Negatieve punten / verbeterpunten:

- Wat werkte minder goed tijdens het spel?

- *Het spel is sterk onderbouwd omdat het inzet op communicatie, het zou het spel nog kunnen versterken door ook nog extra te gaan inzetten op het interactieve.*
- *Tijdens het spel mochten de bewoners de kaartjes de eerste keer zelf kiezen, hierdoor was er soms een paar keer een rood kaartje. De volgende keren deden wij dit zodat we deze groene kaartjes er meer konden tussen steken, op die manier was er meer oog voor het goede gedrag. 7 dit ook om de aandacht niet te laten verzwakken.*

- Waren er dingen onduidelijk of verwarrend?

- *Nee zeker niet. Heel duidelijk gebracht.*

- Was het niveau van het spel aangepast aan de doelgroep?

- *Zowel de vorming als het spel was zeker op maat van de bewoners.*

- Zijn er dingen die je zou weglaten of anders aanpakken?

- *Naast het communiceren, het interactieve introduceren zodat de bewoners hun aandacht niet verzwakt.*

Spelverloop:

- Hoe verliep het spel in de praktijk?

- *We hebben op voorhand aangekondigd dat we dit gingen doen en ook uitgelegd wat we juist gingen doen. We speelden dit spel zowel individueel als in groep. Bij sommige bewoners slaat groepsspel meer aan, bij andere lijkt een 1 op 1 meer van toepassing.* - *We zouden dit ook starten met een nieuwe bewoner, dus heel positief hierover.*

- Reageerden de bewoners actief?

- Hier aandacht hebben dat de kaartjes gesorteerd zijn zodat er groene kaartjes bovenaan liggen en niet alleen rode, anders zouden de bewoners nog wel eens het idee kunnen hebben dat ze moeten gaan luisteren naar wat ze niet mogen. Oog voor het goede gedrag is belangrijk.
- Ze deden actief mee, bij sommige bewoners is het nodig om niet te werken met open vragen, maar keuzemogelijkheden te bieden.

Vorming bewoners – Vragen

- Was de informatie duidelijk en begrijpelijk?

- *Kleuren was heel duidelijk en bewoners lijken hier makkelijk mee te werken binnen het dagcentrum. De criteria in de praktijk vragen herhaling en extra verduidelijking.*

- Wat leerden de bewoners eruit?

- *Grenzen worden besproken, waardoor er samen nagedacht kan worden.*
- *jana en matthi (koppel), Matthi heeft het soms moeilijk met te vatten dat je als koppel niet zomaar je vriendin mag aanraken, maar dat hier toelating voor nodig is. het gesprek en spel maar dit toegankelijk, omdat hij hem niet aangevallen voelt. Het gaat niet specifiek over zijn gedrag, maar over een algemene situatie. Dit maakt het makkelijker. Ook voor ons is het educatief, want wij leren kennen van waar het gedrag afkomstig is.*

- Werd het thema seksualiteit/grenzen na de vorming besproken?

- *Deze thema's zijn dagelijkse kost binnen het dagcentrum.*

Vorming begeleiding – Vragen

- Wat vond je als begeleider van de vorming? Hadden jullie het gevoel genoeg informatie te krijgen?

- Zeker en vast, er was afwisseling doorheen de vorming (filmpje, situatieschetsen, informatie, verhalen, ...) alles werd duidelijk en rustig uitgelegd.

Tips en aanbevelingen

- Wat zouden jullie aanraden voor een volgende versie?
- *Het is een heel mooi project, als hierin nog dat iets meer actiever deel komt dan gaat dit nog extra aanslaan voor de bewoners, alvast bedankt voor alle tips die je vandaag nog extra meebracht om dit actieve gedeelte te verwerken. Hiermee wordt dit zeker sterker.*
- Hoe kunnen we dit project nog beter laten aansluiten op de dagelijkse werking?
- *onbewust zijn we hier elke dag wel mee bezig, we moeten er nog meer op letten om de terminologie hieraan te verbinden. Op die manier kan het leereffect vergroten voor onze bewoners.*

Afsluitend

- Wat is voor jou het meest waardevolle aspect geweest aan het vlaggensysteem binnen het dagcentrum?
- *Het is een manier om op een neutrale manier, soms moeilijke onderwerpen te bespreken. De bewoner heeft niet het idee dat hij aangevallen wordt, maar hij heeft het idee dat hij bijleert. Het zorgt ervoor dat deze onderwerpen meer ter sprake komen.*
- Is er iets dat je nog wil toevoegen dat we niet besproken hebben?
- /
- Zou je het vlaggensysteem aanraden aan andere leefgroepen?
- *Ja zeker en vast, dit kan zeker een meerwaarde bieden voor iedereen. Dit moet wel steeds aangepast worden aan elke individu individueel, op die manier kan het best toegepast worden op elke bewoner op maat.*

Bedankt,

2. Feedbackformulier – Project Vlaggensysteem

Voor bewoners

1. Hoe vond je het spel?

- Was het leuk of niet leuk?
- Heel leuk! Ik vond het leukste, het spelletje en het leren kennen van de kleuren en deze toe te passen.
- Was het makkelijk of moeilijk om over deze onderwerpen te praten?
- *Nee we weten dat we terecht kunnen bij begeleiding en Eva.*
- Heb je iets nieuws geleerd?
- We leerden over ons gedrag nadenken, we leren ook op welke manier we kunnen reageren.

3. Begrijp je de kleuren van de vlaggen nog?

- Wat betekent een groene vlag?

Goed gedrag, dit betekend dat ik me goed voel bij wat er gebeurt.

- Wat betekent een rode vlag?

Niet goed gedrag, dit betekend dat ik het niet fijn vind. Of dat de andere het niet leuk vind.

- Maken jullie gebruik van de kaartjes?

Ja ik gebruik ze veel. Het is voor mij makkelijker om mijn kaart te tonen, praten is soms moeilijker.

4. Hoe vond je de vorming (uitleg en gesprek)?

- Was het duidelijk?
- Ik vond het heel leuk, zeker de balspelletjes, en de tekeningen. Ik vind de woordjes soms nog moeilijk, die zou ik graag nog extra oefenen.

5. Wil je nog iets leren of weten over vriendschap, relaties of grenzen?

- Waar heb je nog vragen over?

/

7. Wat vond je het leukste van alles?

- Het spel – Het verhaal – Het praten – iets anders?

Praten met eva over deze onderwerpen, ik leer hiervan veel. Ik kan ook vertellen hoe ik me voel. De kleuren vind ik heel leuk. Ik vind ze makkelijk te gebruiken, het is duidelijk. Het spel vind ik ook heel leuk.

8. varia

- Wil je zelf nog iets toevoegen?

/

10.Extra aanvulling project vlaggensysteem binnen Schoonderhage.
Verwerking aan de hand van de feedback die ik verkreeg in de evaluatie.

Themaweken organiseren waarin de begrippen toestemming, gelijkwaardigheid en vrijwilligheid op een begrijpelijke manier aan bod komen.

Themaweer 1: Gelijkwaardigheid

Doel: Begrip ontwikkelen over het feit dat iedereen hetzelfde recht heeft om gehoord te worden, deel te nemen en gelijk behandeld te worden.

Activiteiten:

- Woordspelletjes:
Maak eenvoudige woordkaarten met woorden als "gelijk", "zelfde", "verschil" en "respect".
Speel een spel waarbij de deelnemers de juiste woorden aan de juiste situatie koppelen.
Bijvoorbeeld, "Als iedereen mag kiezen, is dat ... gelijk" en ze kiezen het woord "gelijk".
- Spel: "Gelijk of Niet?"
Maak verschillende scenario's waarbij de deelnemers moeten aangeven of de situatie gelijkwaardig is of niet. Bijvoorbeeld, "Iedereen krijgt hetzelfde cadeau" (gelijk) of "De ene persoon krijgt een groter cadeau dan de ander" (niet gelijk). Ze kunnen met kleuren of kaarten reageren (groen voor gelijk, rood voor niet gelijk).
- Gezichtsuitdrukkingen:
Maak gebruik van kaarten met gezichtsuitdrukkingen om te laten zien hoe iemand zich voelt in een gelijke of ongelijke situatie. Vraag de deelnemers welke gezichtsuitdrukking ze zouden maken als ze zich gelijkwaardig behandeld voelen en welke als dat niet het geval is.

- Samen werken:
Geef de deelnemers een taak die ze samen moeten doen (bijv. een eenvoudige puzzel leggen of een tekening maken) en leg de nadruk op samenwerking. Laat ze daarna bespreken hoe iedereen een bijdrage heeft geleverd, zodat ze voelen dat hun werk en mening belangrijk zijn, en dat iedereen een gelijkwaardige rol speelt.

Wandeling: "Samen Zoeken"

Doel: Samen zoeken en ontdekken dat iedereen kan meedoen, en dat het leuk is als iedereen dezelfde kansen krijgt om iets te vinden of te doen.

Opzet:

1. Maak een wandeling buiten (bijvoorbeeld in een tuin, park of rond het gebouw).
2. Onderweg geef je heel eenvoudige zoekopdrachten, zoals:
 - "Iedereen zoekt één mooie bloem." ○
 - "Iedereen zoekt een takje." ○
 - "Iedereen zoekt een steentje." ○
 - "Iedereen zoekt iets groens."
3. Na elke opdracht komt iedereen terug naar de groep en laat zien wat ze gevonden hebben.
Vraag dan:
 - "Heeft iedereen iets kunnen vinden?" ○
 - "Is het eerlijk als iedereen iets heeft?" ○
 - "Hoe voelt het als je ook iets kunt laten zien?"
4. Maak duidelijk dat het niet gaat om wie het mooiste of grootste heeft, maar dat iedereen even belangrijk is en meedoet.

Variant (voor als het moeilijk is om dingen te vinden):

- Gebruik dingen die altijd te zien zijn, bijvoorbeeld:
 - "Iedereen wijst naar een boom." ○
 - "Iedereen wijst naar iets dat vliegt." ○
 - "Iedereen kijkt naar de lucht."

Extra spelletje onderweg: "Samen tellen"

- "Iedereen telt samen hoeveel bloemen we zien."
- "Hoeveel vogels horen we zingen?"
- "Hoeveel stenen liggen hier bij elkaar?"

Doel: Samen iets doen, zonder dat iemand wordt buitengesloten.

Themaweeek 2: Toestemming

Doel: Begrip ontwikkelen over het belang van toestemming vragen en krijgen van anderen. Leren dat iedereen het recht heeft om zelf keuzes te maken over zijn of haar lichaam en grenzen.

Activiteiten:

-
- Spel: "De Toestemmingsroute"

Maak een parcours of spel waarbij deelnemers opdrachten krijgen, maar alleen mogen doorgaan als ze expliciet toestemming vragen én krijgen van een ander. Bijvoorbeeld:

- "Mag ik jou een high-five geven?"
- "Mag ik naast je zitten?"
- "Mag ik jouw bal gebruiken?"

Als iemand nee zegt, zoeken ze een andere weg of oplossing. Zo leren deelnemers dat toestemming vragen én het antwoord respecteren belangrijk is.

-
- Pictogrammen en Gebaren: "Toestemming Taal"

Gebruik pictogrammen die verschillende vormen van toestemming en weigering uitbeelden (duim omhoog/omlaag, een rood kruis, een groen vinkje, een hand die "stop" zegt). Bespreek situaties:

- Wat betekent het als iemand zijn hoofd schudt?
- Welke gebaren gebruiken we om ja/nee te zeggen?
Oefen met eenvoudige zinnen en gebaren om duidelijk te maken dat toestemming geven of weigeren altijd oké is.

-
- Toestemmingsquiz: "Mag dat?" Stel vragen zoals:

- "Mag je iemand zomaar knuffelen?"
- "Wat doe je als iemand nee zegt?"

Gebruik eenvoudige ja/nee-kaarten en bespreek de antwoorden kort. Doel: leren dat altijd toestemming vragen en grenzen respecteren normaal is.

-
- TV-programma's of Verhalen: "Toestemming in Actie"

Kies verhalen of filmpjes waarin het thema toestemming zichtbaar is. Bijvoorbeeld een verhaal waarin iemand leert dat je altijd moet vragen voordat je iets doet (bijv. bij aanraken, lenen van spullen, spelen).

Bespreek samen:

- Wat gebeurde er?
- Hoe werd toestemming gevraagd? • Hoe voelde dat voor de personen?

Extra spel: "Toestemmingsrondje"

Iedereen zit in een kring. Eén deelnemer vraagt iemand anders iets kleins (bijvoorbeeld: "Mag ik jouw potlood lenen?"). De ander antwoordt met ja of nee. Iedereen oefent om het antwoord te respecteren zonder discussie.

ThemawEEK 3: Vrijwilligheid

Doel: Leren wat het betekent om iets vrijwillig te doen, zonder gedwongen te worden, en het belang van keuzevrijheid in alles wat je doet.

Activiteiten:

- Keuzekaarten:
Maak kaarten met verschillende situaties waarbij deelnemers moeten kiezen of iets vrijwillig of verplicht is. Bijvoorbeeld: "Een vriend vraagt je om te helpen met opruimen, maar jij wilt liever spelen" (is het vrijwillig of verplicht?). Laat ze kiezen en uitleggen waarom.
- Spel: "Vrijwillig of Verplicht?"
Speel een rollenspel waarin de deelnemers situaties moeten uitspelen, zoals het kiezen om deel te nemen aan een activiteit. Dit kan eenvoudig zijn: "Je wordt gevraagd om een taak te doen, maar je mag kiezen of je het doet of niet."
- Luister- en Reactiespel:
Zet een scène op waarin de deelnemers een keuze moeten maken over vrijwillige deelname, bijvoorbeeld: "Jij kunt kiezen: wil je helpen met het opruimen van de kamer of wil je eerst even pauzeren?" Laat ze de keuze maken en bespreek de opties.
- Vrijwilligheid in Video's:
Laat de bewoners een scenario spelen, iemand filmt dit zodat dit daarna kan herbekeken worden. Op die manier voelen bewoner zich betrokken omdat ze zelf in het filmpje actief deelnemen. Daarna kan er gekeken worden wat er vrijwillig was binnen dit scenario en welke actie was dit niet.
- Keuze in Spellen:
Gebruik spellen waarbij de deelnemers een keuze maken, zoals het kiezen van hun favoriete activiteit, de volgorde van taken, of het kiezen van een kleur of taak in een groepsactiviteit. Leg de nadruk op het feit dat het kiezen van iets vrijwillig is, en dat ze geen verplichting voelen om het te doen.

Kookactiviteit: "Samen koken = Samen sterk"

Doel: Deelnemers leren via koken wat gelijkwaardigheid, toestemming en vrijwilligheid betekenen in de praktijk.

Vorbereiding

- Kies een eenvoudig gerecht dat in kleine groepen gemaakt kan worden (bijv. wraps, pannenkoeken, fruitbrochettes).
- Maak groepjes van 2-4 personen.
- Zorg dat elke groep ongeveer dezelfde materialen en ingrediënten heeft.
- Bereid kaartjes met kleine taakjes, bijvoorbeeld:
 - Snijden van groente/fruit
 - Roeren of mengen
 - Tafeldekken
 - Afwassen
 - Anderen helpen

Verloop activiteit

1. Bespreek de 3 begrippen kort voor de activiteit:
 - Gelijkheid: Iedereen krijgt evenveel kans om iets te doen.
 - Toestemming: we vragen aan de andere of het ok is dat hij dit doet, we houden hiermee rekening
 - Vrijwilligheid: Je mag iets kiezen dat bij jou past, je wordt niet gedwongen.
2. Koken in groepjes:
 - Laat de groepjes samen overleggen wie wat wil doen. ○ Zorg dat iedereen een taak heeft (en eventueel rouleert).
 - Stimuleer hen om naar elkaar te luisteren en elkaar te waarderen.
3. Reflectiemoment (aan tafel of na afloop):
 - Wat vond je van jouw taak?
 - Was iedereen even belangrijk in het maken van het eten? ○ Heb je vrijwillig je taak gekozen of was het moeilijk? ○ Wat zou je de volgende keer anders doen?

Ganzenbord (aanvulling op kaartspel grenzen): Thema "Grensherkenning, Seksualiteit en Communicatie"

Doel van het spel:

Op een leuke, interactieve en leerzame manier praten over grenzen, seksualiteit, relaties en het vlaggensysteem. Door vragen en opdrachten leer je jezelf en de anderen beter kennen.

Vorbereiding:

- Je speelt dit spel met 2 tot 6 spelers.
- Je hebt een dobbelsteen nodig en een pion voor elke speler.
- Een begeleider leest de opdrachten en vragen voor.
- Leg het bordspel klaar.

Spelverloop:

1. Elke speler kiest een pion.
2. Gooi om de beurt met de dobbelsteen en verplaats je pion het aantal ogen vooruit.
3. Kom je op een vakje? Beantwoord dan de vraag en doe de bijhorende oefening.
4. Sommige vakjes hebben speciale opdrachten zoals "ga terug naar start" of "zet een stapje achteruit". Volg deze meteen op.

Let op:

- Als je op een vakje in kleur (groen, geel of rood) komt, bespreek dan wat dit kleur betekend. Geef een voorbeeld, of speel een situatie in deze kleur na.
- Fouten maken mag! Je leert door te oefenen.
- Respecteer elkaar: iedereen mag zijn of haar mening geven.

Einde van het spel:

- Het spel is afgelopen als iemand op vakje 25 komt.
- Bespreek samen met de groep: Wat heb je geleerd over grenzen, seksualiteit, relaties en het vlaggensysteem?

Extra tips voor begeleiding:

- Stel extra vragen als er interesse is of verwarring ontstaat.
- Pas tempo en uitleg aan op het niveau van de spelers.

Startvak (Vakje 1):

- Opdracht: Vandaag ga je leren over grenzen, communicatie en gelijkwaardigheid. Welkom!

Vakje 2: Gelijkwaardigheid

Vraag: Wat betekent gelijkwaardigheid in een vriendschap?

A) Altijd hetzelfde willen.

B) Nooit ruzie maken.

C) Iedereen is evenveel waard en verdient respect.

Correct: C

Oefening: Geef een high-five.

Vakje 3: Onzekerheid

Vraag: Wat doe je als je je niet veilig voelt in een omgeving?

- A) Niets zeggen.
- B) Zeg: "Ik wil nadenken."
- C) Toch doen.

Correct: B.

Oefening: Zeg hardop: "Ik mag nadenken."

Vakje 4: Grenzen aangeven

Vraag: Hoe zeg je nee? A)

Toch ja zeggen.

B) Duidelijk nee zeggen.

C) Misschien zeggen.

Correct: B.

Oefening: Oefen met je buur om nee te zeggen.

Vakje 5: Toestemming

Vraag: Wat betekent toestemming?

- A) Je bevestigt aan de andere of het OK is
- B) Jij doet wat jij graag doet
- C) Ik dwing de andere

Correct: A.

Oefening: Hoe vraag je toestemming aan de andere? oefen dit samen met de begeleiding.

Vakje 6: Liefde op het werk

Vraag: Kan ik mijn liefde tijdens het werkmoment knuffelen en zoenen?

- A) Als de begeleiding dit niet ziet, is dit OK
- B) eentje kan geen kwaad
- C) Tijdens het werk leggen we de focus op ons werk, in de pauze maken we tijd voor elkaar.

Correct: C

Geef je buur een handdruk.

Vakje 7: Vrijwilligheid

Vraag: Wat is vrijwillig?

- A) iets uit jezelf willen doen.
- B) Altijd moeten.
- C) Gedwongen worden.

Correct: A.

Vakje 8: Persoonlijke ruimte

Vraag: Wat doe je als iemand te dichtbij komt?

- A) Niets zeggen.
- B) Stap achteruit en vraag om ruimte.
- C) Stil blijven staan.

Correct: B.

Vakje 9: Privacy

Vraag: je bent je aan het omkleden, en iemand komt ongevraagd de kamer binnen. Is dit OK?

A) Nee, dit is een moment waarbij ik niet gestoord mag worden.

B) Ja, we wonen samen dus dit is OK.

Antwoord: A. Zeg dat ze eerst moeten kloppen op de deur, en dat jij dan zal aangeven wanneer ze kunnen binnenkomen.

Vakje 10: Communicatie

Vraag: Hoe laat je blijdschap zien?

A) Glimlachen en zeggen hoe je je voelt.

B) Stil blijven.

C) Boos kijken.

Correct: A.

Oefening: Laat je blijde gezicht zien.

Vakje 11: Relatie

Vraag: Mag je je liefje overal aanraken, zonder dat je dit vraagt?

A) Natuurlijk, we zijn een koppeltje

B) Als we alleen zijn, moet ik dit niet meer vragen

C) Ik moet altijd eerst vragen, of de andere akkoord gaat met mijn aanrakingen.

Correct: C

Oefening: Vraag aan je buur: "Is het OK als we een knuffel geven?"

Vakje 12: Rode vlag

Vraag: wat betekent de rode vlag?

A) Dat het gaat regenen

B) Goed gedrag

C) gedrag dat niet ok is.

Correct: C. Dit gedrag is niet ok en moet aangepast worden.

Vakje 13: Gelijkwaardigheid

Vraag: is het normaal dat ik altijd de leuke dingen mag doen, en de andere bewoners de minder leuke dingen?

A) Nee, iedereen moet deze taakjes eens afwisselen

B) Ja, ik wordt hier gelukkig van.

Correct: A. Iedereen moet evenwaardig zijn en taakjes moeten op dezelfde wijze verdeeld worden. Anders worden mensen ongelukkig.

Vakje 14: Kleur vlag

Vraag: Ik ga naar de winkel en de kassier geeft mij een knuffel als ik betaal. Welke vlag is dit?

A) Groen

B) Rood

Correct: Rood: De kassier is iemand onbekend voor mij. Hij vraagt ook niet of ik hiermee akkoord ga, dus dit is niet correct dat hij dit doet.

Vakje 15: Nee zeggen

Vraag: Hoe zeg je duidelijk nee?

- A) "Ik wil dat niet doen!"
- B) "Misschien later."
- C) Gewoon niks zeggen.

Correct: A.

Oefening: Oefen met je buur.

Vakje 16: Gezonde grenzen Vraag:

Wat zijn gezonde grenzen? A)

Altijd ja zeggen.

B) Soms ja, soms nee kunnen zeggen. Dit is afhankelijk van de situatie en hoe ik of de andere zich bij het moment voelt.

C) Altijd nee zeggen.

Correct: B.

Vakje 17: Roepen

Vraag: Hoe reageer ik als ik echt boos ben?

- A) Ik begin te stampen op de vloer
- B) Ik begin echt heel hard te roepen
- C) Ik zeg dat ik dit echt niet leuk vind, en dat ik even tot rust wil komen. Daarna kunnen we erover praten.

Correct: C

Vakje 18: Te dichtbij

Vraag: Wat zeg je als iemand te dichtbij komt?

- A) Niets.
- B) "Wil je wat afstand nemen?"
- C) Stil blijven.

Correct: B.

Oefening: sta recht en zet een stap achteruit.

Vakje 19: Respect

Vraag: Waarom is respect belangrijk?

- A) Omdat iedereen zich fijn wil voelen.
- B) Omdat het moet.
- C) Omdat je anders straf krijgt.

Correct: A, respect zorgt ervoor dat we ons goed voelen.

Oefening: Zeg tegen je buur: "Ik respecteer jou."

Vakje 20: Welke vlag?

Vraag: Ik ben aan het wandelen met mijn liefje, hij vraagt of hij mijn hand mag vasthouden tijdens de wandeling. Welke vlag is dit?

- A) Rood
- B) Groen

Correct: B: dit is een groene vlag, omdat hij rekening houdt met mij. Hij vraagt eerst of ik dit leuk vind.

Vakje 21: Verdriet

Vraag: Wat kun je doen als je verdrietig bent?

- A) Alleen blijven.
- B) Praten met iemand.
- C) Doen alsof er niets is.

Correct: B, weet dat er altijd iemand is voor jou om te praten.

Oefening: Noem iemand bij wie je je veilig voelt. (mama, begeleider, liefje...)

Vakje 22: Privacy

Vraag: mag ik intieme zaken doen in de leefgroep?

- A) Ja natuurlijk, we kennen elkaar toch?
- B) Nee, zo iets doe ik in mijn slaapkamer, of een ruimte die vooraf afgesproken werd met de begeleiding
- C) Soms wel en soms niet

Correct: A

Vakje 23: Stoppen met iets dat niet goed voelt

Vraag: Wat doe je als iets niet goed voelt?

- A) Doorgaan en niet laten opmerken.
- B) wegstijgen.
- C) Meteen stoppen en dit aangeven aan de andere.

Correct: C.

Oefening: Stap stevig op de grond en zeg: "Stop."

Vakje 24: Geheimen

Vraag: Ik vertel een geheim aan een begeleider, mag hij dit verder vertellen?

- A) Ja natuurlijk, het is een leuk verhaal
- B) Nee, ik vertel hem duidelijk dat dit tussen ons blijft en ik vertrouw hierop
- C) Ja, als hij het mij maar verteld

Correct: B, neen als jij een geheim verteld en dit zo aangeeft dan blijft dit verhaal tussen jullie 2. Het is

de bedoeling dat je je kan veilig voelen bij de andere.

Vakje 25: Einde

Opdracht: Je hebt het einde bereikt! Wat heb je geleerd over grenzen en communicatie?

Reflectie: Bespreek met de groep wat we hebben geleerd over grenzen, het vlaggensysteem en het herkennen van gevoelens.

Actieve opdrachten toegevoegd:

1. Vakje 3: stap drie stappen vooruit
2. Vakje 8: zet 2 stapjes achteruit.
3. Vakje 15: Ga terug naar start
4. Vakje 20: Ga 1 stapje vooruit

